

**DAHİLDE İŞLEME REJİMİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİ VE DIŞ
TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ**

Dursun AYDIN

Yüksek Lisans Tezi

Çalışma İktisadı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Rasim YILMAZ

2018

**T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DAHİLDE İŞLEME REJİMİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİ VE
DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ**

Dursun AYDIN

ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Prof.Dr. Rasim YILMAZ

TEKİRDAĞ-2018

Her hakkı saklıdır.

ÖZET

Günümüz gelişmekte olan ölkeleri ihracatta yaşanan artışın ekonomik büyümeyle doğru orantılı olacağı ve ekonomik büyümede ihracat artışının önemli rol oynayacağı düşüncesinde birleşerek, içe dönük ve kapalı ekonomi politikalarını terk edip dışa dönük ticaret politikaları üretmeye çalışmışlardır. Türkiye de bu konjonktüre ayak uydurarak ithal ikameci politikayı değiştirmiş, 1980 yılından itibaren ekonomik büyümenin motorunu ihracatta görmüş ve ihracatı geliştirip sürdürülebilir hale getirmek için teşvik politikaları geliştirmeyi benimsemiştir. 1980'li yıllarda ihracat teşvikleri genelde parasal teşvikler üzerine planlanırken 1990'lı yılların ortalarında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşması'na taraf olunması ve Gümrük Birliği'ne (GB) dahil olunması, dolayısıyla da anlaşma ve entegrasyon modeli şartlarına uygun hareket etme zorunluluğu nedeniyle doğrudan parasal teşvikler uygulanabilirliğini kaybetmiştir. Bu sebeple Türkiye, ihracatı geliştirmek için yeni programlar üretmeye başlamıştır. Bu programlardan birisi de sektörlerin asıl ihtiyacı olan kaliteli ve ucuz girdiyi temin etmeye yönelik oluşturulan Dahilde İşleme Rejimi (DİR) olmuştur.

DİR'in Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticareti üzerindeki etkilerinin analizine yönelik yapılan bu çalışmada, öncelikle ihracat ve teşvik kavramlarına değinilmeye çalışılarak ihracat teşvikleri ile ilgili genel bilgiler verilecektir. Türkiye'de uygulanan ve uygulanmaya devam eden ihracat teşvik tedbirleri açıklanacaktır. Ayrıca, Dahilde İşleme Rejimi uygulaması detaylı bir şekilde açıklanmaya ve rejimin işleyişi anlatılmaya çalışılacaktır. Diğer taraftan çalışmanın asıl hedefi olan rejimin Türkiye Ekonomisi'ne ve Dış Ticareti üzerine etkileri çeşitli istatistiki veriler, grafikler, şekiller yardımıyla analiz edilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın sonuç ve öneriler bölümünde ise rejimin Türkiye Dış Ticareti'ne ve dolayısıyla da Türkiye Ekonomisi'ne pozitif etkilerinin maksimum seviyeye çıkarılabilmesi için rejimin amacına uygun işlemesine yönelik öneriler aktarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dahilde İşleme Rejimi, Dış Ticaret, Geri Ödeme Sistemi, İhracat, Şartlı Muafiyet Sistemi, Teminat, Teşvik, Uluslararası Rekabet.

ABSTRACT

Today's developing countries have tried to produce outward-looking trade policies by abandoning their domestic and closed economic policies, believing that the increase in exports will be directly proportional to economic growth and that the increase in exports will play an important role in economic growth. Turkey also has kept up with this conjuncture, and changed its import substitution policy. Since the 1980s Turkey viewed exports as the engine of economic growth, and started to develop incentive policies to promote export and to make this sustainable. In the 1980s, the export incentives were generally planned on monetary incentives; however, by the mid-1990s Turkey became a party to the World Trade Organization (WTO) Agreement and it joined the Customs Union (CU), and it was obliged to act in accordance with the terms of the agreement and the integration model, and therefore the direct incentives have lost their applicability. For this reason, Turkey has started to produce new programs to promote exports. One of these programs has been the Inward Processing Regime (IPR), which is aimed at ensuring the supply of quality a low-priced input which is the principal requirement of the industries.

In this study, which is conducted with the aim of analyzing the impacts of the Inward Processing Regime on Turkey's Economy and Foreign Trade, we shall first try to address the concepts of export and incentive, and provide general information about the export incentives. We shall describe the export promotion measures that were implemented in Turkey in the past, and the ongoing measures. In addition, we shall try to explain in detail the practice and mechanism of the Inward Processing Regime. On the other hand, by utilizing various statistical data, graphs and figures, we shall try to analyze the regime's impact on Turkey's Economy and Foreign Trade, which is the main purpose of the study. In the study's conclusion and recommendations section, we shall try to convey recommendations aimed at making the regime run in accordance with its purpose, in order to maximize the regime's positive impacts on Turkey's Foreign Trade and therefore on Turkey's Economy.

Key words: Inward Processing Regime, Foreign Trade, Drawback System, Export, Suspension System, Guarantee, Incentives, International Competition.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada; ülke ekonomisinde çok önemli bir yere sahip olan ihracatın teşviki için uygulanan Dahilde İşleme Rejimi'nin, ülke ekonomisine etkileri analiz edilmeye çalışılarak, rejimin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca rejimin sağlıklı işlemesi için yapılması gerekenler açıklanmaya çalışılmış ve dış ticaret erbabında farkındalık yaratmak amaçlanmıştır.

Bu tez çalışmasının hazırlık aşamasında ve tezin nihai halinin oluşumuna kadar her aşamada değerli zamanını ayırarak yapıcı öneri ve eleştirilerini esirgemeyip yol gösteren ve her türlü destek ve yardımları ile çalışmamda bana güç veren kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Rasim YILMAZ'a sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Gerek tez çalışmam sürecinde gerekse hayatımın her alanında desteklerini ve sabrını benden esirgemeyen değerli eşim Merve AYDIN'a ve tez çalışmam boyunca oyun zamanından çaldığım, yüksek lisans programına başlarken hayatta olmayıp programa başladıktan sonra hayatımıza dahil olan değerli oğlum Murat Asaf AYDIN'a teşekkür, özür ve sevgilerimi sunuyorum.

Ayrıca çalışma esnasında bilgi ve belge taleplerine kısa sürede ve olumlu yanıt veren Türkiye İstatistik Kurumu'na teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ	III
TABLOLAR LİSTESİ.....	VII
GRAFİK LİSTESİ	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
I. TEŞVİK KAVRAMI	4
A. Teşvik Uygulamalarının Teorik Düzeyde Değerlendirilmesi.....	4
B. Teşviklerin Tanımı, Amacı, Kapsamı ve Küresel Boyutu	6
C. Türkiye Cumhuriyeti’nde Teşvik Uygulamaları.....	9
II. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAVRAMI.....	13
A. Dahilde İşleme Rejimi’nin Tanımı, Amacı, Kapsamı ve İlgili Mevzuatı	13
B. Dahilde İşleme Rejimi’nde Kullanılan Tanımlar	16
C. Dahilde İşleme Rejimi’nin Avantajlı Yönleri	19
D. Dahilde İşleme Rejimi’ne Yönelik Eleştiriler.....	21
III. TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NDE DAHİLDE İŞLEME REJİMİ’NE GEÇİŞ SÜRECİ	25
A. 1980 Öncesi Dönemde Teşvik Uygulamaları	26
1. Kalkınma Planları.....	26
2. İthal İkameci Politikalar	28
B. 1980 Sonrası Dönemde Teşvik Uygulamaları	30
1. İhracatta Nakdi ve Nakdi Olmayan Teşvikler	31
2. İhracatta Kurumsal Teşvik Uygulamaları	32
C. 1980 Sonrası Dönemden Gümrük Birliği’ne Türkiye İhracatının Değişimi... 33	33
D. Teşvik Uygulamalarında Yaşanan Yapısal Dönüşüm.....	37
IV. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ’NİN İŞLEYİŞİ	39
A. Şartlı Muafiyet Sistemi	39
1. Eşdeğer Eşya Kullanımı	41
2. Yurtiçi Alım Uygulaması	44

3. Teminat İşlemleri	45
a. İndirimli Teminat İşlemleri.....	48
b. Kısmi Teminat İadesi	53
c. Teminatın İadesi	54
B. Geri Ödeme Sistemi	54
C. Şartlı Muafiyet Sistemi ile Geri Ödeme Sistemi'nin Karşılaştırılması.....	58
D. Telafi Edici Vergi (TEV)	59
E. Dahilde İşleme Rejimi Müracaatı	61
1. Dahilde İşleme İzin Belgesi (DİİB) Müracaatı	61
2. Dahilde İşleme İzni (Dİİ) Müracaatı	64
F. Dahilde İşleme Rejimi'nde Süreler ve Ek Süreler	68
G. Dahilde İşleme Rejimi'nde İkincil İşlem Görmüş Ürün, Değişmemiş Eşya ve Fire Oranı.....	71
H. Dahilde İşleme Rejimi'nde Kullanılan Oranlar.....	72
1. Döviz Kullanım Oranı	72
2. Verimlilik Oranı	73
İ. Dahilde İşleme Rejimi'nde İhracat Sayılan Satış ve Teslimler	74
J. Dahilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzni'nin Revizesi veya İptali	78
1. Dahilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzni'nin Revizesi	78
2. Dahilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzni'nin İptali.....	79
K. Dahilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzni'nin İhracat Taahhüdünün Kapatılması.....	80
L. Dahilde İşleme Rejimi Şartlarına Uyulmaması ve Hakların Kötüye Kullanımı Durumunda Uygulanacak Müeyyideler	83
V. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ'NDE KURUMLARIN GÖREV VE SORUMLULUKLARI.....	87
A. Ekonomi Bakanlığı'nın Görev Tanımı ve Sorumlulukları	88
B. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın Görev Tanımı ve Sorumlulukları.....	91
C. Ekonomi Bakanlığı'na Bağlı Bölge Müdürlükleri'nin Görev Tanımı ve Sorumlulukları.....	94
D. Dahilde İşleme Rejimi'nde Görevli ve Yetkili Kurumların Görev ve Yetkilerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi	95

VI. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ’NİN TÜRKİYE EKONOMİSİ VE DIŞ TİCARETİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	97
A. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan Ticaret Hacmi	97
1. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İhracat	98
2. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İthalat	102
3. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	106
B. Dahilde İşleme Rejimi ve Dış Ticaret Dengesi	110
C. Dahilde İşleme Rejimi ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Arasındaki İlişki.....	114
D. Türk Gümrük Tarife Cetveli’ nde (TGTC) Yer Alan Fasıllar Bazında Yapılan DİR Kapsamı Ticaret.....	122
1. 01 ila 24’üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret	124
2. 25 ila 38’inci Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret	127
3. 39 ila 40’ıncı Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret	129
4. 44 ila 49’uncu Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret	132
5. 50 ila 64’üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret	134
6. 72 ila 83’üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret	138
7. 84 ve 85’inci Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret	141
8. 86 ila 89’uncu Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret	143
9. TGTC’de Sınıflandırılan Diğer Fasıllara İlişkin Yapılan DİR Kapsamı Ticaret	146
SONUÇ VE ÖNERİLER	149
KAYNAKÇA-BİBLİYOGRAFYA.....	158

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de Uygulanan Kalkınma Planları.....	27
Tablo 2: Türkiye Dış Ticaret Rakamları (1980-1995).....	34
Tablo 3: Ekonomik Faaliyetlere Göre Türkiye İhracatı (1980-1995).....	35
Tablo 4: Yıllara Göre Yetkilendirilmiş Yükümlü Sertifikası Alan Firma Sayısı	51
Tablo 5: Yıllara Göre Onaylanmış Kişi Statü Belgesi Alan Firma Sayıları	52
Tablo 6: Dahilde İşleme İzni Verilemeyecek Eşya Listesi	66
Tablo 7: Genel İhracat İçerisinde DİR Kapsamı İhracat (2005-2017).....	98
Tablo 8: Genel İthalat İçerisinde DİR Kapsamı İthalat (2005-2017)	103
Tablo 9: DİR Kapsamı İhracat ve İthalat Rakamları (2005-2017)	107
Tablo 10: GSYİH-Cari Fiyatlarla (Yıllık/2005-2017)	116
Tablo 11: Cari Fiyatlarla GSYİH ve DİR Kapsamı Dış Ticaret Dengesi Arasındaki Oransal İlişki (Yıllık/2005-2017).....	118
Tablo 12: 01 ila 24’üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi (2005-2017)	125
Tablo 13: 25 ila 38’inci Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017).....	128
Tablo 14: 39 ila 40’ıncı Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)	130
Tablo 15: 44 ila 49’uncu Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)	133
Tablo 16: 50 ila 64’üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)	136
Tablo 17: 72 ila 83’üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)	139
Tablo 18: 84 ila 85’inci Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)	141
Tablo 19: 86 ila 89’uncu Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)	144
Tablo 20: TGTC’ de Sınıflandırılan Diğer Fasıllardaki Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)	147

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Türkiye İhracatında Ekonomik Faaliyetlerin Yüzdesel Oranı.....	36
Grafik 2: Yıllara Göre Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü Alan Firma Sayısı.....	52
Grafik 3: Yıllara Göre Geçerliliği Devam Eden Onaylanmış Kişi Statü Belgesi Sahibi Firma Sayısı	53
Grafik 4: Genel İhracat İçerisinde Dahilde İşleme Rejimi Kapsamı İhracatın Payı (2005-2017).....	100
Grafik 5: Toplam İhracat, DİR Kapsamı İhracat ve Diğer İhracatın Yıllara Göre Seyri (2005-2017).....	101
Grafik 6: Toplam İhracat İçerisinde DİR Kapsamı İhracatın Oranı (2005-2017) ...	102
Grafik 7: Genel İthalat İçerisinde DİR Kapsamı İthalatın Oranı (2005-2017)	104
Grafik 8: Toplam İthalat, DİR Kapsamı İthalat ve Diğer İthalatın Yıllara Göre Seyri (2005-2017).....	105
Grafik 9: Toplam İthalat İçerisinde DİR Kapsamı İthalatın Oranı (2005-2017)	106
Grafik 10: DİR Kapsamı İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (2005-2017)	108
Grafik 11: DİR Kapsamı Döviz Kullanım Oranı (2005-2017)	109
Grafik 12: Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi (2005-2017)	111
Grafik 13: Türkiye'nin DİR Kapsamı Ticaretinde Dış Ticaret Dengesi.....	112
Grafik 14: Türkiye'nin DİR Kapsamı Ticaretin Olmadığı Varsayıldığında Dış Ticaret Dengesi (2005-2017).....	113
Grafik 15: Türkiye'nin DİR'li Dış Ticaret Dengesi ile DİR Kapsamı Ticaretin Olmadığı Varsayıldığında Dış Ticaret Dengesinin Karşılaştırılması (2005-2017)..	114
Grafik 16: Türkiye'nin Cari Fiyatlarla GSYİH'inde Bir Önceki Yıla Göre Değişim Oranı (2005-2016).....	117
Grafik 17: DİR Kapsamı Dış Ticaret Dengesinin (DİR/EX-DİR/İM) Cari Fiyatlarla GSYİH İçerisindeki Oranı (2005-2017)	119
Grafik 18: DİR Kapsamı Dış Ticaret Dengesinin (DİR/EX-DİR/İM) Cari Fiyatlarla GSYİH İçerisindeki Yeri (2005-2017).....	120
Grafik 19: Türkiye'nin Cari Fiyatlarla GSYİH'si (2005-2016).....	121
Grafik 20: 01 ila 24'üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)	126

Grafik 21: 25 ila 38'inci Fasıllarında Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)	129
Grafik 22: 39 ila 40'ıncı Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)	131
Grafik 23: 44 ila 49'uncu Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)	134
Grafik 24: 50 ila 64'üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)	137
Grafik 25: 72 ila 83'üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)	140
Grafik 26: 84 ila 85'inci Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)	142
Grafik 27: 86 ila 89'uncu Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)	145
Grafik 28: TGTC'de Sınıflandırılan Diğer Fasıllardaki Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)	148

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dahilde İşleme Rejimi-Şartlı Muafiyet Sistemi Döngüsü	40
Şekil 2: Şartlı Muafiyet Sisteme-Eşdeğer Eşya Kullanımı	43
Şekil 3: DİR’de Daha İleri İşlem ve İşçilik İçin Hariçte İşleme Rejimine Tabi Tutulması Durumunda Teminat.	47
Şekil 4: Dahilde İşleme Rejimi-Geri Ödeme Sistemi Döngüsü.....	55

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AR-GE: Araştırma-Geliştirme

AT: Avrupa Topluluğu

BİLGE: Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri

CIF: Eşya Bedeli, Navlun ve Sigorta (Cost, Insurance&Freight)

DDİDK: Devlet Desteklerini İzleme ve Denetleme Kurulu

DFİF: Destekleme ve Fiyat İstikrarı Fonu

Dİİ: Dahilde İşleme İzni

DİİB: Dahilde İşleme İzin Belgesi

DİR: Dahilde İşleme Rejimi

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

DTSS: Dış Ticaret Sermaye Şirketi

EEGR: Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri

EX: İhracat (Export)

FOB: Gemi Bordasında Teslim (Free on Board)

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade)

GB: Gümrük Birliği

GÖS: Geri Ödeme Sistemi

GTB: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

GTİP: Gümrük Tarifeleri İstatistik Pozisyonu

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

İM: İthalat (Import)

İBGS: İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği

KDV: Katma Değer Vergisi

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

KKDF: Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

OKSB: Onaylanmış Kişi Statü Belgesi

OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü(Organization of Petroleum Exporting Countries)

ÖTV: Özel Tüketim Vergisi

PAAMK: Pan Avrupa-Akdeniz Menşe Kümülasyonu

PAMK: Pan Avrupa Menşe Kümülasyonu

SDGB: Serbest Dolaşıma Giriş Beyannamesi

SDTŞ: Sektörel Dış Ticaret Şirketleri

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

STA: Serbest Ticaret Anlaşması

ŞMS: Şartlı Muafiyet Sistemi

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TCGB: Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesi

TEV: Telafi Edici Vergi

TGB: Türk Gümrük Bölgesi

TGTC: Türk Gümrük Tarife Cetveli

TL: Türk Lirası

TMO: Toprak Mahsulleri Ofisi

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TPS: Tek Pencere Sistemi

YYS: Yetkilendirilmiş Yükümlü Sertifikası

GİRİŞ

Bulduğumuz zaman dilimi içerisinde, teknolojik gelişmelerle birlikte lojistik maliyetlerinin minimal seviyede tutulması, küreselleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Oluşan bu yenedünya düzeninde ticarete konu malların ve sermayenin çok çabuk yer değiştirmesi, iç piyasaya yönelik ve kapalı ekonomi politikalarının terkedilmesi zorunluluğunu doğurmuş ve artık mal, hizmet, sermaye, ticaret, rekabet gibi kavramlar uluslararasılaşmıştır. Bu sebeple dünya ülkeleri içe dönük ticaret politikaları yerine küresel ticaret politikalarını benimsemişlerdir. Dünya üzerinde güçlü ve sürdürülebilir bir ekonomiye sahip olmak; küresel rekabette başarılı olabilecek kalitede ürünler üretirken, ürün girdi maliyetlerini de en aza indirmekle ve üretim politikasını katma değeri yüksek ürünlere yönlendirmekle mümkündür.

Ticaretin globalleşmesi Türkiye'yi de içe kapanık ekonomi politikasından vazgeçmeye ve dünya ticaretinden pay almaya itmiştir. Bu nedenle ülkemiz 1980'li yıllarda ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikasını terk ederek ihracata dayalı büyüme modelini iktisadi model olarak benimsemiştir. İhracata dayalı büyüme modeli benimsendikten sonra bu amacı gerçekleştirebilme adına yani ihracatı artırma adına ülkemiz yoğun çalışmalar içerisinde girmiş, ihracatı teşvik politikaları üretmeye başlamış ve ülke ihracat ürünlerini dünya piyasasında rekabete hazırlamak için çok çeşitli önlem ve uygulamalara başvurmuştur.

Önceleri nakdi teşviklerle desteklenen ihracat, daha sonraları Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olunması ve Avrupa Topluluğu (AT) üyesi ülkelerle Gümrük Birliği'ne taraf olunması ile nakdi teşviklerden arındırılmıştır. Bu örgüt ve yapılara taraf olmakla birlikte ülkemiz birçok alanda olduğu gibi ekonomi alanında da mevzuatını AB mevzuatına uyumlaştırma çalışmalarına girişmiş ve nakdi teşvikler terkedilerek bunun yerine nakdi olmayan, faaliyetlere dayalı teşvik uygulamaları gündeme gelmiştir.

Faaliyete dayalı teşviklerden birisi de çalışmanın konusunu oluşturan Dahilde İşleme Rejimi (DİR) olmuştur. Çalışmanın içeriğinde de açıklanacağı üzere uygulanan bir teşvikin ihracata katkısının toplam ihracatın yarısına yakını

oluşturması, söz konusu teşvikin derinlemesine incelenmesi ve geliştirilmesi için yapılabileceklerin ele alınması gerekliliğini bir ön zorunluluk olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Bu amaca yönelik yapılan çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle teşvik kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Teşvik uygulamaları teorik düzeyde değerlendirilmiş, teşviklerin amacı, kapsamı, küresel boyutu üzerinde durulmuş ve Türkiye’de uygulama alanı bulan teşvik uygulamaları açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde; ihracata yönelik bir teşvik olan DİR’in amacı, tanımı, kapsamı, DİR ile ilgili mevzuat, rejimde kullanılan tanımlar, rejimin avantajlı yönleri ve rejime yönelik eleştiriler aktarılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; Türkiye’de DİR’e geçiş süreci aktarılmaya çalışılmıştır. Geçiş süreci aktarılırken bu süreç iki döneme ayrılmıştır. 1980 öncesi dönemde uygulanan iktisat politikaları ve 1980 sonrası uygulanan politikalar ayrı ayrı ele alınmıştır. İki dönem arasında yaşanan politikalardaki değişiklikler ve teşvik uygulamalarında yaşanan yapısal dönüşüm açıklanmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde DİR’in işleyişine yer verilmiştir. Bu işleyiş açıklanırken rejim baştan sona her yönüyle ele alınmaya çalışılmıştır. Özellikle rejimde kullanılan Şartlı Muafiyet Sistemi (ŞMS) ile Geri Ödeme Sistemi (GÖS) üzerinde durulmuştur. Rejim kapsamında ithalat nasıl yapılmalı, ithal eşyasına ilişkin vergi ve ticaret politikalarının uygulanma şekilleri ve rejimin sonlandırılması için yapılması gerekenler anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca rejimi kullanmak isteyen firmaların hangi kurum/kuruluşlara başvurmaları ve işlemleri tamamlamak için ne yapmaları gerektiği aktarılmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan rejimdeki süreler ile rejim şartlarına uyulmaması durumunda uygulanılacak olan yaptırımlar aktarılmaya çalışılmıştır.

Beşinci bölümde; rejimi düzenleyen ve uygulayan kurum/kuruluşların görev ve sorumlulukları açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde ilgili kurum/kuruluşların görev ve sorumluluklarının karşılaştırmalı değerlendirilmesi yapılmıştır.

Altıncı ve son bölümde ise çalışmanın asıl amacı olan rejimin Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticareti üzerine etkileri grafik, tablo ve şekiller aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Analizler yapılırken DİR'in dış ticaretteki yeri, ihracat ve ithalattaki payı, rejimsiz bir dış ticaret yapısında Türkiye'nin dış ticaret dengesinin nasıl olacağı aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca DİR'in Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ile ilişkisi de açıklanmaya çalışılmıştır. Bölümde Türk Gümrük Tarife Cetveli'nde (TGTC) yer alan fasıllarda sınıflandırılan eşyalara ilişkin DİR rakamları tablo ve grafiklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Sonuç ve öneriler bölümünde de rejimin ekonomi ve dış ticaret üzerindeki etkileri, analizlerle aktarılmaya çalışılmış ve rejimin işleyişinde yaşanan sorunlar ve bu sorunların giderilmesine yönelik önerileri anlatılmıştır.

I. TEŞVİK KAVRAMI

A. Teşvik Uygulamalarının Teorik Düzeyde Değerlendirilmesi

İnsanoğlu var olduğu günden bugüne sürdürülebilir bir hayat yaşamak amacıyla birbirleriyle etkileşim içine girmiştir. İlk çağlarda bu etkileşim çok kısıtlı olmakla birlikte ilerleyen süreçlerde artan ihtiyaçlar karşısında etkileşimin derecesi de artarak devam etmiştir. Bireysel refahın yanında toplumsal refahın da sağlanması gerektiği bilincine varan insanoğlu, bu durumun ancak bir otorite eliyle sağlanacağı düşüncesinde birleşmiştir. Bu süreç kendisini devletleşmeye kadar götürmüş ve halkın ekonomik alanda yetersiz kaldığı durumlarda devlet müdahalesi ile ekonomik hayat düzenlenmiştir.

Sınırlı toplum ihtiyaçlarının nüfus artışı ve teknolojik ilerlemeler gibi sebeplerle çeşitlenmeye başlaması ve toplumsal ihtiyaçların giderek artması, kısıtlı olan devlet müdahalelerinin çeşitlenmesine sebep olmuş ve günümüze kadar bu müdahaleler artarak devam etmiştir. Bu süreç, 19. yüzyıl sonlarına doğru sosyal refah devleti anlayışının oluşmasına neden olmuştur.

Refah devleti kavramı denilince; genellikle sosyal refahın maksimizasyonunu temin etmek için devletin sosyal hayata aktif ve kapsamlı bir şekilde müdahalelerde bulunmasını öngören devlet modeli anlaşılmaktadır. Refah devleti en genel tanımıyla; piyasa ekonomisinin başarısız ve yetersiz olduğu durumları ortadan kaldırma amacını gütmektedir. Sosyal refah anlayışıyla hareket eden devlet; sosyal hayata müdahale eder, düzenler ve yeniden dağıtırken aynı zamanda girişimcilik faaliyetlerinde de bulunur.¹

Devletler toplumsal refahı sağlamak için sosyal güvenlik sistemleri ve sosyal hizmetlerin yanı sıra çeşitli teşvik uygulamaları ile ekonomik hayata müdahale ederek ekonomik hayatı düzenleme çabasına girerler. Çünkü bir toplumda

¹ Gökhan Dönmez, *Dahilde İşleme Rejimine Genel Bir Bakış ve Rejim Kapsamında Gerçekleştirilen Usulsüzlükler ile Kaçakçılık Faaliyetlerinin İncelenmesi* (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi), Ankara 2013, s. 5.

yaşayan insanların sürdürülebilir ve kaliteli bir yaşama sahip olmalarının temelinde sosyal politikaların etkili işleyişi yer almaktadır. Sosyal hayatın devamlılığı ve etkinliği de hiç şüphesiz ekonomik yaşamla doğrudan orantılıdır.

İktisat bilimi devlet teşviklerinin incelenmesine imkan tanıyarak devletlerin toplumsal hayata müdahalesini gündeme taşımıştır.

Mikro düzeyde bireysel, makro düzeyde ise toplumsal refahı maksimuma ulaştırmak hedefinde olan iktisat; Merkantilizm, Fizyokrasi, Klasik İktisat, Sosyalizm, Keynesyen İktisat ile bu iktisat akımlarının belirli yönlerini kendi akımına yol haritası yapan ya da kısmen değiştiren akımların tartışma konusu olması ile bilimsel açıdan çok önemli bir dal haline gelmiştir.² Bu açıdan bakıldığında devletin hedefi ile iktisat biliminin inceleme alanının aynı olduğu yani bireysel ve toplumsal refahı maksimuma ulaştırmak olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Merkantalizm Akımı; ülke refahının ancak altın, gümüş gibi değerli madenler ile sağlanacağını ve ihracatın ithalattan fazla olmasını devlet için tek çıkar yol olarak görmüşlerdir. Değerli madenlerin ülkeye girişinin yararlı olduğunu aynı zamanda ihracatın toplumsal refah için en önemli unsur olduğunu ve bu nedenle devletin önemli ihracatçılara teşvik uygulayarak vergi indirimi, sübvansiyon ve benzeri ayrıcalıklar tanınması gerektiği görüşünde birleşmişlerdir.

Fizyokratlar ve Klasik İktisatçılar; ekonominin bireylerin iradeleriyle şekil almasını ve ekonomiye devlet müdahalesinin gereksiz olduğunu savunmuşlardır. Doğal düzenin ancak bireylerin devletin müdahalesine maruz kalmamış tercihleri ile sağlanabileceğini vurgulamışlardır.

Keynesyen Düşünce Okulu ve bu akımın uzantıları ise; devletin tarafsız kalmaması gerektiğine işaret etmişlerdir. Devletin kriz dönemlerinde ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmemesi durumunda krizin daha fazla büyüüp derinleşmesinin önüne geçilemeyeceğini savunmuşlardır. Bu sebeple; devlet üzerine düşeni üstlenmeli ve sosyal yapıyı korumak için sosyal refah devletinin gerektirdiği atılımları yapmalı ve maliye politikası araçlarını kullanarak kriz yaşandığı

² Gökhan Dönmez, *a.g.m.*, s. 5-6.

dönemlerde özel kesim harcamalarının yetersiz kaldığı durumlarda harcama düzeyinin eski haline dönmesini veya o döneme yakın seyretmesini temin etmelidir.³

Sosyalizm Akımı ise, ortak çaba ve devlet müdahalelerinin zorunlu olduğu ve işçi kesiminin sömürülmesini engellemek için devletin ekonomik hayatta mutlaka var olması gerektiği düşüncesini savunmuştur.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan görüşlere bakıldığında, iktisat akımlarının bir kısmı devlet müdahalesini savunurken, bir kısmı ise sınırlı olması gerektiğini, diğer bir kısmı ise devlet müdahalesinin gereksiz olduğunu, ekonominin kendi haline bırakılması durumunda bireylerin özgür iradesiyle ekonomik hayatın kendiliğinden dengeye geleceğini savunmuştur.

B. Teşviklerin Tanımı, Amacı, Kapsamı ve Küresel Boyutu

Teşvik kavramının çeşitli tanımları mevcuttur. Genel ifadeyle teşvik kavramı; devletlerin mevcut sosyal ve ekonomik toplum yapılarına ve kalkınma stratejilerine bağlı olarak belirli tasarrufların yapılmasını ya da yapılmamasını özendirmek amacıyla devlet tarafından sağlanan mali veya mali olmayan destekler paketi olarak ifade edilebilir.⁴

Devlet teşvikleri; genelde devlet tarafından hazırlanan yıllık programlar ve kalkınma planlarında ulaşılmak istenen hedefler doğrultusunda, girişimcileri tespit edilen sosyal ve ekonomik faaliyetlere diğer faaliyetlere oranla daha fazla yönlendirmek amacı ile bir takım maddi veya maddi olmayan destek, yardım ve özendirmeleri ifade etmektedir.⁵

³ Gökhan Dönmez, *a.g.m.*, s. 6.

⁴ Güzide Tatar Candan-Volkan Yurdadoğ, "Türkiye'de Maliye Aracı Olarak Teşvik Politikaları", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27, Denizli 2017, s. 156.

⁵ Volkan Kocabaş, *Dahilde İşleme Rejiminin Firmaların Finansal Performansına Etkileri: Sektörel Bir Analiz* (İstanbul Gedik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016, s. 3.

Teşvik kavramına içerik açısından bakıldığında ise; ihracat vergi iadesinden yararlanma, yatırım indirimi, düşük faizli kredi temin etme, indirimli navlun uygulaması, kurumlar ve gelir vergisi muafiyeti, özel amortismanlar, faiz ve vergi iadesi, ihracat kredi sigortası, yeni pazar yaratma, bina ve teçhizat sübvansiyonu, özel reeskont kredi faiz giderleri, gümrük vergi, resim ve harçlarda taksitlendirme, gümrük ve fon istisnaları, çeşitli fonlardan yardım, bina vergisi istisnası, AR-GE sübvansiyonu, ihracatta vergi istisnası, ihracat bedellerinin serbest tasarrufu, verimlilik ve iş gücü yeteneği gibi dallarda devlet tarafından yapılan yardımları ifade etmektedir.⁶

Teşvik kavramı yerine literatürde çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Bu kavramlar; sübvansiyon, üreticiye yapılan transfer harcamaları, devlet yardımları, primler, ucuz faizli krediler, aynî yardımlar şeklinde sıralanabilir.⁷

Teşviklerin ekonomik hayatta vazgeçilemeyecek öneme haiz olması, devletlerin küresel dünyada kendilerini ispat etme endişesi taşımalarıyla alakalıdır. Bu endişe psikolojik ve sosyal devlet yapılarının da analize dahil edilmesini gerektirmiş ve devletleri çeşitli alanlarda teşviklere başvurmaya yöneltmiştir ve yöneltmeye devam etmektedir. Otoriteyi elinde bulunduran devlet; halkının refah seviyesini arttırma adına gereken özeni göstermelidir. Bunun için devletin her türlü ekonomik, sosyal, idari, mali ve teknolojik önlemi alması gerekmektedir. Ayrıca özel sektörün temel amacının kar elde etme isteği olduğu gerçeğinin bilincinde olması gereken devlet, teşvikler uygulayarak toplumsal açıdan yüksek maliyetli faaliyetlerin daha kolay gerçekleşmesini de sağlamış olacaktır. Teşvikler, sadece topluma yüklenen maliyetin büyüklüğünü azaltmak için kullanılan bir araç değil aynı zamanda farklı amaçlara ulaşmada da kullanılan bir araçtır.⁸

Devletlerin gelişmişlik düzeyleri ve savundukları ekonomi politikalarının farklı olması teşvik uygulamalarının çeşitli olmasına sebep olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler teşvik uygulamalarına; ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek, sanayileşmeyi ve bölgesel kalkınmayı sağlamak, verimliliği maksimuma ulaştırmak,

⁶ Ahmet İncekara, *Türkiye'de Teşvik Sistemi*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1995, s. 9.

⁷ Güzide Tatar Candan-Volkan Yurdadoğ, *a.g.m.*, s. 156.

⁸ Gökhan Dönmez, *a.g.m.*, s. 7.

ihracatı artırarak dış ticaret açıklarını azaltmak, işsizliği azaltarak istihdamı artırmak, kıt kaynakları etkin bir şekilde ekonomik hayata aktarmak gibi alanlarda başvururken, gelişmiş ülkeler; teknolojik gelişmeyi sürdürmek, bölgesel dengeyi sağlamak, uluslararası rekabet gücünü korumak, sermayenin dışarıya kaçışını engellemek, yabancı sermayeyi ülkeye getirmek, sorunlu sektörlerin sorunlarını gidermek için o sektörleri desteklemek, KOBİ'lere destek vermek gibi amaçlarla teşvik uygulamalarına başvurmaktadırlar.⁹

Yukarıda da açıklandığı üzere teşvikler, aslında ülkede yatırımları artırmak, özel sektörü daha çok yatırıma teşvik etmek ve bu sayede büyüme ve ekonomik istikrar gibi iktisadi amaçlara ulaşmak hedefiyle uygulanan ekonomi politikalarıdır. Ancak teşvikler ekonomik amaçların yanında sosyal amaçlar için de kullanılır. Nitekim dünyada birçok ülkede teşvikler ile yatırımların belirli bölgelere ve/veya belirli sektörlere yönlendirilmesiyle göç, bölgesel kalkınma, çevre ve benzeri sosyal aksaklıklar giderilmeye çalışılmaktadır. Teşviklerin yaratmış olduğu ekonomik ve sosyal amaçların yanında yarattığı dışsal faydalar nedeniyle sanayi devriminden bugüne kadar ülkeler tarafından yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.¹⁰

Teşviklere yapısal açıdan bakıldığında; bu uygulamaların devletlere bir maliyet yüklediği görülecektir. Bu maliyetler; kamu fonlarının azalmasına neden olan ucuz kredi uygulaması, hibeler, nakit yardımlar gibi uygulamalardan kaynaklanacağı gibi gelir azalmasına neden olan tahakkuk etmiş veya edecek vergi ve bu vergiye bağlı cezaların bağışlanması gibi uygulamalardan da kaynaklanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında teşvik uygulamalarında genelde kamu sektöründen özel sektöre bir kaynak transferi hareketi olduğu görülecektir.¹¹

Devletler açısından teşvikler uzun dönemde ele alındığında ise bu uygulamaların faydaları ortaya çıkmaktadır. Özel sektörün, verilen teşviklerle yatırımını tamamlayarak uluslararası pazarlara açılması ve ürettiği ürünleri pazarlaması durumunda ülkeye döviz girişi olacaktır. Bu sayede dış ticaret

⁹ Duran Çalan, *İhracata Yönelik Teşvikler Kapsamında Dahilde İşleme Rejiminin Değerlendirilmesi* (T.C. Başbakanlık, Gümrük Müsteşarlığı, Uzmanlık Tezi), Ankara 2011, s. 19.

¹⁰ Nuri Yavan, *Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği*, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Sayı 27, Ankara 2011, s. 31.

¹¹ Duran Çalan, *a.g.m.*, s. 13.

dengesinin sağlanması ve pozitif yönlü hareket etmesinin yanında ekonomik iyileşme de sağlanacaktır. Ayrıca teşviklerin, uzun dönemde istihdam sağlayarak işsizlik rakamlarını azaltması gibi bir misyonu olduğu da söylenebilir.

Devletler, teşvik uygulamalarını doğrudan ve açık bir şekilde yapabileceği gibi gizli ve dolaylı yoldan da yapabilmektedir. Örneğin dış ticarete ihracatın artırılması amacı doğrultusunda ihracatçılara sağlanan; Katma Değer Vergisi (KDV) iadesi, düşük faizli ihracat kredisi, ihraç ürünlerine muafiyet ve vergi istisnası gibi teşvikler açık ve doğrudan teşvik uygulamaları olarak sayılmaktadır. Yurt içi üreticiyi korumak anlamında ithalatta tarife içi (gümrük vergisinin ve eş etkili vergilerin artırılması gibi) ve tarife dışı engeller (sağlık, güvenlik, kalite gibi sebeplerle ithalatın zorlaştırılması gibi), miktar sınırlamaları (kota uygulamaları gibi) ve benzeri uygulamalar da dolaylı veya gizli teşvik olarak sayılabilir.¹²

C. Türkiye Cumhuriyeti'nde Teşvik Uygulamaları

Cumhuriyet ilan edilmeden önce Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlarla cumhuriyet döneminin iktisat politikalarına şekil verilmiştir. Bu kongrede; gümrük vergileri uygulayarak yerli üreticinin korunması, hammaddesi yurtiçinde temin edilebilen sanayi dallarının kurulması, ulusal çıkarlara ters düşülmemesi durumunda yabancı sermayeye izin verilmesi gibi dış ticaret ile ilgili kararlar alınmıştır. Fakat Lozan Anlaşması'nda yer alan hüküm gereğince Türkiye'nin 1929 yılına kadar gümrük tarifelerinde hiçbir değişiklik yapamaması, bu konuda herhangi bir düzenleme yapılmasına izin vermemiştir. Yine de Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 ila 1929 yılları arasında ihracatında artış gözlemlenmiştir. Sanayi alanında pek fazla ürün ihraç edilememiş, yaşanan ihracat artışının büyük çoğunluğunun tarım ürünlerinde olduğu gözlemlenmiştir. 1929 yılında yaşanan ekonomik krizin dünya üzerindeki olumsuz etkisi ve iç nedenlerden dolayı devletçilik ilkesi ön plana çıkmış, devletçiliğin bir sonucu olarak ta korumacı dış ticaret politikası uygulanmaya başlanmıştır. Bu

¹² Duran Çalan, *a.g.m.*, s. 14.

sebeple dövizle ilişkin düzenlemeler yapmak adına “1567 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun” ve “1499 Sayılı Gümrük Kanunu” yürürlüğe konulmuştur. 1929 yılında yaşanan küresel ekonomik krizden 1938 yılına kadar büyümede ve ihracatta artış gözlemlenmiştir.¹³

İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlar doğrultusunda 1927’de “Teşvik’i Sanayi Kanunu” çıkartılmış ve bu kanun belirli bir süreliğine yürürlüğe konulmuştur. Kanun ile her türlü kolaylık sağlanarak yerli sanayinin geliştirilmesi planlanmıştır. Kanun ile maliyeti yüksek olsa bile yurt içinden girdi temin ederek yerli üretimi korumak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 1933 yılında yurtiçi üreticiyi korumak amacıyla daha önce uygulanan bir takım gümrük muafiyeti uygulamasına son verilmiştir. 1940 yılına gelindiğinde “3848 Sayılı Kanun” ile üretimi devlet tekelinde olan ürünlerin ihracatında muamele vergisine istisna getirilmiştir. Bu kanun ilk ihracat teşviki olarak sayılabilir. Söz konusu kanun 1956 yılında mülga olmuştur.¹⁴

Planlı dönemle birlikte kalkınma planları hazırlanmış, bu kalkınma planlarında ihracatın artırılması gerekliliği vurgulanmış ve içerik olarak birbirine çok yakın ve farklı isimler altında destekleme önlemlerine yer verilmiştir. Fakat yapılan planlara ve uygulanan destekleme önlemlerine rağmen ihracat bilinci oluşturulamamış, ihracat ülke geneline yayılamamış ve ilerleme kaydedilememiştir. Kısacası sağlanan desteklerin ihracat rakamlarına etkisi istenen seviyede olmamıştır. 1980 yılına gelindiğinde ise, dünyada yaşanan petrol krizi nedeniyle dünya ekonomisindeki değişim ve gelişmelere de paralel olarak, 24 Ocak Kararları ile bu tarihe kadar izlenen ekonomik politikalarında önemli derecede bir değişme yaşanmıştır. Bu kararlar ile Türkiye yeni bir döneme girmiş ve ihracata dayalı bir büyüme modeli benimsemiştir.¹⁵

1980 sonrasında ekonomi politikaları çerçevesinde yoğun bir şekilde uygulanan ihracat performansına dayalı doğrudan ve nakdi teşvikler kaldırılmış ve

¹³ Abdullah Takım, “Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14(2), Erzurum 2010, s. 5-6.

¹⁴ Abdullah Takım-Ş. Mustafa Ersungur, “Dahilde İşleme Rejimi: İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, Erzurum 2010, s. 290-291.

¹⁵ A.g.m., s. 291.

bu teşvikler yerini, uluslararası yükümlülükler doğrultusunda hazırlanarak uygulamaya konulan "94/6401 Sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı" programlarına bırakmıştır. Başta vergi iadesi olmak üzere, vergi, resim, harç istisnası, gümrük muafiyetli ithalat gibi uygulamalar ile ihracat desteklenmeye çalışılmıştır. Bu destekler; firmaları ihracata yöneltmeye, kaliteli ürün üretmeye, dış pazarlarda rekabet edilebilirliği arttırmaya yönelik desteklerdir.¹⁶

"94/6401 Sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı'na" içerik olarak bakıldığında; bölgelerarası farklılıklar sebebiyle ortaya çıkan ekonomik ve sosyal dezavantajların ortadan kaldırılmasına, eğitim olanakları geliştirilerek istihdamın güçlendirilmesine, üretim dalı aynı olan küçük ve orta ölçekli işletmelerin örgütlenmelerine, çevresel sorunların önlenmesini teminen sanayinin yeniden yapılanmasına, özellikle yeni ürün, üretim sistemi ve teknoloji kullanan sektörlerde araştırma ve geliştirme programlarının uygulanmasına, tarım ürünlerinin Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) taahhütlerine uygun olarak desteklenmesine, ihracat ürünlerinin küresel pazarlarda pazarlanmasına ve tanıtımına yönelik devlet yardımlarını kapsadığı görülmektedir.¹⁷

"94/6401 Sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı" kapsamında yer alan ihracata yönelik devlet yardımları da dahil olmak üzere Türkiye'de hali hazırda uygulanan ihracata yönelik destekler ana gruplar halinde beş başlık altında toplanabilir.¹⁸

- Firmaların Üretim Kapasitelerinin Artırılmasına Yönelik Destekler
 - ✓ Araştırma – Geliştirme (AR-GE) Yardımı
 - ✓ Eğitim Yardımı
 - ✓ İstihdam Yardımı
 - ✓ Patent, Faydalı Model Belgesi ve Endüstriyel Tasarım Tescili Yardımı
 - ✓ Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi Yardımı

¹⁶ A.g.m., s. 291

¹⁷ Duran Çalan, a.g.m., s.15.

¹⁸ Mevlüdiye Şimşek-Resül Yazıcı, "İhracat Teşviklerinin Etkinliğini Ölçmeye Yönelik Bir Analiz", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, s. 126-130.

- Firmaları İhracata Yöneltmeyi Hedefleyen Destekler
 - ✓ Uluslararası Nitelikli Yurtiçi İhtisas Fuarları Desteği
 - ✓ Yurt Dışı Fuar ve Sergilere Katılım Desteği
 - ✓ Pazar Araştırması Yardımı
- Firmaları Yurtdışı Pazarlama-Markalaşma Faaliyetlerine Yöneltmeyi Hedefleyen Destekler
 - ✓ Yurtdışında Ofis-Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi
 - ✓ Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Tanıtım ve Tutundurması İle Türk Malı İmajının Yerleştirilmesine Yönelik Faaliyetlerin Desteklenmesi
- Vergisel Teşvikler
 - ✓ Dahilde İşleme Rejimi
 - ✓ Hariçte İşleme Rejimi
 - ✓ Vergi Resim Harç İstisnası
 - ✓ KDV İstisnası
- Eximbank Kredileri

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde; ihracata yönelik destekler arasında gösterilen Dahilde İşleme Rejimi kavramsal olarak açıklanmaya, rejimin işleyişi ile avantajlı yönleri ve rejime yönelik eleştiriler anlatılmaya, Türkiye Cumhuriyeti'nde rejime geçiş süreci, rejime ilişkin kurumların görev ve sorumlulukları açıklanmaya ve rejimin Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticareti üzerindeki etkileri analiz edilmeye çalışılacaktır.

II. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAVRAMI

A. Dahilde İşleme Rejimi'nin Tanımı, Amacı, Kapsamı ve İlgili Mevzuatı

Ülkemizde 1980 yılından itibaren uygulanmaya başlayan “İhracatı Teşvik Mevzuatı'nın”, Gümrük Birliği (GB) çerçevesinde ülke dış ticareti ve ekonomisi de dikkate alınarak Avrupa Birliği (AB) Gümrük Kodu'na uygun hale getirilmesiyle DİR oluşturulmuş ve 01.01.1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. DİR'e kavram olarak bakıldığında, bu rejimin ilk defa 01.01.1996 tarihinde mevzuatımıza girmiş olmasıyla birlikte, bu uygulamanın daha önce ülkemizde 1984 yılında yürürlüğe giren “İhracatı Teşvik Tebliği” ile paralellik gösterdiği söylenebilir. 1984 yılında yayımlanan tebliğe bakıldığında “Gümrük Muafiyetli İthalat” başlığı altında ifade edilen uygulamayla; ihraç ürünlerinin üretiminde kullanılan ham maddenin belirli oranda ihracat taahhüdüne karşılık gümrüksüz ithaline müsaade edilmesi ile ihracatı teşvik etmek amaçlanmıştır. Söz konusu tebliğde gümrük muafiyetli ithalatın amacı ile bugün uygulanan DİR'in amacının paralellik gösterdiği söylenebilir.¹⁹

DTÖ ve AB mevzuatına uyum çalışmaları kapsamında mevzuatta yapılan değişiklikler ile “İhracatı Teşvik Tebliği” kaldırılarak 31.12.1995 tarihinde “95/7615 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı” yürürlüğe girmiştir. Ancak, topluluğun gümrük koduna uyum için hazırlanan ve 05.02.2000 tarihinde yürürlüğe giren “4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nda” DİR'in “Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri (EEGR)” arasında sayılması nedeniyle, 23/12/1999 tarihinde “99/13819 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı” hazırlanmış, bir önceki kararın yerine geçmek üzere 05/02/2000 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. İlerleyen zamanlarda DİR mevzuatında birçok değişiklik yapılmıştır. Son olarak 27.01.2005 tarihli 25709 sayılı Resmi Gazete'de

¹⁹ Duran Çalan, *a.g.m.*, s.97.

yayımlanan “2005-8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı” ve bu karara dayanılarak çıkartılan tebliğler ile düzenlemeler yapılmıştır.²⁰

Yukarıda da belirtildiği üzere; “4458 Sayılı Gümrük Kanunu”, DİR’i, EEGR içerisinde saymıştır. EEGR; ithalat, ihracat, yurt içi üretim ve kamu gelirleri gibi ekonominin önemli sektörleri üzerinde makro ve mikro düzeyde doğrudan etki ve sonuçları olan rejimler olarak ifade edilmektedir. Yine “4458 Sayılı Gümrük Kanunu” Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri’ni; Antrepo Rejimi, Geçici İthalat Rejimi, Dahilde İşleme Rejimi, Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi ve Hariçte İşleme Rejimi olarak ifade etmiştir.²¹

DİR; serbest dolaşımda olmayan eşyanın vergileri ödenerek veya teminata bağlanarak ve ticaret politikası önlemleri uygulanmadan geçici olarak ithal işlemleri gerçekleştikten sonra işlenerek yeni bir ürünün bünyesinde kullanılması ve süresi içerisinde üretilen yeni ürünün ihracının gerçekleşmesi şartıyla alınan verginin veya teminatın iadesini öngören bir ihracatı teşvik politikasıdır.²²

27/01/2005 tarihli ve 25709 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olan “2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı’nın” 1. maddesi DİR’in amacını; “...Dünya piyasa fiyatlarında hammadde temin etmek suretiyle ihracatı artırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak, ihraç pazarlarını geliştirmek ve ihraç ürünlerini çeşitlendirmek...” olarak ifade etmiştir. Yine aynı kararnamede DİR’in kapsamına da yer verilmiştir. Kararnameye göre DİR’in kapsamı ise; “...elde edilmesinde ithal girdi kullanılan işlem görmüş ürünün ihracı ile ihracat sayılan satış ve teslimlerin belirlenmesi, yönlendirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin tedbirlerin düzenlenmesi ve yürütülmesini kapsar.” şeklinde ifade edilmiştir.

Halihazırda Dahilde İşleme Rejimi ile ilgili yürürlükte olan mevzuat aşağıda belirtildiği şekildedir.

²⁰ Duran Çalan, *a.g.m.*, s.97-98.

²¹ 04.11.1999 günlü, 23866 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4458 sayılı Gümrük Kanunu Madde: 79; Coşkun Şenol, *a.g.m.*, s. 19.

²² Coşkun Şenol, *a.g.m.*, s. 98-99.

- 4458 sayılı Gümrük Kanunu (108 ila 122'nci maddeler)
- Gümrük Yönetmeliği (308 ila 327'nci maddeler ile 349 ila 369'uncu maddeler)
- Dahilde İşleme Rejimi Kararı (2005/8391)
- İhracat Sayılan Satış ve Teslimlerde Vergi Harç İstisnası Hakkında Karar (99-13812)
- Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat: 2006/12 sayılı tebliğ)
- Dahilde İşleme Rejimine İlişkin İşlemlerin Bilgisayar Veri İşleme Tekniği Yoluyla Yapılmasına Dair Tebliğ (İhracat: 2007/2 sayılı tebliğ)
- Dahilde İşleme Rejimi Değerlendirme Kurulunun Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ (İhracat 2010/9 sayılı tebliğ)
- İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Tebliği (2005/2 sayılı tebliğ)
- Türkiye'de İkamet Etmeyenlere Özel Fatura ile Yapılan Satışlar Hakkında Tebliğ (İhracat: 2003/3 sayılı tebliğ)
- Dahilde İşleme ve Geçici Kabul Rejiminde KDV Tecili-KDV Terkini Uygulamaları KDV Genel Tebliği 83.
- Dahilde İşleme veya Geçici Kabul İzin Belgesi Kapsamında Yapılan Teslimler KDV Genel Tebliği Seri No:95.
- Dahilde İşleme veya Geçici Kabul İzin Belgesi Kapsamındaki teslimlerde Tecil-Terkin Uygulaması KDV Genel Tebliği Seri No:98.
- Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) Kanunu'na Ekli Listelerde Yer Alan Mallara İlişkin Dahilde İşleme Rejiminin Uygulanması Hakkında ÖTV Genel Tebliği Seri No:10.
- Genelgeler
- İç Yazışmalar (Tasarruflu Yazılar)

B. Dahilde İşleme Rejimi'nde Kullanılan Tanımlar

DİR'i daha iyi anlamak için rejim çerçevesinde kullanılan tanımların açıklanmasında fayda olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle rejimde kullanılan tanımların bir kısmı aşağıda açıklanmıştır.

Aracı ihracatçı: DİİB/Dİİ'de ihracı taahhüt edilen ürünün, belge/izin sahibi firmadan tedarik ettiği şekliyle ihracatını gerçekleştiren ve belge/izin sahibi olmayan firmayı,

Asıl İşlem Görmüş Ürün: DİR çerçevesinde elde edilmesi amaçlanan ürünü,

A.TR Dolaşım Belgesi: Türkiye veya Avrupa Topluluğu'nda serbest dolaşımında bulunan eşyanın Katma Protokol'de öngörülen tercihli rejimden yararlanabilmesini sağlayan, ihracatçı ülke yetkili kuruluşlarınca düzenlenip gümrük idaresince vize edilen belgeyi,

Başlamış İşlem: DİR kapsamında ihracat ve ithalat işlemlerine ilişkin gümrük beyannamesinin tescil edilmiş olmasını,

Belge: Ekonomi Bakanlığı'nca firmalara verilen; üzerinde ithal ve işleme sonucu ihraç edilecek ürünlerin ticari isim ve miktarının yazdığı, ayrıca belgeye ilişkin özel şartların ve süre başlangıç ve sonunun yazdığı Dahilde İşleme İzin Belgesi'ni,

Belge Süresi: DİİB'de kayıtlı olan ve belge kapsamında ithalat ve/veya ihracat işlemlerinin gerçekleştirileceği ve tüm istisnaların uygulanacağı süre aralığını,

Belge Süresi Sonu: Belge süresi bitiminin rastladığı ayın son gününün çalışma saati sonunu,

Dahilde İşleme İzni: İhraç taahhüdü ile gümrük muafiyeti uygulanarak ithalata imkan sağlayan ve gümrük idarelerince verilen izni,

Değişmemiş Eşya: Herhangi bir işleme tabi tutulmamış ithal eşyasını,

Döviz Kullanım Oranı: DİİB/Dİİ kapsamında ithal edilen eşyanın CIF²³ (yurt içi alımlar hariç) bedelinin ihrac edilen eşyanın FOB²⁴ bedeline (ikincil işlem görmüş ürünün serbest dolaşıma giriş rejimi hükümlerine göre ithalatının yapılması halinde bu ürünün gümrük kıymeti dahil) olan yüzde oranını,

Fire: İşleme faaliyetleri esnasında özellikle buharlaşma, kuruma, sızma veya gaz kaçağı şeklinde zayı ve imha olan kısım ile ekonomik bir değer ifade etmeyen atıkları,

Eşdeğer Eşya: Taahhüt edilen işlem görmüş ihrac ürününün elde edilmesinde ithal eşyası yerine kullanılan; ithal eşyası ile asgari 8 (sekiz)'li bazda GTİP, teknik özellik ve ticari kalite açısından aynı kalite ve nitelikleri taşıyan serbest dolaşımda bulunan eşyayı,

Eşyanın Gümrükçe Onaylanmış Bir İşlem veya Kullanıma Tabi Tutulması: Eşyanın “4458 Sayılı Gümrük Kanunu’nda” sayılan gümrük rejimlerinden birine tabi tutulmasını, Türkiye Gümrük Bölgesi dışına yeniden ihracı veya serbest bölgelere ihracını, imhasını veya gümrüğe terk edilmesini,

İhracatçı: Yan sanayiciye ithal eşyasından taahhüt edilen ihrac ürününü ürettiren ve bu ürünün kendisi ve/veya aracı ihracatçı eliyle ihracını gerçekleştiren imalatçı olmayan DİİB/Dİİ sahibi firmayı,

İkincil İşlem Görmüş Ürün: İthal ürünlerin işlenmesi sonucunda elde edilen asıl işlem görmüş ürün dışındaki ürünleri,

İmalatçı-İhracatçı: Taahhüt edilen ihrac ürününün tamamını veya bir kısmını üreten ve bu ürünün ihracatını kendisi ve/veya aracı ihracatçı eliyle gerçekleştiren DİİB/Dİİ sahibi firmayı,

²³ CIF kıymet; ithal edilen eşyanın bedeli ile navlun ve sigorta bedelini kapsamaktadır.

²⁴ FOB kıymet; ihrac eşyasının bedelini ifade etmektedir.

İşleme Faaliyeti: Eşyanın kurulumu, montajı ve başka bir eşya ile birleştirilmesi de dahil işçiliğe tabi tutulması, yenilenmesi, işlenmesi, düzenli hale getirilmesi dahil olmak üzere tamir edilmesi ile işleme esnasında tamamen veya kısmen tüketilse dahi işlem görmüş ürünün bünyesinde bulunmayan fakat, bu ürünün üretilmesi için gerekli olan önceden belirlenmiş bazı eşyanın kullanılması işlemlerinin tümünü,

İşletme Malzemesi: İhracı taahhüt edilen ürünün işlenmesi aşamasında kullanımları sonucu kısmen veya tamamen tüketilseler dahi, ürünün bünyesinde yer almayan ve sabit tesislerin çalışabilir durumda olmasını temin eden (yakıt ve enerji hariç), yatırım malı makine ve teçhizat niteliğinde olmayan malzemeyi,

İzin: Gümrük idareleri tarafından verilen Dahilde İşleme İznini,

İzin Süresi: DİİB/Dİİ üzerinde kayıtlı bulunan ve verilen izin kapsamında ithalat ve/veya ihracat işlemlerinin gerçekleştirilerek tüm istisnaların uygulanacağı dönemi,

İzin Süresi Sonu: İzin süresi bitiminin rastladığı ayın son gününü,

Onaylanmış Kişi Statü Belgesi: Gümrük mevzuatı çerçevesinde Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nca ilgisine verilen belgeyi,

Önceden İhracat: İhracı taahhüt edilen ürünün üretiminde kullanılacak olan ithal eşyasının Şartlı Muafiyet Sistemi'nde ithal edilmesinden önce, eşdeğer eşyadan elde edilmiş işlem görmüş ürünün ihraç edilmesini,

Önceden İthalat: Taahhüt edilen ihraç ürününün ihracından önce bu ürünün elde edilmesinde kullanılacak eşyanın ithalini,

Pan Arupa Menşe Kümülasyonu: Avrupa'da, STA'lar ile birbirine bağlanmış olan ve aynı menşe kurallarına havi ülkeler arasında oluşturulan ve taraf ülkeler menşeli eşya kullanılarak üretilmiş olan işlem görmüş ürünün kümülasyona tabi bir diğer ülkeye tercihli rejim kapsamında ithaline imkan sağlayan ticaret sistemini,

Pan Arupa Akdeniz Menşe Kümülasyonu: Avrupa'da ve Akdeniz Havzasında, STA'lar ile birbirine bağlanmış olan ve aynı menşe kurallarına havi ülkeler arasında oluşturulan ve taraf ülkeler menşeli eşya kullanılarak üretilmiş olan işlem görmüş ürünün kümülasyona tabi bir diğer ülkeye tercihli rejim kapsamında ithaline imkan sağlayan ticaret sistemini,

Ticaret Politikası Önlemleri: İthalat Rejimi Kararı'nın 4'üncü maddesinde belirtilen mevzuat çerçevesinde alınan önlemleri,

Topluluk: Avrupa Topluluğu'nu,

Üçüncü Ülke: AT'ye üye ülkeler dışındaki ülkeleri,

Vergi: Eşyanın ihracatında ve ithalatında tahsili öngörülen vergi, resim, harç, fon ve benzeri bütün mali yükleri,

Verimlilik Oranı: Belli bir miktardaki eşyanın işlenmesi sonucunda üretilen ürünün miktarı veya yüzde oranını,

Yan sanayici: DİİB/Dİİ'de ihracı taahhüt edilen ürünün bir kısmını veya tamamını üreten, belgede/izinde kayıtlı ancak belge/izin sahibi olmayan, ifade eder.²⁵

C. Dahilde İşleme Rejimi'nin Avantajlı Yönleri

DİR'e, ülkemizde diğer birçok ülkeden daha fazla başvurulmasının sebebi rejimin önemli bir kaynak yaratmasından kaynaklanmaktadır. Ülkemizde ekonomik anlamda karşılaşılan sorunlar ve özellikle enflasyonist baskılar, faiz oranları gibi firmaların ihtiyaçlarını önemli derecede etkileyen unsurlar mali anlamda önemli bir dezavantaj yaratmaktadır. Özellikle üçüncü ülkelere ithal edilip üçüncü ülkelere

²⁵ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

ihracatta, ihracatçı için %35'lere varan bir nakit döngü sağlayan bu rejim, ihracatçı açısından çekici bir teşvik niteliğindedir.²⁶

Özellikle, vadeli akreditif, mal mukabili ve kabul kredili gibi uluslararası ödeme şekilleri kullanılarak yapılan ithalat işlemlerinde veya belge kapsamında ithalatın finansmanı amacıyla kredi kullanılması halinde KKDF'ye yapılan %6 oranındaki kesintinin, 07.06.1988 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan "Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Hakkında Karar" kapsamında DİR'de %0 olarak uygulanması ihracatçılara önemli bir mali avantaj sağlamaktadır.²⁷

KKDF'nin %0 olarak uygulanmasının yanı sıra bu rejimde, gümrük vergisi, KDV, varsa anti-damping vergisi, ek mali mükellefiyet, sübvansiyona karşı telafi edici vergi gibi vergilerin ve mali yüklerin ithalat esnasında tahsil edilmeden teminata bağlanması, ihracatın gerçekleşmesi durumunda da teminatların çözülmesi ile likidite sorununun ortadan kaldırılması ihracatçının avantajına olan bir durumdur.

Ayrıca bu rejim kullanılarak yapılan ithalat esnasında, ithal eşyalarının "Dış Ticarete Standardizasyon ve Teknik Düzenlemeler Mevzuatı'na" tabi tutulmaması, firmalara zaman ve maliyet açısından tasarruf sağlamaktadır. Diğer taraftan taahhüt edilen ihracatın üçüncü ülkelere yapılması koşuluyla ithalatta kota ve gözetim önlemlerinde muafiyet sağlanması da rejimin önemli avantajlarında sayılabilir.²⁸

İhracat sayılan satış ve teslimler ile ilgili olarak gümrük vergisinden muaf olarak ithalat yapılmasına imkan vermesi de bu rejimin ithalatçılara sağladığı avantajlardandır. Çünkü ihracat sayılan satış ve teslimler kapsamında gümrük vergilerinden muafiyetli ithalat yapılabilmesi için Ekonomi Bakanlığı'ndan DİİB alınması zorunludur.²⁹

²⁶ Aslıhan Kocaefe Cebeci-Mutlu Yılmaz, "Dahilde İşleme Rejimi ve Türk Dış Ticareti Üzerine Etkilerinin Analizi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:23, Sayı:2, s.208.

²⁷ 07.06.1988 tarihli 19835 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Hakkında Karar.

²⁸ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

²⁹ 27.01.2005 tarihli 25709 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Hakkında Tebliğ (İhracat 2005/2).

D. Dahilde İşleme Rejimi'ne Yönelik Eleştiriler

DİR'in avantajlarının yanı sıra rejime yönelik çeşitli eleştiriler de yapılmaktadır. Yapılan eleştirilerin başında rejim kapsamında yapılan uygulamaların sonuçlarını görmek ve sonuçların değerlendirilmesi neticesinde teşvik tedbirlerinde revizyona gitmek konusunda etkin ve ulaşılabilir bir veri tabanının bulunmaması gelmektedir. Özellikle Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan istatistikler ile rejime ait veriler arasında uyumsuzluklar bulunmaktadır. Rejimde işlemler fiziki olarak gerçekleştirildikleri yıla kaydedilmek yerine DİİB'in Ekonomi Bakanlığı'ndan alındığı yıla kaydedilmesi nedeniyle verilerde farklılıklar oluşmakta, ayrıca herhangi bir sektörde ihracat için yapılan ara girdi ithalatının değişik sektörlerde yer alması ve bu yapılan ithalatların DİİB'te alınan sektörün altında kaydedilmesi sektörler için verilerin doğruluğunu tartışmaya açmaktadır. Yukarıda açıklanan durumlar DİR verileriyle dış ticaret verilerinin karşılaştırılmasını zorlaştırmaktadır. DİR Otomasyon Projesi'nin hayata geçirilmesi ile bu karışıklığın zamanla düzeleceği düşünülmektedir.³⁰

DİR kapsamında yapılan ihracatın toplam ihracat içerisindeki payının %45 civarlarında olması aslında Türkiye'de gerçekleşen ihracatın açıklanandan daha az olduğu, DİR vasıtasıyla daha fazla gösterildiği; ihracat rakamlarının gerçek verileri yansıtmadığı, parasal bakımdan ihracat değerleri hesaplanırken DİR kapsamındaki ihracatta yaratılan katma değerlerin veri olarak alınması gerektiği iddiaları da sıklıkla gündeme getirilmektedir.

Bu rejime yönelik bir diğer eleştiri de, DİR kapsamında yapılan ithalatlarda vergi ve benzeri mali yüklerin muafiyeti nedeniyle kamu gelirlerinin bir kısmından vazgeçildiği ve ithalat sırasında alınması gereken vergilerin alınmamasından dolayı kamu harcamalarını finanse etmek amacıyla yurtiçinden alınan vergilerin yükseltmek zorunda kalındığı varsayımdır. Rejimden faydalanan ihracatçılardan vergi alınmamasının haksız rekabet yarattığı, ihracatçı olmayan yurtiçi ara ve nihai mal üreticilerine haksızlık yapıldığı görüşü savunulmaktadır. Ancak bu varsayıma

³⁰ Duran Çalan, *a.g.m.*, s. 104-105.

karşı çıkanlar da vardır. Karşı çıkanlar; rejimin firmalara dünya piyasa fiyatlarından kaliteli ham madde ve ara malı temin etme imkanı tanınması ve ithal edilen ham madde ve ara malının üretilip ihraç edilen ürünün bünyesinde bulunması zorunluluğundan dolayı rejim kapsamında sağlanan vergi ve benzeri muafiyetlerin kamuya herhangi bir yük getirmediği görüşündedirler. Rejim kapsamı dışında yapılan ihracatta da KDV iadesi olduğundan, rejim kapsamında yapılan ithalattan alınan KDV'den vazgeçilmesinin de bir kayıp olarak görülmemesi gerektiği düşüncesi de savunulmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında ihracatta KDV iadesinin olması ile rejim kapsamı ithalatta KDV muafiyeti bir birini nötrleyebilmektedir. Bu durumda alınmayan gümrük vergisinin kamuya bir maliyetinin olduğu savunulabilmektedir. Fakat 1996 yılında Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile Gümrük Birliği entegrasyonuna girmesi ile birliğe dahil olan ülkelerden yapılan ithalatlarda; ithalat yapılırken veya belirli bir süre sonra ithal eşyasının birlikte serbest dolaşımında olduğunu kanıtlayan A.TR Dolaşım Belgesi'nin sunulması halinde alınan ithalat vergisinin %0 uygulanması, dolayısıyla da normal ithalatta gümrük vergisinin alınmaması ile rejim kapsamında yapılan ithalatta gümrük vergisinin alınmamasının aynı durum olduğu söylenebilir. Ayrıca AT dışında kalan birçok ülkeyle de Türkiye, STA imzalamıştır. Bu anlaşmaların içeriğinde de yine iki taraflı veya tek taraflı gümrük vergisi muafiyetli ithalat yapılması kararlaştırılmıştır. Bu durumda vergi kaybının yalnız üçüncü ülkelerden yapılan ithalatlarda yaşanabileceği savunulabilmektedir.

DİR'e ilişkin bir diğer eleştiri de, rejimin ihracatı ithalata bağımlı hale getirdiği yönündedir. Vergi vb. yükümlülükler ile ticaret politikası önlemlerinde uygulanan muafiyet ithalatı ucuz ve kolaylaştırmıştır. Bu nedenle ithalat yerli üretimin ikamesi durumuna gelmiştir. Yurtiçi girdi maliyetlerinin yüksekliği, üreticileri ihraç malında daha az yerli girdi ve daha fazla ithal aramalı kullanmaya teşvik etmiş; bu durumun da ekonomide ithalata bağımlılığın artışına neden olduğu savunulmuştur. Türkiye'de yüksek büyümenin gerçekleştiği dönemlerde dış kaynak ihtiyacının da arttığı gözlenmektedir. Hammadde ve aramalı ithalatı üretim artışına paralellik göstererek artış göstermiştir. DİR gibi ihracatı teşvik politikaları, üretim ve ihracatın ithalata bağımlılığını artırmaktadır. Ekonominin durağan seyrettiği

dönemlerde bile üretim ve ihracatın ithalata bağımlılığındaki artış yükselen dış ticaret açığının önemli nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir.³¹

Dış ticaret açığı bakımından olumsuz olan bu durumu aşmanın yolunun, yerli girdilerle üretim yapıp ihraç etmekten geçtiği savunulmaktadır. Fakat savunulan bu görüşün gerçekleşmesinin, ekonomimizin içerisinde bulunduğu bu günkü konjonktürde pek olası olduğunu söylemek realite ile bağdaşmamaktadır. Çünkü uluslararası pazarlarda rekabet edebileceğimiz ürünlerin üretiminde kullanılması zaruri olan kaliteli ham madde ve aramalı üretiminin ülkemizin üreticileri tarafından gerçekleştirilememesi, ihracatçımızı ithal girdi kullanmaya itmiştir.

DİR'in yaygın bir şekilde kullanılmasının yurtiçi sektörler arasındaki bağlantının zayıflamasına ve hatta kaybolmasına yol açtığı rejime yönelik başka bir eleştiridir. Yurt içinde faaliyette bulunan ve aramalı üretimi yapan firmalar DİR nedeniyle üretimlerini kısmakta ve hatta artan baskıya dayanamayıp pazardan çekilme noktasına gelmektedir. Bu durumu aşmak için, yerli üretiminin yeterli olduğu ara malı üretim alanlarında DİR kapsamında yapılan ithalata sınırlama getirilmesi gerektiği tartışmalarını gündeme getirmektedir. Özellikle aramalı ithalatı yapılan ülkelerde yukarı yönlü fiyat hareketleri yaşanması veya bir arz şoku durumunda rejimi kullanan üreticilerimiz açısından olumsuz durumların yaşanacağı kaçınılmaz bir gerçek olacaktır.³²

Özellikle bu rejimi kullanan imalatçı-ihracatçı firmalar üretebilecek kapasitede oldukları ara mallarını da rejimin kolaylıklarından faydalanarak üretmeyip ithal yoluna gitmeleri ihraç ettikleri eşyalarda katma değeri düşürmektedir. Yani rejimin, bu anlamda amacından çıkıp firmaları tembelliğe yönelttiği de yapılan bir diğer eleştiridir. Bu durum dış ticaret açısından analiz edildiğinde, denge noktasında negatif yönlü bir harekete neden olacağı söylenebilir.

Rejimi eleştirenlerin üzerinde durdukları bir diğer nokta ise istihdam üzerinedir. Bu görüşü savunanlara göre üretim ve ihracattaki yüksek artışa rağmen bu artış istihdama yansımamıştır. Bu durumun önemli nedenlerinden birinin de DİR

³¹ Duran Çalan, *a.g.m.*, s.106.

³² *A.g.m.*, s.106.

olduğu görüşü hakimdir. Sektör bazında istihdam kayıpları incelendiğinde en fazla kaybın yaşandığı sektörler genelde DİR'in yoğun olarak kullanıldığı sektörler olduğu gözlemlenmiştir. Tekstil ve hazır giyim sektörü, istihdamda yaşanan yoğun kayıpların başını çekmektedir. Genelde vasıflı işgücüne göre vasıfsız işgücünde daha fazla kayıplar yaşanmaktadır. İşte bu sebeple hazır giyim ve tekstil sektörü gibi sektörlerde vasıflı iş gücünün az olduğu ve yurt içinde ara girdi üretimi fazla olduğundan istihdamın bu sektörlerde dış kaynak kullanımlarından olumsuz etkilenme olasılığı daha fazla olmaktadır. Fakat yapılan araştırmalar göstermiştir ki rejimin yoğun olarak kullanıldığı bazı sektörlerde de istihdam yüksek miktarlarda artmıştır. Örneğin rejimin yoğun olarak kullanıldığı taşıt araçları ve elektronik sektörlerinde istihdam artışları yüzde 50'lerden fazla olmuştur.³³

Yerli üretimde zarar veya zarar tehdidini ortadan kaldırmayı hedefleyen; anti dumping vergisi, sübvansiyona karşı telafi edici vergi ve miktar kısıtlamaları gibi ticaret politikası önlemleri DİR-ŞMS'de uygulanmaması ticaret politikası araçlarının etkinliğini zayıflatmaktadır. Bu durum ticaret politikası önlemlerinden beklenen etkinliğin istenen seviyede olmamasına sebep olmaktadır. Ayrıca DİR kapsamında yapılan ithalde, "Dış Ticarete Standardizasyon ve Teknik Düzenlemeler Mevzuatı'nın" uygulanmaması insan, hayvan, bitki sağlığı ve diğer çevresel sorunları da beraberinde getirmektedir.

DİR kapsamında vergi ve diğer mali yüklerden muaf girdi temin edilmesinin yapılan ithalatın yurt içinde usulsüz kullanımını arttırdığı yönünde eleştiriler de yapılmaktadır.

³³ Duran Çalan, *a.g.m.*, s.106-107.

III. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE DAHİLDE İŞLEME REJİMİ'NE GEÇİŞ SÜRECİ

Günümüz gelişmiş ülkeleri, dünya pazarlarında sahip oldukları ekonomik payı korumak ve istihdam alanını genişletmek amacıyla teşvik sistemleri uygulamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise teşvik uygulamaları; uzun vadede ekonomik büyümeyi, rekabet edebilme özelliğine sahip kaliteli mal üretimini, işsizlik oranının azaltmasını, istihdam ve yabancı yatırımcıları ülkede yatırım yapmayı teşvik etmek amaçlarıyla uygulanmaktadır. Uzun vadede ekonomik büyümeyi planlayan ve kalkınma programlarına sahip olan bu tarz ülkeler, teşvik uygulamalarını kalkınma stratejilerine uygun olarak hazırlamakta ve teşviklere istikrar sağlayıcı bir misyon yüklemektedir.³⁴

Türkiye'de uygulamaya konulan teşvik araçları ile kalkınma programları arasındaki ilişkiye bakıldığında, teşvik uygulamalarının kalkınma programlarını tamamlayan veya destekleyen bir yapı içerisinde oldukları görülecektir. Yatırım teşvik uygulamalarının amaçları arasında öncelikli olarak; yatırımların artırılması, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ve yeni iş sahalarının açılarak istihdam oranının artırılması gelmektedir. Bu amaçları gerçekleştirmek adına yatırım teşvik uygulamaları Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze uygulanmaktadır. Bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi ve mevcut kaynakların etkin kullanımı, cumhuriyetin ilanından günümüze kadar uygulamaya konulan kalkınma programlarının hemen hemen hepsinde yer almıştır. Bu amaçlarla teşvik programları hazırlanırken de bu önceliklere önem verilmiştir. Teşvik uygulamalarında ayrıca, ülke içerisinde üretilen ürünlerde; kalitenin artırılması, getirisi yüksek ürünlere yönelik üretim yapılması ve bu ürünlerin üretimi sonucu dış pazarlarda rekabet edilebilirliğin artırılması ve yabancı girişimcilerin ülkemize çekilmesini hedefleyen politikalara yer verilmiştir.³⁵

³⁴ Erdal Akdeve- E.Tanas Karagöl, "Geçmişten Günümüze Teşvikler ve Ülke Uygulamaları", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 37, Temmuz 2013, s. 336.

³⁵ A.g.m., s. 336.

Türkiye’de de, farklı dönemlerde farklı uygulamaları içeren ve çeşitli kanunlarla revize edilerek uygulanan teşvik politikaları uygulanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde bu teşviklerden birisi olan DİR’in ülkemizde gelişim süreci açıklanmaya çalışılacaktır. Bu sürecin açıklanmasındaki amaç, ülkemizde rejime geçişi sürükleyen sosyal, ekonomik, siyasal ve diğer nedenleri ortaya koymaktır.

Bu bölüm 1980 öncesi dönem ve 1980 sonrası dönem olarak iki ana başlık altında açıklanmaya çalışılacaktır. Çünkü 24 Ocak 1980 Kararları ülkemiz dış ticareti ve ekonomimiz adına bir milat olmuştur. 24 Ocak Kararları sonrası ithal ikameci politikadan vazgeçilip, günümüzde de hala geçerliliğini koruyan ihracata dayalı sanayileşme politikasına geçilmiştir. Bu doğrultuda ihracatı teşvik programları geliştirilerek yürürlüğe konulmuştur. 24 Ocak Kararları’nın alınmasına neden olan etkileri daha iyi anlayabilmek için 1980 öncesi politikalarına da kısaca değinilecektir.

A. 1980 Öncesi Dönemde Teşvik Uygulamaları

1960 yılından başlayarak 24 Ocak Kararları’nın alınmasına kadar geçen dönemde ülkemizde dış ticaret stratejisi olarak "ithal ikameci" politikalar benimsenmekteydi. Aynı zamanda 1960’lı yıllarda "Planlı Kalkınma" uygulamasına da geçilmiş; bu dönemde ekonomi, beş yıllık planlar yapılarak yönlendirilmeye çalışılmıştır.³⁶

1. Kalkınma Planları

1950’li yılların sonlarına doğru yaşanan siyasi ve ekonomik problemler 1960 yılı itibarıyla planlı ekonomiye geçilmesinin sebepleri olarak gösterilebilir. Enflasyonist baskılar ve dış ödemede yaşanan güçlükler nedeniyle oluşan bunalımlar,

³⁶ İbrahim Erdoğan, *Dahilde İşleme Rejiminin Ülkemiz Ekonomisi ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi*, (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Uzmanlık Tezi), Ankara 2015, s. 25.

ekonominin kararlı bir çizgiye oturtulması gerekliliğini dayatmıştır. Bu nedenle ekonominin planlı bir modelle istikrara bağlanması amaçlanmıştır. Planlı modele geçiş sonucu kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması amacıyla 30 Eylül 1960 tarihinde 91 Sayılı Kanun ile “Devlet Planlama Teşkilatı” kurulmuştur. Bu dönemde uygulama alanı bulan iktisadi modele “Planlı Karma Ekonomi” adı verilmiştir.³⁷

Tablo 1: Türkiye’de Uygulanan Kalkınma Planları

Kalkınma Planları	Dönem (Yıllar)
1. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1963-1967
2. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1968-1972
3. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1973-1977
4. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1979-1983
5. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1985-1989
6. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1990-1994
7. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1996-2000
8. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2001-2005
9. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2007-2013
10. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2014-2018

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı verileri temel alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.³⁸

1963 yılından sonra beşer yıllık kalkınma planları hazırlanıp uygulanırken, diğer taraftan uzun dönemli 15 yıllık perspektif planları hazırlanmıştır. 1963 yılından başlayarak günümüze (2018) kadar on tane kalkınma planı hazırlanmıştır. DPT tarafından hazırlanan ve uygulamaya konulan kalkınma planları Tablo 1’de verilmiştir. DPT tarafından beş yıllık kalkınma planlarının yanında Yıllık Programlar ve Orta Vadeli Programlar da hazırlanmaktadır. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı hâlihazırda uygulamada olan bir kalkınma programıdır.

³⁷ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s.26.

³⁸ T.C. Kalkınma Bakanlığı- <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx> (01.12.2017).

2. İthal İkameci Politikalar

1960 ila 1980 yılları arasında uygulanan “ithal ikameci” dış ticaret stratejisi en temel anlamda ithal edilen malların yurtiçinde üretimini gerçekleştirerek ithal ürünlerine yönelik sanayileşme olarak tanımlanabilir. Bu stratejideki amaç ithal bedellerinin yurtiçinde kalması ile dış ticaret dengesinde iyileşme sağlamak ve dolayısıyla dış kaynak olmadan ekonomide gelişme olarak gösterilebilir.

Ancak ithal ikamesi ile amaçlanan döviz tasarrufunu sağlamak için daha büyük döviz harcaması yapmak gerekmiştir. Bu döviz ihtiyacı ithal edilen malların üretimi için kurulacak olan endüstrilerin finansmanı için gerekli olmuştur. Nitekim ilk iki beş yıllık kalkınma planı dönemlerine bakıldığında yapılan ithalatın hemen hemen yarısını yatırım malları ithalatının oluşturduğu görülmektedir.³⁹

Söz konusu dönemde Türkiye'de uygulanan ithal ikame sürecinin iki önemli nitelik taşıdığı görülmektedir. Bunlardan birincisi; ithal ikamesini gerçekleştirmek adına kurulan endüstriler için büyük miktarlarda döviz harcaması yapılmıştır. İkincisi ise, ithal ikamesi amacına yönelmiş olan sektörler; ara malı ihtiyacının yoğun olduğu sektörler olduğundan döviz tasarrufu ve dış ödemeler dengesinin düzelmesi hedeflerine ulaşamamıştır.⁴⁰

Yine de 1960'lı yıllar, uygulanan planlama ile ithal ikameci sanayileşme stratejisinin temel hedefleri doğrultusunda başarılı sayılabilecek uygulamaların yaşandığı yıllar olmuştur. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı istihdam sorununa, temel altyapı yatırımlarına ve yeniden düzenleme konularına ağırlık verirken, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı özellikle ekonominin sürükleyicisinin sanayi sektörünün olmasını ilke edinmiştir.⁴¹

Fakat ithal ikame politikalarının yapısal olarak döviz yaratma konusunda sıkıntı yaşaması; döviz kazanma noktasında ihracatın yeterli performans gösterememesi ve bir diğer döviz kaynağı olan yabancı sermaye girişlerinin de

³⁹ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 27.

⁴⁰ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 28.

⁴¹T.C. Kalkınma Bakanlığı, *Beş Yıllık Kalkınma Planları*, www.kalkinma.gov.tr/Pages/BesYillikKalkinmaPlani.aspx (01.12.2017).

minimum düzeyde kalması döviz açığını giderek artırmıştır. İşte bu döviz darboğazı ve özellikle III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) döneminde meydana gelen küresel boyutlu ekonomik krizlerin şok etkileri; ithal ikame politikalarının uygulama zeminini kaybetme noktasına getirmiştir.⁴²

1973 yılında yaşanan petrol krizi nedeniyle petrol fiyatlarının dört katına çıkması ve belirli aralıklarla Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) fiyatları artırması, petrolü üretim girdisi ve tüketim aracı olarak kullanan ülkelerin dış ödemelerinde güçlük, ekonominin bütününde de kriz yaşanmasına sebep olmuştur. Artan üretim maliyetleri fiyatları artırmış, dolayısıyla enflasyona yol açmış, aynı zamanda dengesi bozulan ekonomik yapı nedeniyle piyasada durgunluk ve işsizlik yaşanmıştır. İktisat yazınında "stagflasyon" olarak adlandırılan bu döviz darboğazı sanayileşmiş ekonomileri olumsuz etkilemiştir. Özellikle de gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından döviz sıkıntısının etkileri daha derin ve sarsıcı olmuştur.

Türkiye de bu ekonomik krizden çok fazla etkilenmiştir. Özellikle petrol krizinin doğrudan ve dolaylı etkilerinin (ithal edilen ara malı ve yatırım mallarının petrol krizinden dolayı artması) ihraç yoluyla bertaraf edilememesi ile gelişen ve ekonomik yapıyı darboğaza sürükleyen süreç, Türkiye'yi ithal ikamesi politikasına alternatif politikalar üretme arayışlarına itmiştir.

Tüm bu ekonomik bunalımların yanında özellikle 1970'li yıllarda tüm dünyayı etkisi altına almaya başlayan "sermayenin uluslararasılaşması" adıyla kavramlaştırılan yapısal dönüşüm ülkemizde de kendisini hissettirmeye başlamıştı. Bu dönemde gerek üretimin yer değiştirme süreci, gerekse gelişen teknoloji sayesinde üretimin parçalara ayrılarak farklı yerlerde yapılabilirliği ve ulaşım maliyetlerinde meydana gelen maliyet azalışı sermayenin uluslararasılaşmasına sebep olmuştur.⁴³

Yukarıda açıklanan konjonktürel sorunlar ile sermaye açısından yaşanan bu yapısal dönüşüme, ülkemizde kayıtsız kalamamış ve ithal ikameci politikalar

⁴² İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s.29.

⁴³ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 31-32.

terkedilerek 1980 sonrası ekonomimizin küresel ekonomiye eklemlenme süreci başlamıştır.

B. 1980 Sonrası Dönemde Teşvik Uygulamaları

1970’li yıllarda Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı döviz çıkmazını bertaraf etmekle birlikte ekonomik kalkınmayı da sağlamak amacıyla 24 Ocak 1980 yılında bir takım kararlar alınmıştır. Bu kararlarla Türkiye artık ihracata dayalı büyüme modelini benimseyerek ihracatta artışlar elde etmeyi amaçlamıştır.⁴⁴ 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik bunalımların Türkiye’ye dayattığı iki önemli realite olmuştur. Bunlar;

1-) Ekonomik yapının hem ara malları hem de yatırım malları ve enerji konusunda büyük ölçüde dışalığa bağlı olması,

2-) Maliyetlerde yaşanan yüksek artışların ve üretim daralmasının yarattığı yüksek enflasyon

olarak gösterilmektedir.⁴⁵

24 Ocak Kararları da yukarıda bahsedilen iki problemi kendisine hareket noktası olarak seçmiştir. Bu kararlar ile amaçlanan hedeflerin en temel noktasında; ekonominin ihracat kapasitesini ve rekabet etme gücünü artırarak döviz kazanmak ve dış ticaret açığını kapatarak dış kaynağa duyulan gereksinimi sınırlamak yer almaktadır.⁴⁶ Fakat dünya fiyatlarına bakıldığında ülkemizde birçok sektörde hammadde ve ara malı fiyatlarının yüksek olması ihracat artışını frenleyen olumsuzlukların başında gelmiştir. Bu durumu aşmak için devletin bir dizi düzenlemeler yaparak ihracat için gerekli ürünlerin üretiminin yapılması ve ihracat ürünlerinin uluslararası rekabet gücünü kazanabilmesi için ihracatı teşvik etmesi gerekiyordu. Bu düzenlemeler çerçevesinde; 1980’li yılların ortalarından itibaren,

⁴⁴ Coşkun Şenol, *a.g.m.*, s. 32.

⁴⁵ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 32.

⁴⁶ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 33.

“İhracatı Teşvik” veya “İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik” gibi başlıklar altında kararname yayımlanmıştır.⁴⁷

Türkiye o dönemlerde çok fazla ihtiyaç duyduğu döviz ihtiyacını ihracat ve diğer döviz kazandırıcı faaliyetlerle karşılayamamış, bu nedenle dış borç ödemeleri ertelenmeye çalışılmış ve kredi temin etme yoluna gidilmiştir. İhracatın teşvik edilmeye çalışılmasının yanı sıra 24 Ocak Kararları ile ülkemize döviz girişi sağlayacak olan yabancı sermayeyi özendirmek için bir takım yönetsel ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yine döviz açığının giderilmesi ve tasarruf arzının artırılarak ekonomik büyüme yolunun açılması için 24 Ocak Kararları çerçevesinde yabancı sermayenin özendirilmesi amacıyla yönetsel ve yasal düzenlemeler yapılmıştır.⁴⁸

1. İhracatta Nakdi ve Nakdi Olmayan Teşvikler

Bu dönemde ekonomik büyümenin motoru olarak görülen döviz kazandırıcı işlemlerin artırılması için ihracatta bir takım nakdi ve gayri nakdi teşvik uygulamaları yapılmıştır. Bu teşvik uygulamalarının bazıları aşağıdaki gibidir.⁴⁹

- İhracatçılara kazandıkları dövizin yarısını kendilerinin ya da diğer üreticilerin girdi ithalatında kullanma fırsatı (döviz tutma) verilmiştir.
- İhraç mallarının üretiminde kullanılacak ham madde ve ara mallarının ithali ithalat vergisinden muaf tutulmuştur (hali hazırda uygulanan DİR’e paralellik göstermektedir).
- İhracatçılara kredi sübvansiyonu sağlanmıştır.
- En fazla döviz getirisi olan sanayi ürünlerinin ihracatını artırmak için vergi iadesi uygulamaları yapılmıştır.
- İhracatı artırmak için, serbest bölge ve gümrüksüz antrepo kurulması, zaman tasarrufu için işlemlerin kolaylaştırılması ve benzeri önlemler alınmıştır.

⁴⁷ Coşkun Şenol, *a.g.m.*, s. 32.

⁴⁸ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 34

⁴⁹ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 36.

Ayrıca bu teşviklerin dışında yine ihracatı artırmaya yönelik bazı tedbirler alınmıştır.⁵⁰

- İhracat için vazgeçilmez öneme haiz ulaşım, haberleşme ve diğer altyapı yatırımları yani kısacası lojistik çalışmalarına hız verilmiştir.
- İhracatla alakalı bürokrasi azaltılarak engeller aşılmaya çalışılmıştır. İhracat ile ilgili zaman içerisinde yapılan mevzuat düzenlemeleri ile ruhsat, lisans ve tecil uygulamaları yürürlükten kaldırılarak ihracat serbestisi prensibi getirilmiştir.
- İhracatı artırmak amacıyla hukuki düzenlemelere ek olarak ihracatçılara, vergi iadesi, gümrük muafiyetli üretim girdisi ithalatı, döviz tahsisi, gelir vergisi istisnası ve ihracat kredileri gibi bazı teşvikler sağlanmıştır.
- İhraç mallarının yabancı paralar cinsinden değeri düşürülerek cazip hale gelmesi için 24 Ocak Kararları çerçevesinde devalüasyon gerçekleştirilmiş ve Türk Lirası'nın değeri ABD Doları karşısında %49 oranında değer kaybettirilmiştir.
- Günlük olarak ayarlanan esnek kur sistemine geçilerek sabit kur uygulaması terk edilmiştir.

2. İhracatta Kurumsal Teşvik Uygulamaları

Yukarıda sayılan teşvik ve tedbir uygulamalarının yanı sıra kurumsal teşvik uygulamalarına da yer verilmiştir. 18 Temmuz 1980 yılında yayımlanan “İhracatçı Sermaye Şirketlerini Teşvik Kararı” ile "Dış Ticaret Sermaye Şirketi (DTSS)” modeli teşvik edilerek bu şirketlerin dış ticaret faaliyetlerini yürütme, yeni pazarlar bulma, tanıtım gibi hizmetleri yapması düşünülmüştür. DTSS modelinin amaç olarak temelinde, Türk ihracatçılarının dış pazarlarda kendi aralarında rekabetçi bir ortam yaratarak fiyat kırmasını engellemek ve dolayısıyla döviz getirici faaliyetlerin sekteye uğratılmasının önüne geçmek yatmaktadır. Bu duruma ek olarak bir diğer

⁵⁰ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 35.

amaç ise, büyük ölçekli bir şirket olmanın getirdiği avantajları uluslararası pazarlarda kullanarak rekabet edilebilirliği sağlamak olarak gösterilebilir.⁵¹

1990'lı yıllarda Türkiye'nin ekonomik bağlamda adeta mihenk taşı olarak sayılan KOBİ'lerin bir araya gelmesi ve bu işletmelerin "Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDTŞ)" adı altında kurulan çok ortaklı şirketler aracılığıyla ihracat yapmaları hususu gündeme gelmiştir. Nitekim 26.12.1996 tarih ve 22859 sayılı Resmi Gazete'de "Sektörel Dış Ticaret Şirketi Statüsüne İlişkin 96/39 Sayılı Tebliğ" yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵²

SDTŞ modeli, dış pazarlara açılma noktasında yönetim etkinliği sağlamanın yanında firmaların bir araya gelerek finansman, tedarik, nakliye, sigorta, gümrükleme v.b. hizmetleri de sağlayarak dış ticarete uzmanlaşmanın yanında maliyet avantajı ve diğer birlikteliğin getirmiş olduğu avantajları da yakalamalarını amaçlar. Ayrıca, uluslararası ticaret kurallarına uygun olarak KOBİ'ler devlet desteklerinden öncelikli yararlandırılmaktadırlar.

Günümüzde de varlığını sürdüren bu kurumsal yapılar çalışmamız konusu olan DİR'de de avantajlı bir yapıya sahip olup indirimli teminat uygulamasından yararlanmaktadır. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde teminat kısmında bu konuya detaylı bir şekilde değinilecektir.

C. 1980 Sonrası Dönemden Gümrük Birliği'ne Türkiye İhracatının Değişimi

Yukarıda açıklanmaya çalışılan teşvik ve tedbirlerin Türkiye'nin dış ticaret hacmine ve özellikle ihracatı üzerine etkileri önemli derecede olmuştur. 1980 yılında 2,9 Milyar ABD Doları olan ihracat 1995 yılına gelindiğinde 21,6 Milyar ABD Doları düzeyine çıkmıştır. Tablo 2'den de görüleceği üzere 1980 yılında %36,8 olan

⁵¹ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 37.

⁵² İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 38.

ihracatın ithalatı karşılama oranı 1995 yılına gelindiğinde büyük bir artış göstererek %60,6 oranına kadar yükselmiştir. Hatta bu oran 1988 yılında %81,4 ile incelenen dönemin en yüksek oranına ulaşmıştır.

Tablo 2: Türkiye Dış Ticaret Rakamları (1980-1995)

Yıllar	İthalat (Bin \$)	İhracat (Bin \$)	İhracatın Karşılama Oranı(%)
1980	7.909	2.910	36,8
1981	8.933	4.703	52,6
1982	8.843	5.746	65
1983	9.235	5.728	62
1984	10.757	7.134	66,3
1985	11.343	7.958	70,2
1986	11.105	7.457	67,1
1987	14.158	10.190	72
1988	14.335	11.662	81,4
1989	15.792	11.625	73,6
1990	22.302	12.959	58,1
1991	21.047	13.593	64,6
1992	22.871	14.715	64,3
1993	29.428	15.345	52,1
1994	23.270	18.106	77,8
1995	35.709	21.637	60,6

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.⁵³

Fakat 1990 yıllarının başlarında hem içeriden hem de dışarıdan yaşanan bir takım sorunların ortaya çıkması ihracat artışını sekteye uğratmıştır. Özellikle dışarıda yaşanan "Körfez Krizi" ve içeride kronikleşen kamu açıkları, artan iç ve dış borçlar, ekonomide yaşanan yüksek enflasyon oranı gibi sorunlar ihracat artışını beklenen seviyenin altında tutmuştur. Nitekim 1990-1993 yıllarında ihracat sadece %18

⁵³ TÜİK, *Dış Ticaret İstatistikleri*, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>, (04.01.2018).

artmıştır. Takip eden yılda da bu sorunların bir sonucu olarak ekonomik kriz yaşanmış ve bu kriz sonrasında ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla 5 Nisan Kararları olarak bilinen bir takım tedbir paketi uygulamaya konulmuştur.

Tablo 3: Ekonomik Faaliyetlere Göre Türkiye İhracatı (1980-1995)

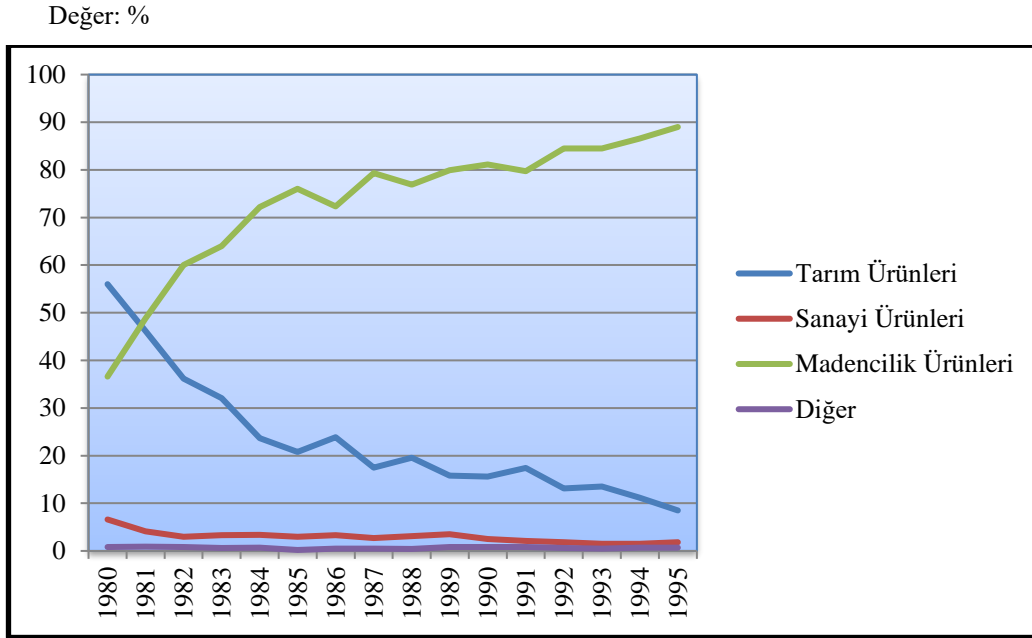
Yıllar	Tarım(%)	Madencilik(%)	Sanayi(%)	Diğerleri(%)
1980	56	6.6	36.6	0.8
1981	46.2	4.1	48.8	0.9
1982	36.2	3	60	0.8
1983	32.1	3.3	64	0.6
1984	23.7	3.4	72.2	0.7
1985	20.8	3	76	0.2
1986	23.9	3.3	72.3	0.5
1987	17.5	2.7	79.3	0.5
1988	19.6	3.1	76.9	0.4
1989	15.8	3.5	79.9	0.8
1990	15.6	2.5	81.1	0.8
1991	17.4	2.1	79.7	0.8
1992	13.1	1.8	84.5	0.6
1993	13.5	1.5	84.5	0.5
1994	11.2	1.5	86.6	0.7
1995	8.5	1.8	89	0.7

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.⁵⁴

Ekonomik büyümenin motoru olarak görülen sanayi sektöründe daha fazla ihracat yapılabilmesini teminen bu dönemde uygulanan teşvikler daha çok sanayi sektörünün ihracına yönelik olmuştur. Nitekim bu teşvik ve tedbirler Tablo 3'ten de görüleceği üzere meyvesini vermeye başlamış ve yüzdesel olarak 1980 yılından sonra iki yıllık gibi çok kısa bir süreç içerisinde ihracatın yarısından fazlasını sanayi ürünleri oluşturmaya başlamıştır. Bu durumun bir doğal sonucu olarak tarım ürünlerinin ihracat içerisinde yüzdesel olarak payı da düşmüştür.

⁵⁴TÜİK, *Dış Ticaret İstatistikleri*, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=2¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=3&sayac=5804>, (04.01.2018).

**Grafik 1: Türkiye İhracatında Ekonomik Faaliyetlerin Yüzdesel Oranı
(1980-1995)**

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.⁵⁵

1980 yılında tarım ürünlerinin ihracat içerisindeki payı %56 iken bu oran 1995 yılında %8,5 oranına kadar gerilemiştir. Sanayi ürünlerinin payı ise aynı yıllarda sırasıyla %36,6 oranından %89 oranına ulaşmıştır. Bu artışa, ekonomik faaliyetlere göre uygulanan teşvik ve tedbirlerin etkisi büyük oranda olmuştur.

⁵⁵TÜİK, *Dış Ticaret İstatistikleri*, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=2¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=3&sayac=5804>, (04.01.2018).

D. Teşvik Uygulamalarında Yaşanan Yapısal Dönüşüm

Uygulanan teşvik tedbirlerine rağmen ihracatta beklenen artışın sağlanamaması ve ihracat performansında yaşanan yavaşlamalar sebebiyle ihracata yönelik bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda ihracatı teşvik politikalarının etkinliği ile ilgili sorgulamalar gündeme gelmiştir. Bu değerlendirmelerin sonucunda, 1990'lı yılların başında ihracat teşviklerinin, ihracatı artırmada yeterli etkinliği sağlayamadığı kanısına varılmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak ta ihracatın özendirilmesinde niteliksel değişimler ve sınırlandırmalar yapılarak ihracatta politika değişikliklerine gidilmiştir. Bu değişimler ve sınırlandırmalara sebep olarak uluslararası anlaşmalar kaynaklı ihracat desteğine sınırlama getirme zorunluğu taahhüdü ve "hayali ihracat" gösterilmektedir.⁵⁶

Uluslararası düzeyde uygulamaya konulan kriterler ile nakdi ve doğrudan yardım şeklinde yapılan teşviklerin etkinliğinin sorgulanmaya başlanması ve bu kriterlerin nakdi ve doğrudan teşviklerin suistimale açık uygulamaların önlenmesine yönelik çalışmalara paralellik göstermesi teşvik uygulamalarında yapısal bir dönüşümü zorunlu hale getirmiştir.

Nitekim tam da bu dönemde, 1995 yılında, bir taraftan uluslararası ticaretin serbestleşmesinin sağlanması amacıyla II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlatılan “Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)” sürecinin tamamlanması ile oluşturulan DTÖ'ye üye olunması, diğer taraftan da 01.01.1996 tarihinden itibaren AB ile Gümrük Birliği'ne gidilmesi karara bağlanmıştır.

Gümrük Birliği aslında Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yeni bir anlaşma sağlamamış, 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile başlayan bütünleşme sürecinin bir aşamasını oluşturmuştur.⁵⁷

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği'nin kurulmasına ilişkin “1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda” belirtilen yükümlülüklerimiz nedeniyle,

⁵⁶ Cafer Bıyıkçı, *Bir Teşvik Rejimi Olarak Dahilde İşleme Rejiminin Ülke İhracatı ve Ülke Kalkınması Üzerindeki Etkileri: Gelişimsel ve Ekonomi-Politik Bir Analiz*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2010, s. 42.

⁵⁷ Mehmet Şentürk, “Gümrük Birliği Üyeliğinden Günümüze Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, S:129.

daha önceki dönemlerde yoğun bir şekilde uygulanan nakdi teşvikler ile ihracat performansına dayalı sübvansiyonlar 1995 yılı sonunda yürürlükten kaldırılmıştır. Kaldırılan teşvik mekanizmaları yerine, gerek AB, gerekse de DTÖ normlarına uygun yeni "İhracata Yönelik Devlet Yardımları" programları yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu yardımlar, sonradan değişikliğe uğrayan küresel dünya ve ülke dinamiklerine göre değişerek mevcut şeklini almıştır.⁵⁸

1996 yılında Gümrük Birliği'nin oluşturulması çerçevesinde Avrupa Topluluğu Mevzuatı'na uyum için çalışmalar başlamıştır. Bu çalışmalar doğrultusunda "İhracatı Teşvik Mevzuatı", dış ticaret yapısı ve ihracatın potansiyeli de göz önünde bulundurularak topluluğun gümrük koduna uyumlu hale getirilmiştir. 1996 yılının başından itibaren "İhracatı Teşvik Mevzuatı" yerine 25.12.1995 tarihli "Dahilde İşleme Rejimi Kararı" ve bu Karara istinaden 05.01.1996 tarihli ve 22514 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "96/1 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği" uygulanmaya konulmuştur.⁵⁹

Fakat yine de, "İhracatı Teşvik Mevzuatı'nın" ihracata yönelik vergisel muafiyetleri düzenleyen 4'üncü maddesi belirli bir süre daha yürürlükte kalmıştır. 31.12.1999 tarih ve 23923 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "23.12.1999 Tarih ve 99/13812 Sayılı İhracat, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası Hakkında Karar'ın" 19'uncu maddesi hükmüyle "İhracatı Teşvik Mevzuatı'nın" 4'üncü maddesi ek ve değişiklikleri ile tümüyle yürürlükten kaldırılmış, böylece "İhracatı Teşvik Mevzuatı" tamamen yürürlükten kaldırılmıştır.⁶⁰

⁵⁸ Cafer Bıyıkçı, *a.g.m.*, s. 42.

⁵⁹ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 41-42.

⁶⁰ Cafer Bıyıkçı, *a.g.m.*, s.42.; 31.12.1999 Tarih ve 23923 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 23.12.1999 tarih ve 99/13812 sayılı İhracat, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası Hakkında Karar.

IV. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ’NİN İŞLEYİŞİ

DİR; Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesi’nde serbest dolaşımda olmayan hammadde ve ara malının ithalatı aşamasında ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmadan ve gümrük vergileri tahsil edilmeden teminata bağlanarak ithal edilmesi ile bu ürünlerin yurt içinde işlendikten sonra (daha ileri bir işlem ve işçilik uygulanması gerektiği bazı durumlarda hariçte işleme rejimine tabi tutularak yurt dışında işlenmesi dahil) yeni bir ürün olarak ihraç edilmesi sonucu teminatın iade edilmesi ya da söz konusu ithal eşyasının ithali anında gümrük vergileri tahsil edilerek ve ticaret politikası önlemleri uygulayarak ithal edilmesi sonrası yurt içinde işlenerek yeni bir ürün olarak ihraç edilmesi sonucunda tahsil edilen gümrük vergilerinin geri verilmesini öngören bir ihracatı teşvik politikasıdır. Bu bağlamda EEGR içerisinde sayılan DİR’in iki temel sistem üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Bu iki sistem; Şartlı Muafiyet Sistemi ve Geri Ödeme Sistemi’dir.

A. Şartlı Muafiyet Sistemi

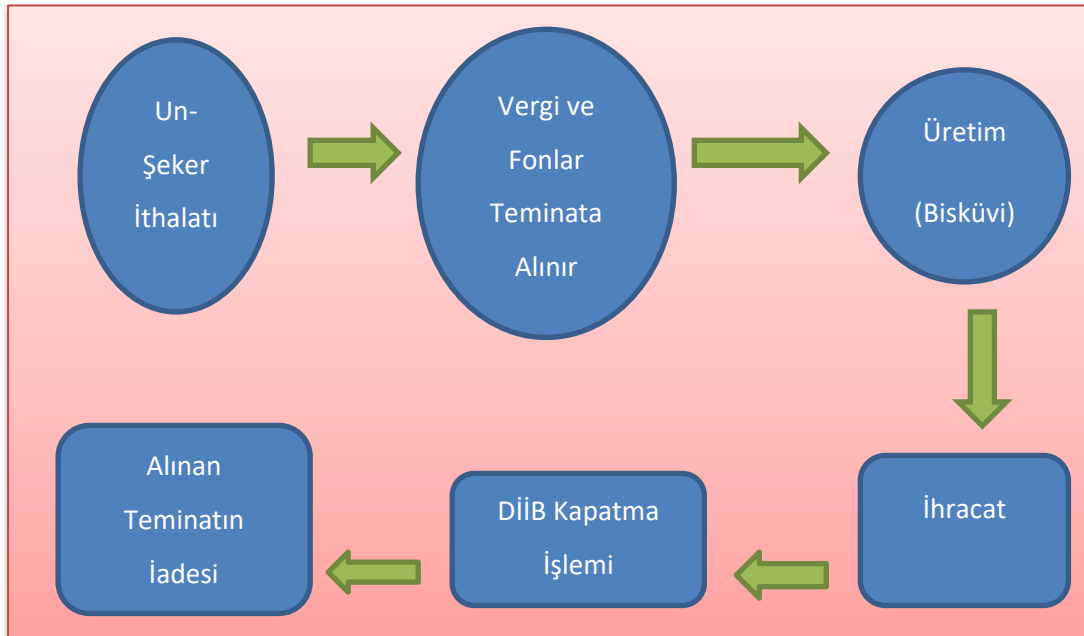
Rejim kapsamında ihracı taahhüt edilen işlem görmüş ürünün elde edilmesinde kullanılan ve TCGB’de serbest dolaşımda olmayan hammadde, yardımcı malzeme, yarı mamul, mamul ile değişmemiş eşya, ambalaj ve işletme malzemesinin, Türkiye’de yerleşik firmalarca, ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmadan ve vergileri teminata bağlanarak ithal edilmesi ve bu ürünlerden elde edilen yeni ürünün ihracat taahhüdünün gerçekleşmesini takiben alınan teminatın ilgisine iade edilmesi şeklinde işleyen bir sistemdir.⁶¹

Fakat yapılan ithalat esnasında gümrük vergileri teminata bağlanıp ticaret politikası uygulanmamakla birlikte işletme malzemesi ithalatında KDV ve ÖTV

⁶¹ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

tahsil edilir ve ticaret politikası önlemleri uygulanır.⁶² Bu durumun nedeni olarak bilinmesi gerekmektedir ki; işletme malzemesi taahhüt edilen ihraç ürününün bünyesinde bulunmama ile birlikte bu ürünün üretilmesi için gerekli malzemelerden olması, işlem görmüş ürün bünyesine girmemesi nedeniyle de ihraç edilmeyip yurt içinde tüketilmesi sebebiyle işletme malzemesi DİR kapsamında ithal edilse bile KDV ve ÖTV tahsil edilip ticaret politikası önlemleri uygulanır.

Şekil 1: Dahilde İşleme Rejimi-Şartlı Muafiyet Sistemi Döngüsü

Kaynak: Şekil, literatür taraması sonucu yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1’de; Dahilde İşleme Rejimi-Şartlı Muafiyet Sistemi özetlenmeye çalışılmıştır. Örnek üzerinden ŞMS’yi açıklamaya çalışırsak, yurt dışından un ve şeker ithal edildiğini varsayalım. Un ve şekerin ithal aşamasında gümrük idaresinde un ve şekerle ilişkin vergiler ve fonlar teminata bağlanır ve varsa ticaret politikası önlemleri uygulanmaz. İthal edilen ürünler işlenip bisküvi elde edildikten sonra bisküvi ihracatına müteakip DİİB sonlandırılır. Belge sonlandırıldıktan sonra teminat ilgisine iade edilir.

⁶² 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

DİR’de yaygın olarak kullanılan bu sistemde; ihracı taahhüt edilen ürünün üretimi için gerekli olan girdiler ithal edilebileceği gibi yurt içinden de temin edilebilmektedir. DİİB kapsamında ihraç edilecek ürünün bünyesinde kullanılmak üzere temin edilen eşya ikincil işlem görmüş ürünlere ilişkin hükümler hariç olmak üzere ithal eşyası gibi değerlendirilir. Yurt içinden DİİB kapsamındaki alımın belge süresi içerisinde yapılması gerekmektedir. Fakat bu durumun istisnası olarak eğer işlem görmüş ürünün ihracatının gerçekleştiği belgelenebiliyorsa süresi sona ermiş olsa bile DİİB kapsamında yurt içi alım yapılabilir.⁶³

DİİB kapsamında yurtiçi alım, uygulamada iki şekilde yapılmaktadır. Bunlardan birincisi eşdeğer eşya kullanımı, ikincisi ise T.C. Şeker Kurumu ve Toprak Mahsulleri Ofisi’nden yapılan yurt içi alım şeklinde gerçekleşmektedir.

1. Eşdeğer Eşya Kullanımı

Eşdeğer eşya; Şartlı Muafiyet Sistemi’nde DİİB kapsamında ihracı taahhüt edilen ürün bünyesinde kullanılacak olan girdinin ithal edilmesi yerine eşdeğer eşya olarak yurt içinden teminini öngören bir uygulamadır. Eşdeğer eşya olarak asgari 8 (sekiz)’li bazda GTİP, teknik özellik ve ticari kalite bakımından aynı kalitede ve nitelikleri taşıyan veya bazı durumlarda daha ileri kalitede veya teknik özellikte serbest dolaşımda olan ürün kullanılabilir. Fakat tarım ürünlerinde eşdeğer eşya olarak kullanılacak olan ürüne yönelik değerlendirme; ithal eşyası ile aynı kalite, teknik özellik ve niteliği bakımından münhasıran GTİP tespiti 12 (on iki)’li bazda yapılmaktadır. İlgili bakanlık (Ekonomi Bakanlığı) bu tespitin yapılmasına yönelik ilave şartlar getirmeye yetkilidir.⁶⁴

Eşdeğer eşya uygulaması çerçevesinde; DİİB kapsamında ihracat yapıldıktan sonra ithalat yapılabileceği gibi serbest dolaşımda bulunan eşya ile ithal eşyası birlikte de kullanılabilir. Ancak eşdeğer eşyadan üretilip ihracı yapılan eşyada

⁶³ Talha, Apak; “DİR Kararı ve Tebliği ile İhracatın Devletçe Desteklenmesinin Usul ve Esasları”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 68, 2004.

⁶⁴ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

kullanılan serbest dolaşımdaki eşya kadar DİİB’te belirtilen süre sonuna kadar ithalat yapılması gerekmektedir. Önceden ihracat işleminden sonra ithal edilen eşya, ilgili firma tarafından serbestçe kullanılabilir. Ancak, eşdeğer eşyadan üretilmiş ürünün ihraç edilmemiş olması ve bu eşyanın yerine ithal edilen eşyanın, işlem görmüş ürün veya değişmemiş eşya olarak belge sahibi firma ve/veya yan sanayici firmanın stoklarında bulundurulması zorunludur.⁶⁵

Bu durumda da eşyanın sonradan yapılan ithalinde tüm vergiler (4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu hükümleri saklı kalmak kaydıyla) teminata bağlanır ve ticaret politikası önlemleri uygulanmaz. İhracı taahhüt edilen ihraç eşyasının eşdeğer eşyadan elde edildiği ve yerine ithalat yapıldığı durumlarda gümrük işlemleri bakımından ithal eşyası eşdeğer eşya, eşdeğer eşya ise ithal eşyası olarak değerlendirilir.⁶⁶

İhraç edilen eşyanın bünyesinde kullanılan ürünün serbest dolaşımda olan eşya olması yani eşdeğer eşya olması durumunda; ihraç anında eşdeğer eşyaya tekabül edecek miktarda ithalatın yapılmasından sonra geri verilmek üzere varsa ihracat vergisi kadar teminat alınır.⁶⁷

Eşdeğer eşyadan elde edilen işlem görmüş ürünün ihracatından önce ithalat yapılması durumunda, taahhüt edilen ihraç ürününün üretilmesi için kullanılan eşdeğer eşya kadar ithal eşyanın bu rejimden yararlandığının kontrolü amacıyla Gümrük Yönetmeliği’nin 61 no’lu ekinde yer alan INF 9 Formu kullanılır. Bir asıl, üç örnekten oluşan dört nüshalık form eşyanın girişinin yapılacağı gümrük idaresine sunulur. Rejime giriş gümrük idaresi 3. nüshayı denetleyici gümrük idaresine gönderir ve asıl nüsha ile diğer nüshaları beyan sahibine iade eder.⁶⁸

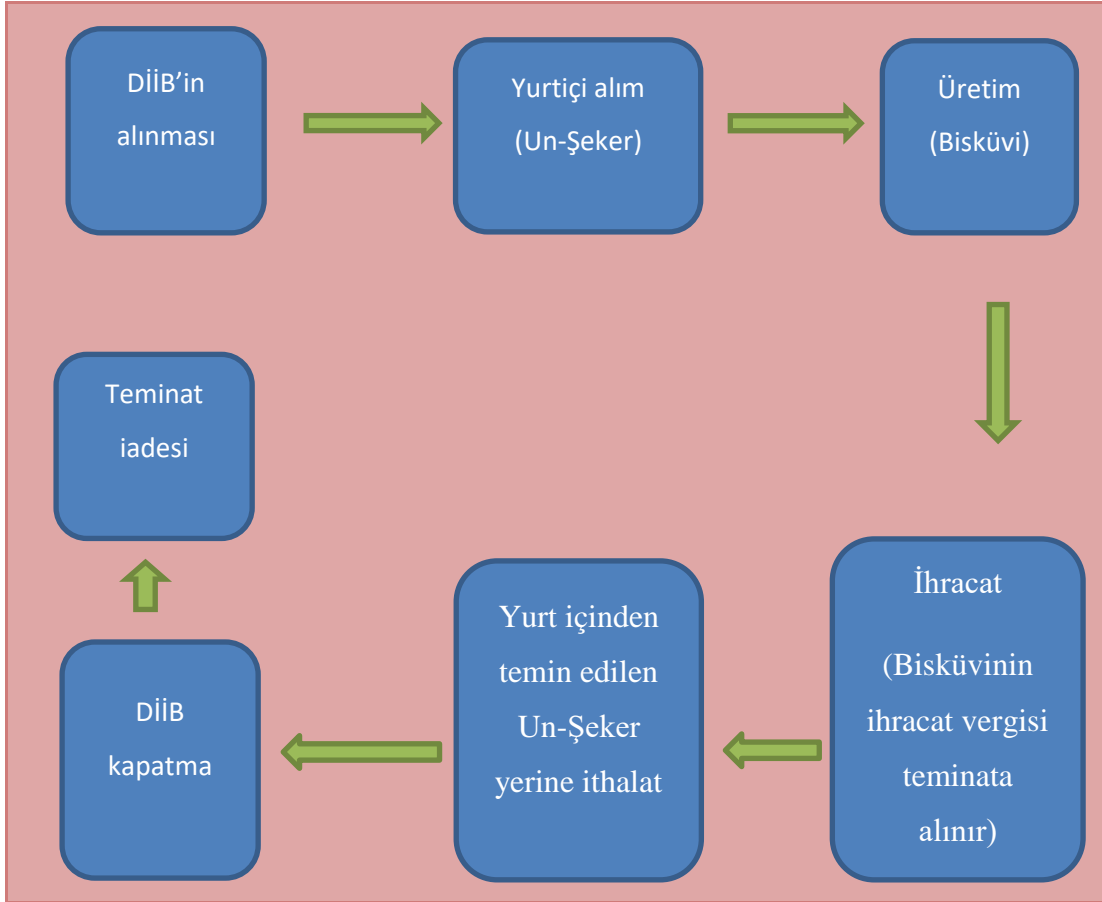
⁶⁵ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12); Coşkun ŞENOL, *a.g.m.*, s. 42.

⁶⁶ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

⁶⁷ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

⁶⁸ Coşkun ŞENOL, *a.g.m.*, s. 42; Başbakanlık (Gümrük Müsteşarlığı)’tan: 07.10.2009 tarihli, 27369 (Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Gümrük Yönetmeliği Ekleri.

Şekil 2: Şarh Muafiyet Sisteme-Eşdeğer Eşya Kullanımı

Kaynak: Şekil, literatür taraması sonucu yazar tarafından oluşturulmuştur.

Eşdeğer eşya uygulamasını Şekil 2'ye göre açıklamaya çalışırsak; görüleceği gibi yurtiçinden temin edilen un ve şeker (eşdeğer eşya) üretim faaliyetine tabi tutularak bisküvi üretilmektedir. Üretilen bu bisküvi ihraç edilmekte ve ihraç edilirken varsa ihracat vergisi teminata alınmaktadır. Yurt içinden temin edilen un ve şeker yerine ithalat yapıp DİİB kapandığında da alınan teminat ilgisine iade edilmektedir. Burada ilgili firma eşdeğer eşyadan üretmiş olduğu ürünü ihraç ettiği için bu ürünlerin yerine ithal edilen ürünleri serbestçe tasarruf edebilmektedir. Çünkü gümrük işlemlerinde artık ithal eşyası eşdeğer eşya, eşdeğer eşya ise ithal eşyası olarak kabul görür.

Bu örneğimizde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise; eşdeğer eşya olarak kullanılan un ve şeker tarım ürünü olduğundan; bu ürünlere yönelik

GTİP tespiti, ithal eşyası ile aynı kalite, teknik özellik ve niteliği bakımından münhasıran 12 (on iki)'li bazda yapılmalıdır.

2. Yurtiçi Alım Uygulaması

DİR kapsamında yurt içinden girdi temininin bir uygulaması eşdeğer eşya kullanımı iken diğer bir uygulaması da, şeker fabrikaları ve TMO'dan yapılan yurt içi alımlarıdır. Fakat iki yöntem arasındaki farka bakıldığında eşdeğer eşya kullanımı yönteminin tercih edilmesi halinde yurt içinden temin edilen eşya yerine ithalat yapma hakkı ve zorunluluğu varken diğer yöntem olan yurtiçi alımda böyle bir hak ve zorunluluk bulunmamaktadır.

Yurtiçi alımlarda dünya piyasa fiyatından girdi temin ederek yerli firmaların uluslararası pazarlarda rekabet edilebilirliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Bu süreçte söz konusu KDV'ye ilişkin işlemler tecil-terkin yoluyla tahsil edilmeksizin işlemler gerçekleştirilir.⁶⁹

Belge kapsamında ihraç edilmek üzere yurt içinden temin edilen eşya, "KDV Kanunu" ve "ÖTV Kanunu" hükümleri saklı kalmak kaydıyla ithal eşyası gibi değerlendirilir. Ancak, yurtiçi alım yapılması durumunda bu rejimi düzenleyen mevzuatta yer alan ikincil işlem görmüş ürün, döviz kullanım oranı ve önceden ihracat hükümleri uygulanmaz. Ayrıca daha ileriki bölümlerde açıklanacak olan rejim hükümlerine uyulmaması durumunda "4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nun" 238'inci maddesinde düzenlenmiş olan eşyanın gümrüklenmiş değerinin 2 (iki) katı para cezası uygulanmaz.⁷⁰

Yurtiçi alımın, DİİB'te yer alan süre sonuna kadar gerçekleştirilmesi gerekmektedir birlikte işlem görmüş ürünün ihracının gerçekleştiğinin belgelenmesi halinde bu süre sona erse dahi DİİB kapsamında T.C. Şeker Kurumu'nca tespit edilen şeker fabrikalarından yurtiçi alım yapılabilir. Ayrıca önceden ihracatın yapıldığının belgelenmesi durumunda T.C. Şeker Kurumu'ndan yurtiçi alımın

⁶⁹ Coşkun ŞENOL, *a.g.m.*, s. 43.

⁷⁰ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

yapılmasına imkan bulunmaması halinde, ilgili bölge müdürlüğünün uygun görüşünün olması şartıyla İhracat Genel Müdürlüğü'nce, bu durumun tespitinden itibaren DİİB'e azami 6 (altı) ay ek süre verilerek ithalat yapılmasına izin verilir. Bu uygulama ile ihracatçılara, dünya piyasa fiyatlarında ürün temin etme esnekliği yaratılmıştır.⁷¹

Bu uygulamalar ihracat performansı açısından değerlendirildiğinde, zaten bir ihracat teşviki olan DİR'i daha da teşvik edici uygulamalar olduğu söylenebilir. Teşvik içerisinde teşvik uygulamaları yapıldığı söylenebilir.

3. Teminat İşlemleri

Dahilde İşleme Rejimi-Şartlı Muafiyet Sistemi çerçevesinde yapılacak olan ithalattan doğan vergiler "6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun'da" belirtilen hükümlere göre teminata bağlanır.

"4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nun" 202'inci maddesi kapsamında; gümrük mevzuatı uyarınca doğacak alacakların ödenmesini sağlamak üzere bir teminat verilmesinin öngörülmesi durumunda bu teminat, doğacak olan vergilerin % 20 fazlasıyla yükümlü veya yükümlü olması muhtemel kişi tarafından verilir. Fakat yine aynı kanun maddesi ile teminat vermesi istenen kişi yerine başka bir kişi tarafından da teminat verilmesi kabul edilmiştir. Bakanlar Kurulu kısmi teminat uygulanacak ve teminat aranmayacak halleri belirlemeye yetkili kılınmıştır.⁷²

ŞMS kullanılarak yapılan ithalattan doğan verginin teminata alınmasında uygulanan oran, İhracat Genel Müdürlüğü'nce 2 (iki) katına çıkartılabilir. Yurt içi alımlarda ithalat işlemi olmadığından alınacak olan teminat Ekonomi Bakanlığı ve/veya ilgili kuruluşlarca belirlenen tutar üzerinden alınır.⁷³

⁷¹ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

⁷² 04.11.1999 tarihli 23866 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4458 sayılı Gümrük Kanunu.

⁷³ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

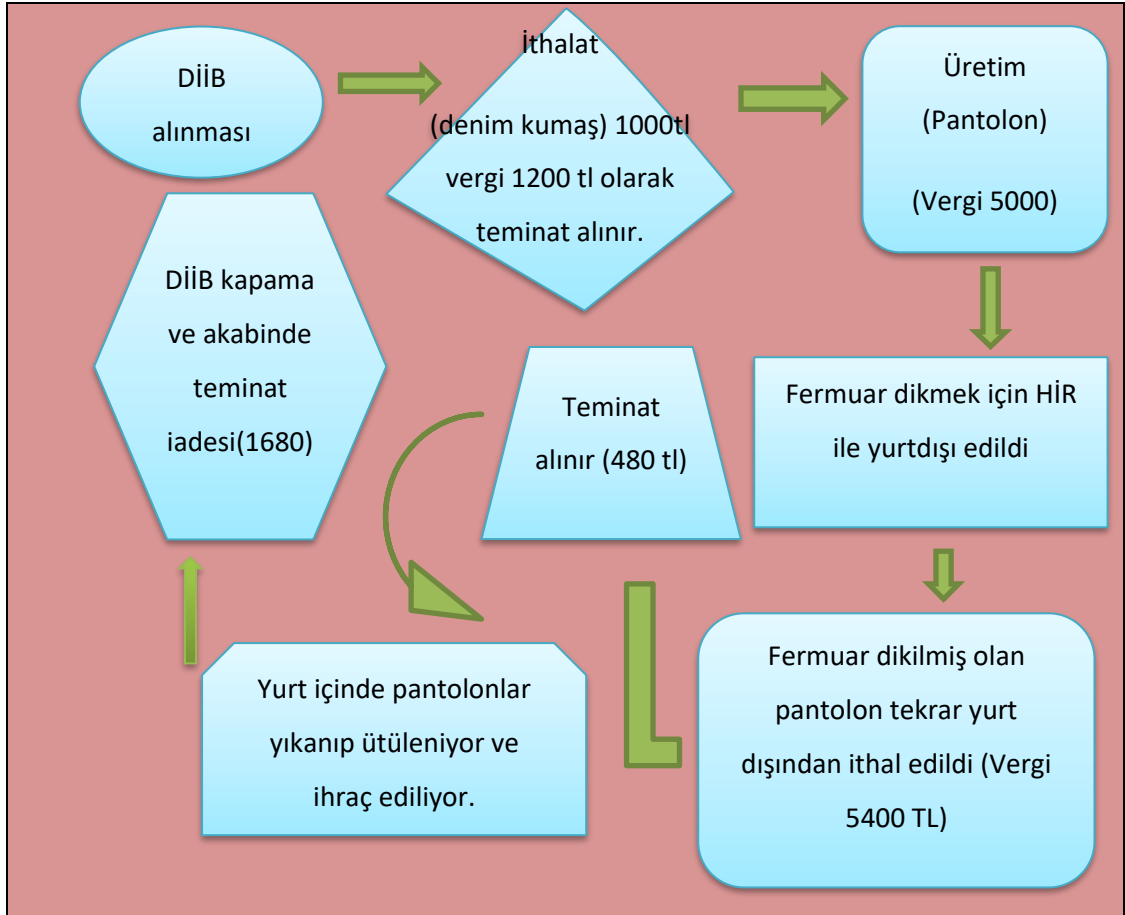
DİR’de girdi olarak kullanılacak olan eşyadan alınacak olan teminat; para, bankalar tarafından verilen teminat mektupları, hazine tahvil ve bonoları unsurlarından biri veya birkaçından oluşabilmektedir.

Daha önce de değinildiği gibi ŞMS çerçevesinde, DİİB kapsamında değişmemiş eşyanın ya da işlem görmüş ürünün tamamı veya bir kısmı daha ileri düzeyde işlenmek üzere Hariçte İşleme Rejimi kapsamında TCGB dışına veya serbest bölgelere⁷⁴ geçici olarak ihraç edilebilir. Bu durumda alınacak teminat konusunda farklı bir uygulama gündeme gelmektedir. Geçici olarak DİİB kapsamında TCGB dışına veya serbest bölgelere gönderilen eşyanın geri gelerek ithalatının yapılması durumunda teminat; işlem görmüş ürünlerin ithalat vergileri tutarından geçici ihracat eşyasının en son işleme faaliyetine tabi tutulduğu TCGB dışı ya da serbest bölgeden ithal edilseydi uygulanacak vergi tutarının indirilmesi suretiyle hesaplanan tutar kadar uygulanır.⁷⁵

⁷⁴ Ekonomi Bakanlığı serbest bölgeleri; ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlamıştır.

⁷⁵ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

Şekil 3: DİİB’de Daha İleri İşlem ve İşçilik İçin Hariçte İşleme Rejimine Tabi Tutulması Durumunda Teminat.

Kaynak: Şekil, literatür taraması sonucu yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda bahsedilen durumu örnek üzerinden Şekil 3 aracılığı ile açıklayacak olursak; DİİB kapsamında denim pantolon üretmek için denim kumaş ithal edildiğini ve bu kumaşın gümrük vergilerinin de 1000 (bin) TL olduğunu varsayalım. Bu kumaşın ithali anında %20 fazlası ile 1200 (bin iki yüz) TL teminat alınır. Kumaş ithal edildikten sonra üretime sokulup pantolon dikildiğini ve bu pantolonun henüz işlemlerinin bitmediğini, fermuar dikilmesi ve ütülenip yıkandıktan sonra nihai ürün olacağını ve bu pantolonların hali hazırda yurtdışından A ülkesinden ithal edilseydi gümrük vergilerinin 5000 (beş bin) TL olduğunu varsayalım. Bu fermuarların pantolonlara dikilmesi A ülkesinde yapılacağı nedeniyle pantolonlar HİR ile A ülkesine gönderilmiş olsun. Pantolonlar fermuarları dikilmiş

şekilde A ülkesinden ithal edilirken vergilerinin de 5400 (beş bin dört yüz) TL olduğunu varsayalım. Bu durumda fermuarı dikilmiş bir şekilde ithal edilen pantolonlardan teminat alınırken 5400 TL üzerinden değil 5400 TL ile 5000 TL arasındaki fark olan 400 TL üzerinden teminat alınır. Yani %20 fazlası ile 480 TL teminat alınır. Daha sonra bu pantolonlar yurt içinde ütülenip yıkandıktan sonra nihai şeklini alarak ihraç edilir ve ihracat taahhüdü gerçekleştiği için DİİB kapanır. Sürece bir bütün olarak bakıldığında da toplam alınan 1680 TL teminat ilgisine iade edilir.

a. İndirimli Teminat İşlemleri

İhracatı teşvik etmek amacıyla uygulanan DİR, bir sistem olarak kendi içerisinde de teşvik uygulamaktadır. Öngörülen bir kısım şartları sağlayan firmalara bazı yetkiler verilmiştir. Bu yetkiler kapsamında DİR’de doğacak olan ithalat vergileri teminat altına alınırken büyük miktarda indirimler sağlanmaktadır. Bu şartlardan bir tanesi Onaylanmış Kişi Statü Belgesi’dir.

OKSB; dış ticaret işlemlerinde kullanılan ve belli kolaylıkların tanınmasına olanak veren özel bir belge ve hak olup gümrük işlemlerinde güvenilirliğini kanıtlanmış, belirli bir dış ticaret hacmine sahip ya da sabit sermaye yatırımı olan, mali yeterliliği onaylanmış, işlemleri kayıt altında tutulan firmalara verilmektedir.⁷⁶

OKSB; basitleştirilmiş uygulamaların düzeylerine göre sınıflara ayrılmaktaydı. Bu sınıf 2017 ortalarında kalkmadan önce yani OKSB A, B ve C sınıfı olarak kullanılırken teminat uygulaması; A Sınıfı OKSB sahibi firmalar için vergilerin %1’i, B sınıfı OKSB sahibi olanlar için vergilerin %5’i, C Sınıfı OKSB sahibi olanlar için de vergilerin %10’u olarak uygulanıyordu. Bu oranlar sadece DİR için geçerli olup tüm gümrük işlemlerinde geçerli değildir. Bu ayrımın ortadan kalkmasıyla birlikte OKSB’nin tek bir belge olarak kalması nedeniyle teminat konusunda yeni bir uygulamaya geçilmesi zorunluluğu doğmuş ve nitekim 26.11.2017 tarih ve 30252 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “2017/10973 Sayılı

⁷⁶ <https://istanbulbolge.gtb.gov.tr/islemler/onaylanmis-kisi-statusu/onaylanmis-kisi-statusu-hakkinda> (07.05.2018).

Dahilde İşleme Rejimi Kararı Hakkında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı” ile mevzuat değişikliğine gidilmiştir. Söz konusu kararname ile “2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı’nda” bir takım değişiklikler yaşanmıştır. Değişikliklerle birlikte bu kararın Teminat ve İndirimli Teminat başlıklı 6’ncı maddesi;

- a) Yetkilendirilmiş yükümlü sertifikası sahibi firmalar veya belge/izin müracaat tarihinden önceki iki takvim yılı içerisinde herhangi bir yıl asgari 25 (yirmi beş) milyon ABD Doları tutarında ihracat yapan onaylanmış kişi statü belgesi sahibi imalatçı firmaların dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında yapacakları ithalatta, iki yıl süresince bu ithalattan doğan verginin %1’inin,
- b) Belge/izin müracaat tarihinden önceki iki takvim yılı içerisinde herhangi bir yıl 5 (beş) milyon ABD Doları tutarı (bu tutar dahil) ile 25 (yirmi beş) milyon ABD Doları tutarı arasında ihracat yapan onaylanmış kişi statü belgesi sahibi imalatçı firmaların dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında yapacakları ithalatta, iki yıl süresince bu ithalattan doğan verginin %5’inin,
- c) Onaylanmış kişi statü belgesi sahibi firmaların dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında yapacakları ithalatta, bu ithalattan doğan verginin %10’unun,
- d) Onaylanmış kişi statü belgesi sahibi olmayan dış ticaret sermaye şirketleri ile sektörel dış ticaret şirketlerinin belge/izin müracaat tarihinden önceki takvim yılı içerisinde gerçekleştirdikleri ihracat kadar dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında yapacakları ithalatta, bu ithalattan doğan verginin %10’unun,
- e) İmalatçı-ihracatçıların, belge/izin müracaat tarihinden önceki dört yıl içerisinde düzenlenmiş, ihracat taahhüdü kapatılmış, dahilde işleme izin belgeleri ve bu Kararın yayımı tarihinden sonra düzenlenen dahilde işleme izinleri kapsamında sanayi ürünleri için toplam 1 (bir) Milyon ABD Dolarından, tarım ve işlenmiş tarım ürünleri için toplam 500 (beş yüz) Bin ABD Dolarından az olmamak kaydıyla gerçekleştirdikleri ihracat kadar dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında yapacakları ithalatta, bu ithalattan doğan verginin %10’unun,

f) Son üç takvim yılı itibarıyla ihracatı her bir yıl için 5 (beş) Milyon ABD Dolarını geçen veya son beş takvim yılı itibarıyla ihracatı her bir yıl için 1 (bir) Milyon ABD Dolarını geçen ihracatçıların, belge/izin müracaat tarihinden önce dört yıl içerisinde düzenlenmiş, ihracat taahhüdü kapatılmış, dahilde işleme izin belgeleri ve bu Kararın yayımı tarihinden sonra düzenlenen dahilde işleme izinleri kapsamında sanayi ürünleri için toplam 1 (bir) Milyon ABD Dolarından, tarım ve işlenmiş tarım ürünleri için toplam 500 (beş yüz) Bin ABD Dolarından az olmamak kaydıyla gerçekleştirdikleri ihracat kadar dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında yapacakları ithalatta, bu ithalattan doğan verginin %10'unun,

teminat olarak yatırılması kaydıyla, gümrük idaresince ithalatın gerçekleştirilmesine izin verilir.

Şeklinde düzenlenmiştir.⁷⁷

Karar maddelerinden de görüleceği üzere indirimli teminat uygulamasında OKSB'den başka karşımıza bir başka yetki olan Yetkilendirilmiş Yükümlü Sertifikası çıkmaktadır. YYS çok kapsamlı bir program olup gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması açısından imalatçı ve ihracatçı firmaları oldukça teşvik eden bir uygulamadır. Fakat bu sertifikaya sahip olmak kolay değildir.

YYS; uluslararası bir statü belgesi olup yükümlerini yerine getiren, mali yeterliliğe sahip, emniyet ve güvenlik standartları istenilen düzeyde olan, kayıt sistemi izlenebilir olan, kendi kontrollerini gerçekleştirebilecek yeterliliğe sahip güvenilir firmalara kolaylık ve imtiyaz sağlamaktadır.⁷⁸

Fakat indirimli teminat hakkı her koşulda geçerli değildir. Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri Sistemi'ni kullanmayan gümrük idarelerinden yapılacak ithalatta indirimli teminat uygulanmaz. Ayrıca geçici-kati antidamping vergisi veya sübvansiyon vergisine tabi eşya ithalatında geçici-kati antidamping ve sübvansiyon vergisinde indirim uygulanmayıp bu vergilerin %100'ü teminata bağlanır.

⁷⁷ 26.11.2017 tarih ve 30252 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2017/10973 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı Hakkında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı.

⁷⁸ T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü, 150 Soruda Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü, s.6., http://risk.gtb.gov.tr/data/51e79f02487c8e16fc275d3d/YYS_Kitapcik_03.07.2014.pdf (07.05.2018).

Yukarıda yapılan açıklamalara bakıldığında büyük ölçekli-sermaye yapısı büyük firmalara önemli kolaylıklar getirildiği görülmektedir. Bu durumun küçük-orta ölçekli firmalar açısından haksız rekabet oluşturduğu söylenebilir. Fakat bu uygulamanın başlı başına bir teşvik olduğu unutulmamalıdır. Hatta tam tersine küçük-orta ölçekli işletmeler bu basitleştirmelere sahip olmak için daha fazla performans sağlayarak makro anlamda ihracat artışına katkı sağlamaktadırlar.

Tablo 4: Yıllara Göre Yetkilendirilmiş Yükümlü Sertifikası Alan Firma Sayısı

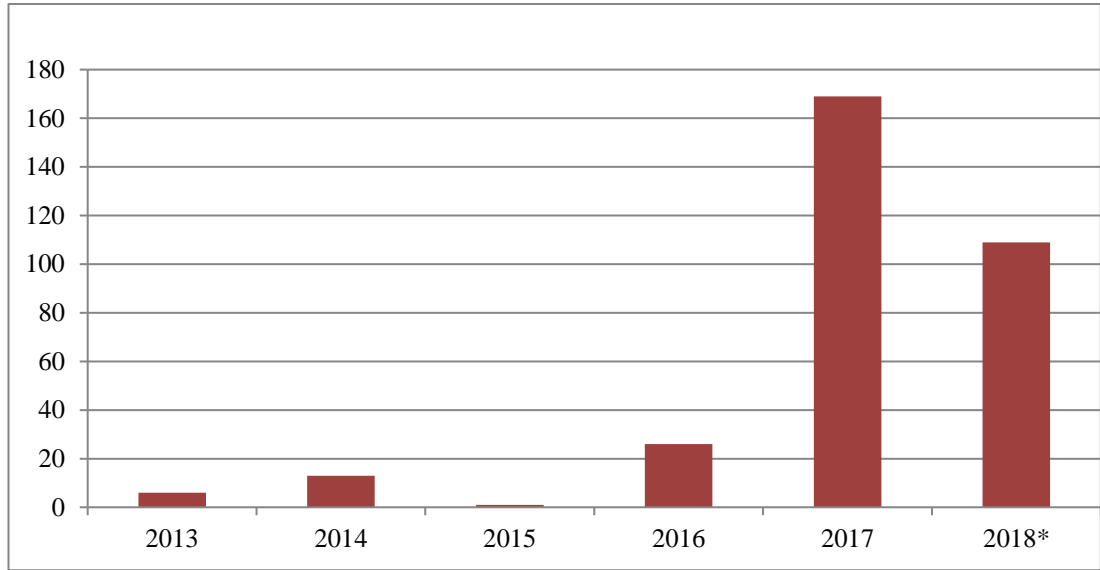
	2013	2014	2015	2016	2017	2018*
YYS Alan Firma Sayısı	6	13	1	26	169	109

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.
⁷⁹ (*)01.01.2018-07.06.2018 tarihleri arasında YYS alan firma sayısını göstermektedir.

Tablo 4 verileri analiz edildiğinde de görüleceği üzere 2013 yılında sadece 6 firma YYS almasına rağmen 2017 yılında 169 firma YYS almıştır. YYS sahibi firma sayısının bu denli artmasının, OKSB’de sınıf ayrımı kalkmasıyla ve A ve B sınıfı OKSB geçerlilik belgelerinin Eylül 2017 yılında sona ermesi ile firmaların bazı yetkilerini kaybetmesiyle doğrudan orantılı bir durum olduğu düşünülmektedir.

2015 yılında sadece 1 firma YYS almıştır. 2017 yılından önce YYS alan firma sayısının bu denli az olma sebebi YYS alma şartlarının çok ağır olmasından kaynaklanmaktadır. Firmalara dış ticaret performansı açısından oldukça fazla avantaj sağlayan bu statünün de şartlarının ağır olmasının yadırganacak bir durum olmadığı düşünülmektedir. 2018 yılının haziran ayının ilk haftasına kadar 109 firma YYS almıştır. Bu sayının yıl sonuna kadar iki katına ulaşacağı düşünülmektedir.

⁷⁹ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü- *Dış Ticaret İstatistik Verileri*.
<http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (11.06.2018).

Grafik 2: Yıllara Göre Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü Alan Firma Sayısı

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.
⁸⁰ (*)01.01.2018 ila 07.06.2018 tarihleri arasında YYS alan firma sayısını göstermektedir.

Tablo 5: Yıllara Göre Onaylanmış Kişi Statü Belgesi Alan Firma Sayıları

Değer: adet

SINIF	2012	2013	2014	2015	2016	2017
A	343	455	465	365	295	151
Oran (%)	24,2	23,9	22,5	19,9	16,4	10,2
B	742	954	969	784	627	371
Oran (%)	52,4	50	47,1	41,9	34,9	25,1
C	332	498	625	724	876	957
Oran (%)	23,4	26,1	30,4	38,2	48,7	64,7
Toplam	1417	1907	2059	1873	1798	1479

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.
⁸¹ Veriler geçerliliği devam eden OKSB sayılarını göstermektedir.

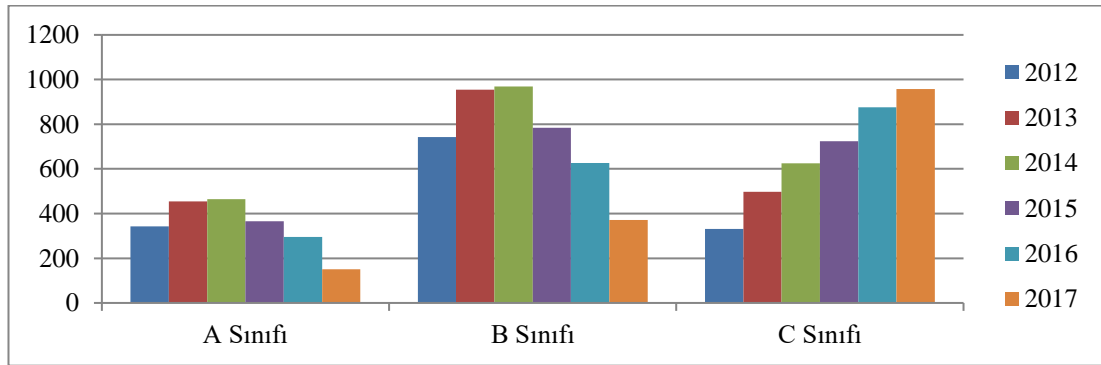
Tablo 5 ve Grafik 3 analiz edildiğinde geçerliliği devam eden OKSB A ve B sınıfı firmaların önemli derecede azaldığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak OKSB’de sınıf ayırımının 2017 yılında ortadan kalmış olması gösterilebilir. C

⁸⁰ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü- *Dış Ticaret İstatistik Verileri*. <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (11.06.2018).

⁸¹ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü- *Dış Ticaret İstatistik Verileri*. <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (11.06.2018).

sınıfında ise önemli oranda artış yaşanmıştır. Bu artışın nedeni; artık sahip olunan OKSB'nin firmalara yaratmış olduğu avantajların sınıf ayırımından önceki C sınıfı statü belgesiyle önemli oranda benzerlik göstermesi olarak açıklanabilir. Diğer önemli bir nokta ise; YYS sahibi olmak için şartların çok ağır olması ve A ve B sınıfı OKSB'nin Eylül 2017 yılında sona ermesi ve C sınıfı statü belgesinin 2019 yılına kadar devam edecek olması firmaları C sınıfı OKSB almaya yönlendirmiştir.

Grafik 3: Yıllara Göre Geçerliliği Devam Eden Onaylanmış Kişi Statü Belgesi Sahibi Firma Sayısı

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.
⁸² Veriler geçerliliği devam eden OKSB sayılarını göstermektedir.

b. Kısmi Teminat İadesi

ŞMS kullanılarak; rejim kapsamında ithal edilen eşyadan üretilen işlem görmüş ürünün ihracının gerçekleşmesi halinde, belge/izin sahibi firmanın belge/izin süresi içerisinde talebi üzerine, ithalat esnasında alınan teminatlar gerçekleşen ihracata tekabül eden oranda iade edilebilmektedir. Fakat bu oran hiçbir şartta alınması gereken toplam verginin %90'ını geçemez.⁸³

Fakat bu durumunun istisnası; indirimli teminat çerçevesinde düzenlenen belge/izin kapsamında yapılan ithalatta ihracatın tamamı gerçekleşmeden kısmi de

⁸² Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü- *Dış Ticaret İstatistik Verileri*. <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (11.06.2018).

⁸³ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

olsa teminat iadesi yapılması mümkün bulunmamaktadır. Ayrıca ihracat sayılan satış ve teslimler kapsamında rejimin kullanılması durumunda da kısmi teminat iadesi yapılamamaktadır.

c. Teminatın İadesi

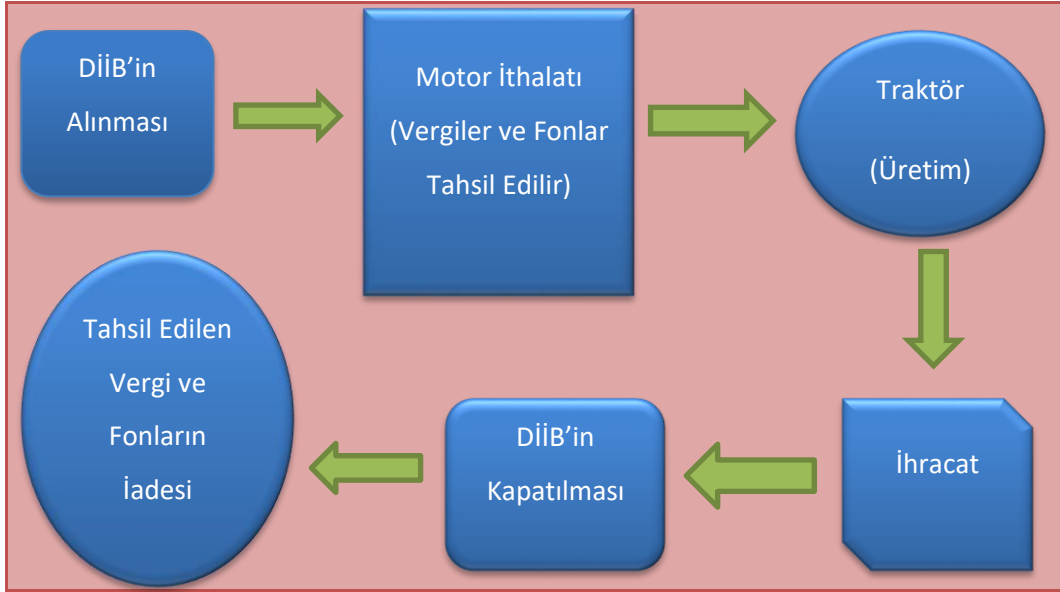
İhracat taahhüdünün kapatıldıktan sonra; yurt içinden yapılan alımlar için DİİB kapsamında alınan teminatlar T.C. Şeker Kurumu'nca tespit edilen şeker fabrikaları tarafından, ŞMS çerçevesindeki DİİB/Dİİ kapsamında yapılan ithalatlar karşılığında alınan teminatlar ilgili gümrük idaresince belge/izin sahibi firmaya iade edilir.⁸⁴

B. Geri Ödeme Sistemi

DİİB/Dİİ kapsamında ithal edilen hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul ile değişmemiş eşya, ambalaj ve işletme malzemesinin ithali için gerekli olan “Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Mevzuatı” dahil gerekli olan tüm işlemler yapıp, tahsili gereken gümrük vergileri tahsil edilmesi şartıyla ithal edildikten sonra işlenerek ihracı taahhüt edilen ürün bünyesinde kullanılıp ihraç edilmesine müteakip alınan vergilerin geri verilmesi sistemine Geri Ödeme Sistemi denir. Ancak işletme malzemesine ilişkin tahsil edilen KDV ve ÖTV geri iade edilmemektedir.

⁸⁴ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

Şekil 4: Dahilde İşleme Rejimi-Geri Ödeme Sistemi Döngüsü

Kaynak: Şekil, literatür taraması sonucu yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4 yardımıyla açıklanmaya çalışılan Dahilde İşleme Rejimi-Geri Ödeme Sistemi'ni örnek üzerinden açıklamaya çalışırsak; traktör üretilip ihraç edilmek üzere motor ithal edileceğini varsayalım. DİİB kapsamında ithal edilecek olan motorun ithali esnasında gümrük idarelerince uygulanması gereken ticaret politikası önlemleri ve teknik düzenlemeler mevzuatının uygulanmasının yanında motorun ithalat vergileri tahsil edilir. Motorun ithalatı tamamlandıktan sonra üretime girip üretim sonucu traktör üretildikten sonra traktörün ihracı sonrası DİİB kapatılarak gümrük idarelerine başvurulur ve motor için ithal anında ödenmiş olan gümrük vergileri ilgisine iade edilir.

Fakat GÖS'ün de değişik uygulamaları söz konusudur. Şöyle ki; DİİB/Dİİ kapsamında ithal edilerek işlem görmüş ürünün bünyesinde kullanılacak olan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul ile değişmemiş eşyanın A.TR Dolaşım Belgesi eşliğinde Avrupa Topluluğu'na üye ülkelere ve/veya menşe ispat belgeleri eşliğinde yine Avrupa Topluluğu'na üye ülkelere, Pan-Avrupa Menşe Kümülyasyonu'na taraf ülkelere, Pan-Avrupa-Akdeniz Menşe Kümülyasyonu'na taraf ülkelere veya STA imzalanmış bir ülkeye ihraç edilecek olması durumunda söz

konusu eşyaların gümrük vergisi ile varsa toplu konut fonunun tahsil edilmesi ve bu vergiler haricindeki vergilerin teminata bağlanması suretiyle ithaline izin verilebilir. Bu kapsamda yapılacak ithalat anında aranacak olan belgeler ŞMS çerçevesinde yapılan ithalatta aranan bilgi ve belgeler ile aynıdır.⁸⁵

Görüleceği üzere GÖS ile ŞMS'nin birlikte kullanıldığı durumlar da vardır. Burada; gümrük vergileri ile gümrük vergisinin farklı şeyler olduğu ve bunların birbiriyle karıştırılmaması önemli bir husustur. Gümrük vergisi tek bir vergi iken gümrük vergilerinin içerisinde; gümrük vergisi, ilave gümrük vergisi, tek ve maktu vergi, dampainge karşı vergi, sübvansiyona karşı telafi edici vergi, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, ek mali yükümlülük, toplu konut fonu, tütün fonu, ek fon, kaynak kullanımı destekleme fonu, çevre katkı payı, telafi edici vergi (ihracat), TRT bandrol ücreti (ticari olmayan eşya için) gibi vergiler, fonlar girer.

Fakat GÖS'ün bazı istisnaları vardır. Her şartta GÖS kapsamında ilgili rejim kullanılamaz. Gümrük beyannamesinin tescili esnasında;

- ✓ İthal miktar kısıtlamalarına tabi olan eşya
- ✓ Tercihli tarife ya da özel bir şartlı muafiyet düzenlemesinden kotalar dahilinde yararlanabilen eşya
- ✓ Tarım politikası veya işlenmiş tarım ürünleriyle ilgili özel düzenlemeler çerçevesinde ithalat vergilerine tabi olan eşya
- ✓ İthal eşyasının serbest dolaşıma giriş beyanının kabulü sırasında, işlem görmüş ürünlerden parasal ihracat iadesine tabi olan eşya,

DİR-GÖS'ten faydalanamazlar. Söz konusu kısıtlamalar Avrupa Topluluğu'na üye ülkeler menşeli tarım ürünleri ithalatında geçerli değildir.⁸⁶

⁸⁵ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

⁸⁶ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

Ayrıca;

- A.TR Dolaşım Belgesi eşliğinde AT ülkelerine ihraç edilmek üzere üçüncü ülke menşeli girdi kullanılarak elde edilen işlem görmüş ürünün ihracı durumunda bu ihracat,
- Menşe ispat belgeleri eşliğinde AT'ye üye ülkelere ihraç edilmek üzere üçüncü ülke menşeli girdi kullanılarak elde edilen işlem görmüş ürünün ihracı halinde bu ihracat,
- STA imzalanmış ülke menşeli olmayan girdiden üretilmiş olan işlem görmüş ürünün menşe ispat belgeleri eşliğinde anlaşma imzalanmış ülkeye ihracatı durumunda bu ihracat,
- Menşe ispat belgeleri eşliğinde PAMK'a taraf ülkelere ihraç edilmek üzere kümülyasyona taraf ülkeler menşeli olmayan girdilerden üretilen kümülyasyona dahil işlem görmüş ürünün kümülyasyona dahil ülkelere ihracatı durumunda bu ihracat,
- Menşe ispat belgeleri eşliğinde PAAMK'a taraf ülkelere ihraç edilmek üzere kümülyasyona taraf ülkeler menşeli olmayan girdilerden üretilen kümülyasyona dahil işlem görmüş ürünün kümülyasyona dahil ülkelere ihracatı durumunda bu ihracat,
- Serbest dolaşımında bulunan eşyadan elde edilen işlem görmüş ürünün serbest bölgelere (serbest bölgelerden belge/izin süresi bitiminden itibaren 3 (üç) ay içerisinde yukarıda sayılan ülkeler haricinde bir ülkeye gerçekleştirilen satışlar hariç) ihraç edilmesi durumunda bu ihracat

Geri Ödeme Sistemi'nden yararlandırılmamaktadır.⁸⁷

GÖS çerçevesinde ithale konu edilen eşyadan elde edilen işlem görmüş ürünlerin veya değişmemiş eşyanın; ihraç edildiği, daha sonra ihraç edilmek üzere Transit, Gümrük Antrepo, Şartlı Muafiyet Sistemine tabi Dahilde İşleme, Geçici İthalat Rejimleri'nden birine tabi tutulduğunun veya serbest bölgelere konulduğunun belgelendirilmesi ve rejimin uygulanmasına ilişkin tüm şartlara uyulduğunun ispat edilmesi kaydıyla ithal anında ödenen vergilerin geri verilmesi ilgilisi tarafından istenebilir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta süre sınırlamasının

⁸⁷ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

olmasıdır. İhracat taahhüdü kapatıldıktan sonra ilgilisi tarafından 3 (üç) ay içerisinde ilgili gümrük idarelerine müracaat edilmesi gerekmektedir. Gümrük idareleri de süresi içerisinde geri istenen vergiler için geri verme kararı alması durumunda karar tarihinden itibaren 3 (ay) içerisinde geri verilmesi gerekmektedir.⁸⁸

C. Şartlı Muafiyet Sistemi ile Geri Ödeme Sistemi'nin Karşılaştırılması

Dahilde İşleme Rejimi'ndeki iki sistem karşılaştırıldığında en önemli fark vergi açısından oluşmaktadır. Şartlı Muafiyet Sistemi'nde vergiler teminata alınırken, Geri Ödeme Sistemi'nde vergiler geri alınmak üzere ödenmektedir. Vergilerin teminata alınması ile ödenmesi arasında finansal anlamda bir fark görünmese de fiili durum açısından farklılık olabilmektedir. Çünkü teminat nakit para olarak ödenmeyip, bankalarca verilen teminat mektupları veya hazine tahvil ve bonoları ile sağlandığı durumlarda finansal bir avantaj sağlayacağı açıktır. Bundan ziyade ŞMS'de teminatın indirimli olarak ödendiği durumlarda bu sistem önemli mali avantajlar sağlamaktadır. Örneğin 100.000 (yüz bin) TL ödenecek olan bir verginin GÖS kapsamında DİR'e tabi tutulması durumunda bu vergi ödenirken, ŞMS ile DİR'de durum farklı olabilmektedir. YYS sahibi bir firmanın bu durumda yatıracağı teminat 1.000 (bin) TL olacaktır. Aradaki 99.000 (doksan dokuz bin) TL firma tasarrufunda serbestçe kullanılacaktır. GÖS'te bu tutar geri alınacak olsa bile aradan geçen zaman içerisinde 99.000 (doksan dokuz bin) TL'nin getirisinden mahrum kalınacaktır.

İkinci bir fark ise; işlenmek üzere ithal edilen eşyanın ithal işlemleri anında yaşanmaktadır. Geri Ödeme Sistemi'nde; eşyanın Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi'nde istenen tüm şartları sağlaması durumunda ithaline izin verilirken, Şartlı Muafiyet Sistemi'nde ithal anında ticaret politikası önlemleri ve "Dış Ticarete Standardizasyon ve Teknik Düzenlemeler Mevzuatı" uygulanmaz. Bu durumda

⁸⁸ Duran Çalan, *a.g.m.*, s. 132.

ŞMS, DİR'i kullanan firmalara hem zaman açısından hem de mali açıdan önemli avantajlar sağlamaktadır.

Diğer bir fark ise ŞMS'de eşdeğer eşya ve yurtiçi alım imkanı verilmişken GÖS'de böyle bir kolaylaştırmadan yararlanılamamaktadır. Eşdeğer eşya kullanımı ile firmalar girdi temininde yaşanan sıkıntıları minimuma indirebilmektedir. Uluslararası ticarete nakliye süreleri, bürokrasi gibi uygulamalar zaman kaybına neden olmaktadır. DİR'de de süre kısıtlaması olduğundan firmalar zor durumda kalmamak için tüm olumsuzlukları göz önüne alarak eşdeğer eşya ve/veya yurtiçi alıma başvurabilmektedir.

Öte yandan ilgili rejimde ihracat taahhüdü yerine getirildiğinde verilen teminat ya da ödenen vergi geri verilir. Burada da iki sistem arasındaki fark ŞMS'de taahhüt gerçekleşip belge/izin kapandıktan sonra teminat çözülmektedir. Teminat geri çözülmesi kısmında mevzuatta bir süre öngörülmemişken Geri Ödeme Sistemi'nde verginin iadesi için 3 (ay) içerisinde gümrük idarelerine başvurmak zorunludur.

İki sistem arasında yukarıda açıklanan farklar ve avantaj/dezavantaj karşılaştırması yapıldığında ŞMS'nin firmalarca daha fazla tercih edilme nedeni de anlaşılacaktır.

D. Telafi Edici Vergi (TEV)

Telafi Edici Vergi (TEV), DİR kapsamında ihracat taahhüdünü gerçekleştirmek üzere üçüncü ülkelerden girdi ithaline müteakip üretilen ihraç ürününün; A.TR Dolaşım Belgesi eşliğinde AB üyesi ülkelere, menşe ispat belgeleri eşliğinde PAMK veya PAAMK üyesi ülkelere, STA imzalanılan ülkelere ihraç edilmesi durumunda ihraç ürününün bünyesinde bulunan üçüncü ülke menşeli girdi üzerinden hesaplanan ve beyan usulüne tabi olarak ödenen bir vergidir.

TEV ihraç anında ödenmekle birlikte bir ithalat vergisidir ve fiili ihracatın gerçekleştiği yani ihracat eşyasının TCGB'yi terk ettiği ana kadar ödenmelidir. TEV

bir ithalat vergisi olmasına rağmen ihracat beyannamesinin tescili anında yükümlülük başladığından hesaplanacak vergi oranı ve kur ithalat anındaki oran ve kur değil, ihracat anındaki Merkez Bankası döviz satış kuru ve İthalat Rejimi'nde belirtilen gümrük vergisi ve varsa toplu konut fonu üzerinden hesaplanmalıdır. Fakat önceden ihracat yapıldığı durumlarda yani eşdeğer eşyadan üretilen ürünün ihraç edilmesinden sonra yerine getirilen üçüncü ülke menşeli ürünün ihracata tekabül eden kısmı oranında TEV ödenirken önceden ihracata ilişkin gümrük beyannamesinin tescil tarihindeki Merkez Bankası döviz satış kuru ve ithalat rejiminde belirtilen gümrük vergisi ve varsa toplu konut fonu üzerinden hesaplanarak ithal anında ödenir.

TEV yükümlüleri tarafından hesaplanıp beyan edilir ve gümrük idareleri de yükümlü beyanını esas alır. Fiili ihracat gerçekleşene kadar ödenmemiş olan TEV için yükümlülüğün başladığı ihracat beyannamesinin tescil tarihinden başlayarak ödendiği tarihe kadar faiz hesaplanır.

Fakat TEV, üçüncü ülke girdisi kullanılarak üretilse bile her ihracat eşyasından tahsil edilmez. Bünyesinde üçüncü ülke menşeli girdi bulunan her türlü harp araç, gereç, makine, cihaz, teçhizat ve sistemleri ile bunların yapım, bakım ve onarımları için kullanılacak yedek parçaların Avrupa Topluluğu'na üye ülkelere ihraç edilmesi durumunda TEV tahsilatı yapılmaz.⁸⁹

Ayrıca DiİB kapsamında yurtiçinde doğmuş ve büyütülmüş canlı hayvanlar ile avlanma ve balıkçılık faaliyetlerinden elde edilen ürünler ve bunlardan elde edilen diğer ürünlerin menşe ispat belgeleri eşliğinde, AT'ye üye ülkeler ve/veya STA imzalanmış bir ülkeye ihracatında; bu ürünlerin elde edilmesinde kullanılan üçüncü ülke menşeli eşya nedeniyle TEV doğmaz.⁹⁰

⁸⁹ Fatih Uzun, "10 Soruda Gümrükte Telafi Edici Vergi (TEV) Uygulaması", <http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/fatihuzun/001/>, (13.06.2018).

⁹⁰ Fatih Uzun, "10 Soruda Gümrükte Telafi Edici Vergi (TEV) Uygulaması", <http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/fatihuzun/001/>, (13.06.2018).

E. Dahilde İşleme Rejimi Müracaatı

Serbest bölgeler hariç TGB’de yerleşik olan firmalar DİİB almak için elektronik ortamda elektronik imza yöntemiyle Ekonomi Bakanlığı-İhracat Genel Müdürlüğü’ne başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Dİİ almak içinse firmaların gerekli bilgi ve belgeler ile ilgili gümrük idarelerine başvurmalıdır.

1. Dahilde İşleme İzin Belgesi (DİİB) Müracaatı

DİİB’i alacak olan firma, öncelikle yetkili kuruluşlardan E-imza sertifikası temin etmelidir. Firma, temin ettiği E-imzasının yetkilendirmesini Ekonomi Bakanlığı web sayfasından gerçekleştirir. E-imza yetkilendirildikten sonra gerekli olan bilgi ve belgelerle Ekonomi Bakanlığı bölge müdürlüklerine başvuru yaparak firma tanımlaması yapılır. Firma elektronik ortama tanımlandıktan sonra yine elektronik ortamda DİİB başvurusunda bulunulur. Elektronik ortamda firma tanımlanması için;

- Dilekçe (Firmaya ait imza sirkülerinde yer alan, her türlü temsil ve ilzama yetkilendirilmiş veya bu Tebliğ kapsamındaki işlemler açısından özel olarak yetkilendirilmiş kişilerin adı ve soyadı belirtilerek imzalanmış)
- İhraç edilecek mamulün üretimi ile ilgili Kapasite Raporu (Ticaret ve/veya sanayi odalarınca tasdikli)⁹¹
- İmza Sirküleri (Noter tasdikli)
- Ticaret Sicil Gazetesi aslı, noter veya ticaret ve/veya sanayi odaları ile ticaret sicili memurluklarınca tasdikli örneği (Kuruluşa, varsa unvan değişiklikleri ile mevcut duruma ilişkin ticaret sicil gazetelerinin her biri)
- Firmaya ait Vergi Numarası Belgesi (Aslı veya ilgili vergi dairesince tasdikli sureti)
- Firma Tanımlama Formu (Firmaya ait imza sirkülerinde yer alan, her türlü temsil ve ilzama yetkilendirilmiş veya bu Tebliğ kapsamındaki işlemler

⁹¹ Kesme çiçek, doğal çiçek soğanı, tavuk-balık yetiştiriciliği, araştırma, geliştirme ve deneme üretimi gibi kapasite raporu düzenlenmeyen üretim faaliyetleri için, ilgili kurumdan alınan belgenin aslı veya ilgili kurumca tasdikli örneği ibraz edilir.

açısından özel olarak yetkilendirilmiş kişilerin adı ve soyadı belirtilerek imzalanmış)

- Firmaya ait imza sirkülerinde yer alan, her türlü temsil ve ilzama yetkilendirilmiş veya bu Tebliğ kapsamındaki işlemler açısından özel olarak yetkilendirilmiş kişilerce imzalanan ve nitelikli elektronik imza sahibi kişiye ilişkin olarak verilen noter tasdikli Taahhütname (İlgili kişinin elektronik imza sertifikası alınırken istenen kimlik bilgilerini, verilecek yetkinin süre sonunu ve noter huzurunda imzalandığına dair kaydı içerecek ve her bir kişi için ayrı ayrı düzenlenecek şekilde)⁹²
- İlgili firmanın ihracatçı birliği üyesi olduğuna dair belge (İlk kez Dahilde İşleme Rejiminden yararlanacak imalatçı-ihracatçı veya ihracatçılar için)⁹³
- Gümrükçe Onaylanmış Kişi Statü Belgesi (Varsa)
- Son döneme ait elektrik faturası (Her takvim yılı itibarıyla yenisi verilmek üzere)
- İlgili firmaya ait (Değişik ibare: RG-12/9/2014-29117) Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Bordrosu (Son 12 (on iki) aylık döneme ilişkin ve her takvim yılı itibarıyla yenisi verilmek üzere)⁹⁴

Bilgi ve belgelerin bulunması gerekmektedir.⁹⁵

DİİB'e ilişkin müracaatlar;

- İşlem görmüş ürünün içerisinde girdi olarak kullanılacak olan ithal eşyasının tespitinin mümkün olduğu
- Serbest bölgeler hariç TGB'de faaliyet gösteren üreticilerin çıkarları ile Türk Malı imajının olumsuz etkilenmeyeceği,
- İşleme faaliyetinin, katma değer yaratması ve kapasite kullanımını artıran bir faaliyet olması yönünden değerlendirmenin yanı sıra işlem görmüş ihraç ürünün uluslararası piyasada rekabet gücünü ve ihraç potansiyelini artıran koşullar yaratıyor olması,

⁹² Yan sanayici firma tanımlaması için bu belge aranmaz.

⁹³ Yan sanayici firma tanımlaması için bu belge aranmaz.

⁹⁴ İlgili firma tarafından, söz konusu bordro yerine her ay düzenlenen Tahakkuk Fişleri veya ilgili SSK Başkanlığı Sigorta İl Müdürlüğünden, aylık personel sayısı ile prim tutarlarını gösteren bir yazı da ibraz edilebilir.

⁹⁵ Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, <http://www.uib.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rehberi-dahilde-ve-haricte-isleme-rejimi-dahilde-isleme-rejimi-gerekli-evraklar.html>, (14.06.2018).

➤ İşletmelerin/firmaların DİİB kapsamındaki performansları,

Kriterleri çerçevesinde değerlendirilerek sonuçlandırılır.⁹⁶

Yukarıda belirtilmiş olan kıstaslara göre yapılacak değerlendirme sonucunda: ithal eşyası, asıl ve ikincil işlem görmüş minimum 8 (sekiz)'li bazda GTİP, adı, değeri, verimlilik oranına göre belirlenen miktarı, belge/izin süresi, döviz kullanım oranı ve varsa yan sanayici belirlenerek, proje bazında DİİB düzenlenir veya yukarıdaki şartları taşımadığı durumda talep reddedilir.

Yurtiçi alımlar hariç DİİB kapsamındaki eşyanın bulunabilirlik, fiyat ve kalite yönünden yurtdışından temininin mümkün olması durumunda söz konusu ithalatın tamamen veya kısmen ithaline süreli veya süresiz olarak kısıtlama getirilebilir. Diğer taraftan; canlı balık (orkinos balığı ve larva hariç), küçük ve büyükbaş hayvanlar, süs hayvanları ile çevre kirliliğine neden olan ürünler DİR kapsamında değerlendirilmemektedir. Ayrıca SDTŞ, DTSS ve sermayesinin en az %51'i imalatçının hissedarlarına ait olan ihracatçılar dışında kalan firmalar DİR kapsamında tarım ve işlenmiş tarım ürünleri ihracatı yapmak adına belge başvurusunda bulunamazlar. Bulunmaları halinde talep reddedilir.⁹⁷

Rejim uygulamasında mevzuat ile getirilmiş bu kısıtlamalara korumacı yönden bakıldığında, tarım sektörü ve hayvancılığı ileri ve geri bağlantılarıyla dış etkilerden korumak ve sektörün daha kontrol edilebilir ve kendi iç dinamikleriyle çalışan bir sektör haline getirilmesinin amaçlandığı söylenebilir. Çevre kirliliğine neden olan ürünlerin rejim kapsamına alınmamasının amacı; ihracat artışı sağlasa bile sürdürülebilir bir kalkınma hedefini sağlamak için çevresel bozulmaya neden olabilecek tasarrufları engellemek olduğu söylenebilir.⁹⁸

Ayrıca tarım ürünleri ve işlenmiş tarım ürünlerini rejim kapsamında işlenmesi yalnız DTSS, SDTŞ ve imalatçılara verilmesi ile ihracat performansımızda

⁹⁶ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

⁹⁷ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

⁹⁸ Cafer Bıyıkçı, *a.g.m.*, s. 52.

çok önemli yere sahip olan bu şirketlere özendirilmenin ve diğer şirketleri büyümeye teşvik etmenin amaçlandığı söylenebilir.⁹⁹

2. Dahilde İşleme İzni (Dİİ) Müracaatı

Serbest bölgeler hariç TCGB’de yerleşik kişiler gerekli bilgi ve belgelerle gümrük idarelerine başvurarak “2006/12 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği’nin” 14’üncü maddesinde sayılan işlemler için Dİİ müracaatında bulunabilirler. Söz konusu tebliğin 14’üncü maddesinin 1’inci fıkrasında sayılan işlemlere konu eşyalar için Dahilde İşleme İzni verilebilir. Bu işlemler;

a) Elyaf, iplik, ham ve mamul mensucat (astar dahil) gibi temel tekstil hammaddeleri ile tekstil ve deri kimyasal maddeleri dışında kalan yardımcı maddelerin (tela, etiket, düğme, fermuar, çitçit, rivet, askı, kuşgözü, şerit, kordela, lastik vb.) ithalatını müteakip, ihraç ürünlerinin elde edilmesinde kullanılması,

b) Kıymetli maden ve taşların, 32 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Karar hükümleri çerçevesinde ithalatını müteakip, işlendikten sonra ihraç edilmek üzere işçiliğe tabi tutulması,

c) Eşyanın korunması, görünüş ya da satış kalitesinin iyileştirilmesi, yeniden dağıtım veya yeniden satış için hazırlanmasına yönelik işlemler,

ç) Eşyanın montajı, kurulması, diğer eşyayla birleştirilmesi, bir araya getirilmesi veya ihraç edilecek eşyanın tamamlanması dahil olmak üzere işçiliğe tabi tutulması,

d) Eşyanın yenilenmesi ve düzenli hale getirilmesi dahil olmak üzere tamir edilmesi veya boyanması,

e) Eşyanın elden geçirme ve ayarlar da dahil olmak üzere onarımı,

⁹⁹ A.g.m., s.52.

f) Eşyanın baskı işlemine tabi tutulması, asorti edilmesi, etiketlenmesi, ambalajlanması, temizlenmesi, elenmesi, fiziksel boyutunun değiştirilmesi, kavrulması veya kabuğundan ayrılması, asorti bağırsağın tüplenmesi,

g) Fide ithalatını müteakip, ihraç edilmek üzere kesme çiçek yetiştirilmesi,

ğ) Filmaşın ithalatını müteakip, ihraç edilmek üzere çivi ve tel üretimi,

h) Rulo sacın ithalatını müteakip, ihraç edilmek üzere kesilmiş sac elde edilmesinde kullanılması,

ı) Bedelsiz olarak ithal edilen eşyanın işleme faaliyetine tabi tutulması (Tarım ürünlerindeki bedelsiz ithalat, Savunma Sanayi Projeleri kapsamında bedelsiz ithalat ile 8531.20.40 gümrük tarife istatistik pozisyonunda yer alan “Aktif matris sıvı kristal tertibatlı olanlar (LCD)” isimli maddenin bedelsiz ithalatı hariç olmak üzere).

Şeklinde düzenlenmiştir.¹⁰⁰

Gümrükler Genel Müdürlüğü’nün görüşü alınarak İhracat Genel Müdürlüğü tarafından yukarıda belirtilen Dİİ çerçevesinde yapılacak işlemlerin kapsamı genişletilebilir.

Dİİ verilebilecek faaliyetler incelendiğinde; bu faaliyetlerin basit işlem ve işçilik faaliyetleri olduğu göze çarpmaktadır. Eşyanın kurulması, montajı, diğer eşyayla birleştirilmesi, boyanması, yenilenmesi ve düzenli hale getirilmesi gibi işlemler genelde otomotiv sektöründe faaliyet alanı bulan işlemler olduğu ve bu işlemlere izin verilme sebebinin sektörü daha canlı tutmak ve rekabet edilebilirliğini artırmak için bu sektöre zaman tasarrufu açısından avantaj sağlamak olduğu söylenebilir.

Ancak Dİİ yukarıda sayılan işlemlerle sınırlı kalsa bile her eşyaya verilmemektedir. Dİİ, Tablo 6’da yer alan eşyalara verilmemektedir. Tablo 6’da belirtilen eşyalar Dİİ kapsamında ilgili rejime tabi tutulamadığı, DİİB’te böyle bir kısıtlamanın olmadığı hususu göz ardı edilmemelidir.

¹⁰⁰ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

Tablo 6: Dahilde İşleme İzni Verilemeyecek Eşya Listesi

Fasıl-GTİP	Eşya Adı
01-04	Tüm Eşyalar
05	Bağırsak Hariç Tüm Eşyalar
0601	Tüm Eşyalar
07-15	Tüm Eşyalar
16	Salyangoz Hariç Tüm Eşyalar
17-24	Tüm Eşyalar
43	Tüm Eşyalar (Aksesuar olarak kullanılmak amacıyla ithal edilecekler ile koyun ve kuzu kürkü hariç)
4203.10	Tamir Amaçlı Olanlar Hariç Tüm Eşyalar
7311.00.91.90.00	Oksijen Tüpleri
8481.80.19.00.11	Musluklar
8528.72.31.00	Televizyonlar (Tebliğ'in 14/1-d bendinde belirtilen işleme faaliyetine tabi tutulacak televizyonlar hariç)
8528.73.00.00	

Kaynak: 27.01.2005 tarihli 25709 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Kararı (2005/8391) Eklerinden hazırlanmıştır.¹⁰¹

Tablo 6 incelediğinde görülecektir ki Dİİ genelde canlı hayvanlar ve tarımsal ürünlere verilmemektedir. Zaten 2016/12 Sayılı Tebliğ'in 14'üncü maddesi incelendiğinde Dİİ kapsamında yapılabilecek işlemlerin canlı hayvanlara ve tarımsal ürünlere uygulanması çokta olası bir durum değildir.

Tarımsal ve hayvansal ürünlere Dİİ'nin verilmemesinin nedenleri arasında söz konusu sektörlerin kontrol altında tutulmasını sağlamak, ilgili sektörleri dış etkilerden koruyarak kendi iç dinamikleri ile hareket eden bir sektör haline getirmek olduğu söylenebilir.¹⁰²

Yukarıda sayılan işlemlerin yapılabilmesini teminen Dİİ kullanmak isteyen firmalar aşağıda sayılan bilgi, belge ve evraklarla birlikte gümrük idarelerine;

- Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri Başvuru Formu
- Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri İzin Formu

¹⁰¹ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12) Ekleri.

¹⁰² İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 57.

- Eşyanın bedelsiz gönderilme amacı ve süresini kapsayan gönderici firma ile alıcı firma arasında varsa imzalanmış sözleşme veya gönderici firma yazısı aslı ve tercümesi¹⁰³
- İhraç Ürünleri ile İlgili Hammadde Sarfiyat Tablosu¹⁰⁴
- İhraç edilen mamulün üretimi ile ilgili Kapasite Raporu (Ticaret ve/veya sanayi odalarınca tasdikli)¹⁰⁵
- Yan sanayici kullanılması halinde (İmalatçı-ihracatçı, İhracatçı, Dış Ticaret Sermaye Şirketi ve Sektörel Dış Ticaret Şirketi için);
- Yan sanayici firmaya ait Kapasite Raporu (Ticaret ve/veya sanayi odalarınca tasdikli)¹⁰⁶
- Yan sanayici firmaya ait İmza Sirküleri (Noter tasdikli)
- Yan sanayici ile yapılan protokol (Taraflarca imzalanmış)
- Ticaret Sicil Gazetesi aslı, noter veya ticaret ve/veya sanayi odaları ile ticaret sicili memurluklarınca tasdikli örneği (Kuruluşa, varsa unvan değişiklikleri ile mevcut duruma ilişkin Ticaret Sicil Gazetelerinin her biri)
- İmza Sirküleri (Noter tasdikli)
- Adına üretim yapılan yurtdışında yerleşik yabancı firmadan, adet olarak belirtilen etiketin, yabancı firmanın bilgisi dahilinde ithal edilerek fason üretim yapıldığını gösteren sözleşme¹⁰⁷

Başvuruları gerekmektedir.¹⁰⁸

Gümrük idareleri yukarıda sayılan bilgi ve belgeler doğrultusunda yapılan başvuruları inceleyerek yapılacak işlemin mahiyetini ve ithal edilecek eşyayı değerlendirilerek rejim kapsamında yapılacak işlemi uygun bulması halinde ilgili firmaya Dİİ verebilir veya başvuru reddedilebilir.

¹⁰³ Tebliğin 14/1-1 bendinde belirtilen işlem için.

¹⁰⁴ Tebliğin 14/1-b, g ila 1 bentlerinde belirtilen işlemler için.

¹⁰⁵ Kapasite raporu düzenlenmeyen üretim faaliyetleri için ilgili kurumdan alınan belge (Aslı veya ilgili kurumca tasdikli örneği).

¹⁰⁶ Kapasite raporu düzenlenmeyen üretim faaliyetleri için ilgili kurumdan alınan belge (Aslı veya ilgili kurumca tasdikli örneği).

¹⁰⁷ Yurtdışında yerleşik yabancı firmadan etiket ithal edilmesi halinde.

¹⁰⁸ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

F. Dahilde İşleme Rejimi'nde Süreler ve Ek Süreler

DİR'de süre azami olarak sektörüne göre 12 (on iki) aya kadar verilebilir. Fakat rejim kapsamında gemi inşa, komple tesis v.b. ile üretim süreci 12 (on iki) ayı aşacak olan ürünler ve savunma sanayinin alanına giren ürünlerin ihracatına ilişkin süre, proje süresi kadar tespit edilebilmektedir.¹⁰⁹ DİR kapsamında yapılacak ithalat ve ihracatlar verilen süre sınırı içerisinde yapılması gerekmektedir. DİİB kapsamında yapılacak olan ithalat ve ihracata ilişkin süreler belge üzerinde belirtilir. Dİİ'ye ilişkin sürede de genelde ithalatın yapıldığı anda gümrük idarelerine izin başvurusu yapıldığından ithalata ilişkin süre de sıkıntı olmamasına rağmen ihracata ilişkin sürenin aşılmamasına dikkat edilmelidir. Söz konusu rejime ilişkin süre sonu da; daha önce tanımlar kısmında da açıklandığı gibi süre bitiminin rastladığı ayın son günüdür. Yapılacak olan işlemlerde müeyyide açısından bu durum önemlidir. Sürenin başlangıcı da DİİB/Dİİ'nin tarihidir.

Ancak bu süreler mutlak olmayıp; beklenmeyen hal veya mücbir sebeplerin varlığında uzatılabilir. Ayrıca izin sahibi tarafından ileri sürülen haklı gerekçelerin varlığının tespiti halinde haklı gerekçelere bağlı olarak süre uzatılabilir.¹¹⁰

DİİB çerçevesinde ilk ithalatın yapıldığı tarih dikkate alınmak suretiyle ya da belge kapsamında hiç ithalat yapılmaması durumunda belge süresi azami 3 (üç) ay uzatılabilir.¹¹¹ Örneğin 01.01.2018 tarihli DİİB kapsamında ilk ithalatın 01.04.2018 tarihinde yapıldığı varsayıldığında ilgili firmanın talebi üzerine DİİB'e 3 (üç) ay ek süre verilebilir. Ancak bu hükme istinaden DİİB'e ek süre verilebilmesi için izin hak sahibi firmanın en geç belge süresi sonundan itibaren 3 (üç) ay içerisinde elektronik ortamda Ekonomi Bakanlığı'na müracaat etmesi gerekmektedir.

DİİB kapsamında gerçekleştirilmiş olan ihracat değerinin taahhüt edilen belge ihracat değerine oranının en az %25 olması halinde belgeye orijinal süresinin yarısı kadar ek süre verilebilir. Ancak gemi inşa ve komple tesise ilişkin düzenlenen

¹⁰⁹ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

¹¹⁰ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

¹¹¹ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

belgelerde üretimin %25'inin tamamlandığının belgelenmesi zorunludur.¹¹² 2013 yılının 10'uncu ayına kadar bu oran %50 iken yapılan değişiklik ile bu oran %25'e çekilmiştir. Buradaki amacın; dış ticaretimizde çok önemli yere sahip olan DİR'i daha da cazip hale getirmek, ayrıca rejimi kullanan imalatçıların/ihracatçıların taahhütlerini gerçekleştirmesini sağlamak ve elde olmayan öngörülemez sebeplerle gerçekleştirilemeyen ihracat taahhütleri için müeyyide uygulamamak olduğu düşünülmektedir. Tamamen sıfırlanmamasının nedeni olarak ise rejim ihlallerini önlemek olduğu söylenebilir. Ancak burada da en geç belge süresi sonundan itibaren 3 (üç) ay içerisinde elektronik ortamda Ekonomi Bakanlığı'na müracaat edilmesi gerekmektedir.

Rejim kapsamında ihracat değerinin taahhüt edilen belge ihracat değerinin en az %25'inin yapılması kaydıyla verilecek olan ek süreye ilişkin değerlendirme yapılırken serbest bölgelere yapılan ihracatlar da göz önüne alınır. Fakat bu ihracatın serbest bölgelere yapılması durumunda belge süresi bitiminden itibaren 3 (üç) ay içerisinde; serbest bölgelerden yurt dışına satışının yapıldığının, başka bir belge/izin ya da Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında TGB'ye ithalatının yapıldığının, serbest bölgeler içerisinde yer alan tesislerin yapımında kullanıldığının veya bu tesislerde makine-teçhizat, demirbaşaya kayıtlı eşya veya bunların parçası olarak kullanıldığının, serbest bölgelerde gemi inşa faaliyetinde bulunan firmalara bu faaliyetleri kapsamında kullanılmak üzere tesliminin yapıldığının, serbest bölgelerden gümrüksüz satış mağazalarına satışının yapıldığının ya da hava, kara ve deniz taşıtlarına kumanya olarak tesliminin yapıldığının tevsiki kaydıyla, belge/izin orijinal süresinin yarısı kadar ek süre verilebilir. Fakat başka bir belge/izin veya Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında TGB'ye yeniden ithalat yalnız ŞMS kapsamında yapılan ihracatlar için geçerlidir. GÖS kapsamında başka bir belge/izin veya Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında TGB'ye yeniden ithalatı durumunda belgeye/izne bu hükme göre ek süre verilemez.¹¹³

Komple tesis, gemi inşa v.b. ile savunma sanayi alanında yapılacak faaliyetlere ilişkin düzenlenmiş olan belgeye/izne proje süresine göre ek süre

¹¹² 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

¹¹³ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

verilebilir. Bu projelere ek süre alınabilmesi için DİİB'in süre sonundan itibaren en geç 3 (ay) içerisinde Ekonomi Bakanlığı'na, Dİİ'nin süre sonundan itibaren ise en geç 1 (ay) içerisinde ilgili gümrük idaresine başvurulması gerekmektedir.¹¹⁴

Firmalar haklı sebep hallerine ilişkin ek süre alabilmeleri için en geç belge süresi sonundan itibaren 3 (üç) içerisinde elektronik ortamda Ekonomi Bakanlığı'na, izne ilişkin ek süre alabilmeleri içinse izin süresinin sonundan itibaren en geç 1 (ay) içerisinde ilgili gümrük idarelerine başvurularını zorunludur. Bu süreler geçtikten sonra ilgililerince yapılan başvurular değerlendirilmeye alınmaz.

Yukarıda açıklanan ek süreler haricinde mücbir sebep ve fevkalade hallerle ilişkin de rejim kapsamında ek süre verilebilmektedir. Fırtına, don, sel, kasırga, deprem gibi doğal afetler ve yangın gibi beklenmeyen durumlarda ilgili kurumlardan alınacak yazı ile bu durumun ispat edilmesi halinde kaybedilen zaman kadar ek süre verilebilir. İthalatçı ülkece veya ülkemizce konulan yasaklar, abluka ve harp durumunda veya kamu otoritelerince ilgili firmanın faaliyetlerinin kısıtlanması, durdurulması veya firmaya el konulması durumunun ilgili kamu kurumundan alınacak yazıyla tespit edilmesi halinde de rejim kapsamında ek süre verilebilir.¹¹⁵

Ayrıca mahkeme kararı ile ispatlanan ilgili firmanın konkordato¹¹⁶ ilan etmiş olması, iflası ya da iflasın ertelenmesi durumunda da rejim kapsamında ek süre verilebilir. Yine şahıs firmalarında firma sahibinin ölmesi durumunda ve İl Çalışma Müdürlükleri'nden alınan yazı ile grev ve lokavtın ispatı halinde ek süre verilebilir.¹¹⁷

¹¹⁴ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

¹¹⁵ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

¹¹⁶ Konkordato; batık durumdaki şirketlerin borçlarını karşılayabilecekleri koşullar dahilinde ödemek için alacaklılarıyla yaptıkları anlaşmaya denir. Elinde olmayan sebeplerle işleri iyi gitmeyen ve mali durumu bozulmuş olan dürüst borçluları korumak için kabul edilmiş bir hukuki çözümdür.

¹¹⁷ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

G. Dahilde İşleme Rejimi'nde İkincil İşlem Görmüş Ürün, Değişmemiş Eşya ve Fire Oranı

DIİB/Dİİ kapsamında ithal edilen girdinin işlenmesi sonucunda meydana gelen asıl işlem görmüş ürünün haricindeki ikincil işlem görmüş ürünün belge/izin ihracat taahhüdünün kapatılmasından önce gümrükçe onaylanmış bir işlem ve kullanıma tabi tutulması yani bir gümrük rejimine tabi tutulması, bir serbest bölgeye girmesi, TGB dışına yeniden ihracı, imhası, gümrüğe terk edilmesi durumunda söz konusu ikincil işlem görmüş ürünün ihracatının gerçekleşmesi aranmamaktadır. Ayrıca DIİB kapsamında yurtiçi alım sonrası yapılan işleme faaliyeti sonucu ortaya çıkan ikincil işlem görmüş ürünün de ihracat zorunluluğu bulunmamaktadır.

İkincil işlem görmüş ürünün ihracının yapılmayıp bir gümrük rejimi olan Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi'ne göre ithal edilmesi durumunda bu ürünün gümrük idaresine teslimi aranmaz. Bu ürüne ilişkin alınacak olan ithalat vergileri, belge/izin kapsamındaki gerçekleşme oranları üzerinden birim fiyat ve miktar esas alınarak hesaplanır ve tahsil edilir. Sürekli aynı alanda üretim yapan uzmanlaşmış firmalar rejim kapsamında yapacakları üretimden miktar bazında hangi oranda ikincil işlem görmüş ürün çıkacağını yaklaşık olarak tahmin ettiğinden DIİB başvurusunda bulunurken ilgili belgenin ithalat satırına öngörülen ikincil işlem görmüş ürünü, miktarını ve birim fiyatını girmektedirler. Dolayısıyla bu ürünler serbest dolaşıma girerken gümrük idarelerince belgede kayıtlı miktar ve birim fiyattan vergilendirme yapılmaktadır.

İkincil işlem görmüş ürün serbest dolaşıma girerken; Serbest Dolaşıma Giriş Beyannamesi'nin tescil tarihindeki vergi oranları ve Merkez Bankası döviz satış kuru üzerinden vergilendirme işlemi yapılarak ithal edilmektedir. Ayrıca belge kapsamında yurtiçi alımlarda ikincil işlem görmüş ürüne ilişkin hükümler uygulanmayıp belge kapatma esnasında İhracatçılar Birliği Genel Sekreterlikleri'nce taahhüt kapatma yazısında bildirilir. Yani yurtiçi alımlarda işleme sonucu ortaya çıkan ikincil işlem görmüş ürünle alakalı yapılacak tasarruf konusunda izin hak sahibi serbesttir.

Belge/izin kapsamında ihracat taahhüdünün en fazla %1'i oranında değişmemiş eşya ithalatına izin verilmektedir. Bu oran; belge/izin kapsamında ithal edilen değişmemiş eşyanın CIF ithal tutarı, gerçekleşen ihracatın FOB değerine bölünmesiyle hesaplanır. Örneğin izin hak sahibinin kumaş ithal edip, takım elbise ihraç edeceğini varsayalım. Takım elbisenin yanında hediye olarak verecek olduğu kravatı kullanıma hazır bir şekilde ithal edebilmektedir. Fakat burada orana dikkat edilmelidir. 100.000 (yüz bin) TL FOB değerli takım elbise ihracatı için yapılan kravat ithalatının CIF değerinin en fazla 1.000 (bin) TL olması gerekmektedir. İthal edilen eşyaya hiçbir işlem yapılma zorunluğu yoktur. Dolayısıyla rejim kapsamında bu eşyaya değişmemiş eşya adı verilmektedir.

Fire ise işleme faaliyetleri sırasında kuruma, buharlaşma, sızma gibi sebeplerle yok olan ve yitirilen kısım ile hiçbir ekonomik değeri olmayan atıklardır. Bu atıklarla ilgili izin hak sahibinin rejim kapsamında herhangi bir işlem yapma zorunluluğu yoktur. Yalnız DIİB alımı aşamasında işleme faaliyetleri sonucu oluşacak olan fire oranının belgede belirtilmesi gerekmektedir.

H. Dahilde İşleme Rejimi'nde Kullanılan Oranlar

1. Döviz Kullanım Oranı

Yukarıda tanımlar kısmında da açıklandığı gibi döviz kullanım oranı; DİR kapsamında CIF ithal (yurt içi alımlar hariç) tutarının FOB ihraç tutarına (ikincil işlem görmüş ürünün serbest dolaşıma giriş rejimi hükümlerine göre ithalatının yapılması halinde bu ürünün gümrük kıymeti dahil) olan yüzde oranını ifade etmektedir. Döviz kullanım oranı DIİB'e kaydedilmek suretiyle takip edilmektedir.

Sektörlere göre değişiklik gösteren döviz kullanım oranı; otomotiv sektörü ve tekstil ürünleri sektöründe düzenlenen belgeler için azami %65, deri ve deri mamulleri ile çimento, cam, toprak ve seramik ürünleri sektörü için %60, orman ürünleri ve konfeksiyon sektöründe düzenlenen belgeler için azami %70, ve bu sektörler dışında kalan sektörler için azami %80 olarak belirlenmektedir. Fakat

işleme sonucu meydana gelen ikincil işlem görmüş tarım ürünleri taahhüdü içeren belgelerde bu oran % 100 olarak tespit edilebilmektedir.¹¹⁸

Uluslararası emtia piyasalarında yaşanan konjonktürel fiyat dalgalanmalarını dikkate alan Ekonomi Bakanlığı, sektörler göre belirlenmiş olan bu oranları sektörel veya dönemsel olarak düşürmeye ya da yükseltmeye yetkilidir.¹¹⁹

Fakat;

- Gümrük idarelerince verilen Dİİ’de,
- DİİB kapsamında yapılacak olan bedelsiz ithalat durumunda
- DİİB ihracat taahhüdü kapatıldıktan veya belge süresi sona erdikten sonra bu belge kapsamında ihraç edilen ürünün yeni bir DİİB’e konu olması durumunda bu yeni belgede,
- DİİB kapsamında yurt içi alım yapıldığı durumlarda, Sektörü ne olursa olsun döviz kullanım oranı aranmaz.¹²⁰

2. Verimlilik Oranı

Verimlilik oranı; belirli miktarda ithal edilerek işleme faaliyetine sokulan girdi karşılığında elde edilen işlem görmüş ürünün yüzde oranı veya miktarı anlamına gelmektedir.

Verimlilik oranı;

- İthal eşyasıyla ilgili tahakkuk edebilecek vergilerin belirlenmesi,
- Gümrük yükümlülüğü doğduğu anda indirim yapılacak tutarın belirlenmesi,
- Ticaret politikası önlemlerinin uygulanması,

¹¹⁸ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

¹¹⁹ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

¹²⁰ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

Amacına yönelik hesaplanmaktadır.¹²¹

Verimlilik oranı, asli nitelikleri itibariyle aynı özelliklere sahip girdi kullanılmak şartıyla, aynı kalitede işlem görmüş ürünlerin elde edilmesi ile nihayete eren ve belirli teknik koşullar altında sürdürülen işleme faaliyetlerine ilişkin, doğruluğu önceden tespit edilmiş verilere göre belirlenmelidir. Bu hesaplamalar yapılırken; miktar ölçme yöntemi, uygun hallerde kıymet ölçme yöntemi veya benzer sonuçlar verecek olan herhangi bir başka yöntem kullanılır. Verimlilik oranının belirlenmesine ilişkin kullanılacak yöntem, izin belgesinde belirtilmelidir. İzin hak sahibinin tutacağı kayıtlarda, bu orana nasıl ulaşıldığının tespit edilebilmesi ve bu kayıtların her zaman kontrole açık olması esastır. Gümrük idareleri, verimlilik oranı veya bu oranın belirlenme yöntemi ile ilgili tutulan kayıtları her zaman kontrol etme yetkisine sahiptir.¹²²

I. Dahilde İşleme Rejimi'nde İhracat Sayılan Satış ve Teslimler

İhracat sayılan satış ve teslimler Ekonomi Bakanlığı-Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanıp 27.01.2005 tarihli, 25709 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Hakkında Tebliğ (2005/2)" ile düzenlenmiştir. Bahse konu tebliğde ihracat sayılan satış ve teslimler; yurt içinde satışı ihracat sayılan ve bu ürünlerin üretimi için ithal edilen girdilerin ithali anında gümrük muafiyetinden yararlandırılan satış ve teslimler olarak tanımlanmıştır.¹²³

İhracat sayılan satış ve teslimler kapsamında üretilip teslimi yapılacak ürünlerin üretiminde kullanılacak girdinin ithali anında gümrük muafiyetinden yararlanmak isteyen imalatçı firmaların, Ekonomi Bakanlığı'na müracaat ederek DİİB alması gerekmektedir. Aksi takdirde bu tebliğ kapsamında gümrük muafiyetli ithalat yapma hakları yoktur. Müracaat tarihi ile düzenlenen belge tarihi arasında

¹²¹ 07.10.2009 tarihli, 27369 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Gümrük Yönetmeliği

¹²² Duran Çalan, *a.g.m.*, s. 136.

¹²³ 27.01.2005 tarihli, 25709 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Hakkında Tebliğ (2005/2).

yapılan işlemler muafiyet ve istisna uygulaması dışında tutulmuştur.¹²⁴ İthalat yapmaksızın serbest dolaşımında bulunan ürünlerle üretilen eşyaların da tebliğde sayılan satış ve teslimleri durumunda bu satış ve teslimler de ihracat sayılmaktadır. Bu durumda ithalat yapılmayacağından DİİB alma zorunluluğu yoktur.

“İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Hakkında Tebliğ’in (2005/2)” 5’inci maddesinde ihracat sayılan satış ve teslimlere yer verilmiştir. Söz konusu tebliğe göre;

a) Yatırım programında yer alan kamu yatırımlarından uluslararası ihaleye çıkarılanların (Yerli ve yabancı firmaların ayrı ayrı veya birlikte iştirakine açık olmak üzere) ihalesini kazanan veya yabancı para ile finanse edilenlerin yapımını üstlenen firmaların,

1- Yerli firma olması halinde, uluslararası ihalelerde tamamı üzerinden, yabancı para ile finanse edilenlerde ise yabancı paraya isabet eden oranda imalatçı firmalar tarafından üretilerek bu firmalara yapılan satış ve teslimleri,

2- Yabancı firma olması halinde, yabancı firmanın bu işte kullanacağı malları üreten imalatçı firmaların yapacakları satış ve teslimleri,

3- Yerli ve yabancı firmaların ortaklığı şeklinde olması halinde, yerli firmaya kendi faaliyeti oranında, yabancı firmaya ise bu bendin (2) numaralı alt bendi çerçevesinde imalatçı firmaların üreterek yapacakları satış ve teslimleri,

4- Yukarıda belirtilen bentler çerçevesinde proje sahibi kamu kurumları ile bu projeleri üstlenen firmalara yapılacak teknik müşavirlik, mühendislik vb. hizmet satışları,

b) 1- Savunma Sanayi Müsteşarlığınca onaylanan savunma sanayi projelerini üstlenmiş imalatçı firmaların üreterek yapacakları satış ve teslimleri,

2- Savunma Sanayi Müsteşarlığınca savunma sanayi açısından önem arz ettiği belirtilen savunma araç ve gereçlerini üreten imalatçı firmaların,

¹²⁴ Aysude M. (Bilmez) Baysal, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki Uygulaması ve Ekonomik Etkileri*, (T.C. Başbakanlık, Gümrük Müsteşarlığı, Uzmanlık Tezi), Ankara 2008, s. 79.

ülkenin savunması ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına üreterek yapacakları satış ve teslimleri,

3- Bu bendenin (1) ve (2) numaralı alt bentlerinde belirtilen firmalara, imalatçı firmaların üreterek yapacakları satış ve teslimleri,

c) İmalatçı firmalar tarafından üretilerek gümrük hattı dışı eşya satış mağazalarına yapılacak satış ve teslimler (bu mağazalarda yapılan satışlar hariç),

d) 1-Yatırım teşvik belgesi kapsamında yer alan yatırım mallarını üreterek yatırım teşvik belgesi sahibi yatırımcılara teslim eden imalatçı firmaların yapacakları satış ve teslimleri,

2- İmalatçı firmaların, bu Tebliğ eki yatırım malları listesinde (ek-5)¹²⁵ belirtilen malları üreterek yapacakları satış ve teslimleri,

3- İmalatçı firmaların, Yatırımlarda Devlet Yardımları Mevzuatı çerçevesinde CKD¹²⁶ ithal edebilecek firmalara ithal edebilecekleri bu aksam ve parçaları üreterek yapacakları satış ve teslimleri,

e) Kamu kurum ve kuruluşlarınca uluslararası ihaleye çıkarılan yatırım malı ve sınai mamullerinin ihalesini kazanan imalatçı firmaların üreterek yapacakları satış ve teslimleri,

f) Ambalaj malzemesi imalatçısı firmaların, belge süresi içinde teslim edilmek ve teslim tarihinden itibaren 6 ay içerisinde ihracatçının ihraç ürünü ile birlikte ambalaj olarak ihraç edilmek şartıyla, üreterek yapacakları satış ve teslimleri,

g) Uluslararası ikili veya çok taraflı anlaşma hükümlerine göre yurt içinde bulunan yabancı kuruluşların yurt dışından getirme imkanına sahip buldukları sınai mamulleri teslim eden imalatçı firmalar ile uluslararası kuruluşlar, yabancı ülke temsilcilikleri ve kuruluşlarına ait tesislerin yapımını ve onarımını üstlenen müteahhit firmaların faaliyet ve teslimleri,

h) Uluslararası ikili veya çok taraflı anlaşma hükümleri çerçevesindeki tesislerin yapımını ve onarımını üstlenen müteahhit firmaların faaliyet ve

¹²⁵ Bilgi için bkz: 27.01.2005 tarihli, 25709 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Hakkında Tebliğ’in (2005/2) 5 numaralı eki.

¹²⁶ CKD: Demonte parçalardan oluşan ve başka bir ülkede montajı gerçekleştirilmek üzere ihraç edilen makine veya teçhizat anlamına gelmektedir.

teslimleri (25/1/1988 tarihli ve 19705 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2 sayılı T.C. ile A.B.D. Hükümetleri Arasındaki İkili Anlaşmalar Kapsamına Giren İnşaat Faaliyetlerine Ait Esas ve Usuller Tebliği kapsamında belirtilenlerin dışında kalan tesisler),

i) İmalatçı firmaların, yabancı uyruklulara (diplomatik temsilcilikler ve mensupları dahil), turistlere veya yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarına yapacakları ve yıllık 100.000 ABD Dolarını aşan satış ve teslimler (gümrük hattı dışı eşya satış mağazalarında yapılan satışlar dahil),

j) İmalatçı firmaların, dahilde işleme izin belgesi sahibi firmalara üreterek yapacakları kütük ve blum satış ve teslimleri

İhracat sayılan satış ve teslimler olarak değerlendirilmektedirler¹²⁷.

Dahilde İşleme Rejimi'nde olduğu gibi ihracat sayılan satış ve teslimlerin de DİİB kapsamında yapılması durumunda, bu işlemlere azami 12 (on iki) ay süre verilmektedir. Bazı proje kapsamlarında bu süre proje süresi kadar verilebilir. Belge kapsamında ilk ithalatın yapıldığı tarihe kadar 3 (üç) ayı geçmemek üzere Ekonomi Bakanlığı'na elektronik ortamda müracaat edilmesi durumunda ek süre verilebilir. Ayrıca DİİB kapsamı gerçekleştirilen satış ve teslim değerinin belgede belirtilen ihracat taahhüdü değerine oranının asgari %10 olması durumunda da toplam 6 (altı) ayı geçmemek üzere belge orijinal süresinin yarısı kadar ek süre verilebilir. Yalnız bu müracaatın değerlendirmeye alınabilmesi için en geç belge süre sonundan itibaren 3 (üç) ay içerisinde izin hak sahibinin veya temsilcisinin elektronik ortamda Ekonomi Bakanlığı'na müracaat etmesi gerekmektedir.¹²⁸

Görüüleceği üzere ek süre verilmesi aşamasında ihracat taahhüdünü yurt dışına gerçekleştirecek firmalar ile ihracat sayılan satış ve teslimleri kullanacak olan firmalar arasında bir ayırım söz konusudur. İhracatını yurt dışına yapacak olan firmalara ihracat taahhüdünün toplam değerinin en az %25'ini gerçekleştirmesi durumunda belge orijinal süresinin yarısı kadar ek süre verilirken, ihracat sayılan satış ve teslimden yararlanacak firmalar için bu oran en az %10 olarak belirlenmiştir.

¹²⁷ 27.01.2005 tarihli, 25709 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Hakkında Tebliğ (2005/2).

¹²⁸ 27.01.2005 tarihli, 25709 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Hakkında Tebliğ (2005/2).

Bu ayırım yapılırken ihracat sayılan satış ve teslimler genelde yatırımcılara yönelik teslimler olduğundan ve ülke ekonomisine katkısı bakımından değerlendirildiğinde uzun vadede ekonomik kalkınmayı destekler nitelikteki yatırımlara yönelik teslim ve satışlar olduğundan, rejimi bu yönüyle kullanacak olan firmalara daha fazla tolerans tanındığı söylenebilir.

J. Dahilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzni'nin Revizesi veya İptali

1. Dahilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzni'nin Revizesi

Dahilde İşleme Rejimi'ni kullanan firmalar elektronik ortamda Ekonomi Bakanlığı'na belge süresi içerisinde ya da belgenin kapatma müracaatından sonra başvuruları halinde belgenin kağıt ortamında basılı nüshası aranmaksızın bakanlıkça yapılacak değerlendirme sonucunda belge revize edilir veya talep reddedilir. Bakanlıkça uygun görülen revize talepleri sonucu yeni durum, belgenin elektronik ortamdaki kayıtlarına işlenmektedir.¹²⁹

Fakat belge kapsamında yapılan yurtiçi alımlara ve vergi resim harç istisnasına yönelik işlemler kapsamında yapılacak olan revize talep başvuruları belgenin kağıt ortamındaki basılı nüshasıyla birlikte yapılır. Belgenin kağıt ortamında yapılacak olan revize müracaatı bakanlığa değil ilgili bölge müdürlüğüne yapılır. İlgili bölge müdürlüğüne yapılacak olan revize müracaatı, elektronik ortamdaki müracaatla eş zamanlı olarak veya müteakiben ilgili firma tarafından belge aslı ile birlikte yapılır ve elektronik ortamda yapılan revize doğrultusunda belgenin kağıt nüshasında da revize işlemi yapılır.

Belgenin elektronik ortamda yapılacak olan revize talebi ile ilgili görev ve yetkiler Ekonomi Bakanlığı'nda olmasıyla birlikte gerek görülmesi halinde bu görev ve yetkiler bölge müdürlüklerine kısmen devredilebilmektedir.¹³⁰

¹²⁹ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

¹³⁰ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

Dahilde İşleme İzni Talep Formu'na ilişkin yapılacak olan revize talepleri ise izni veren ilgili gümrük idarelerine yapılmalıdır. Yapılan revize müracaatı incelenerek uygun bulunanlar revize işlemine tabi tutulur. Uygun bulunmayan revize talepleri ise reddedilir. Her iki durumda da gümrük idaresince ilgili firmaya bilgi verilir.

2. Dahilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzni'nin İptali

DIİB/Dİİ başvurusunda bulunup belge/izin alan hak sahibinin talebi doğrultusunda kullanılmayan belge iptali için elektronik ortamda Ekonomi Bakanlığı'na, izin iptali için de ilgili gümrük müdürlüğüne başvuru yapılır.

Mevzuat çerçevesinde belge/izin düzenlenmesine veya revizesine dayanak teşkil eden ve ilgili kurumlara ibraz edilen bilgi belgeler ile belge/izin kapsamında yapılan işlemlerin gerçeği yansıtmadığının veya gerçek dışı olduğunun, belgenin/iznin sahtesinin düzenlendiğinin veya gerçek belge/izin üzerinde oynama yapılarak kayıtlı bilgilerin değiştirildiğinin tespit edilmesi durumunda müeyyide uygulaması saklı kalmak kaydıyla belge Ekonomi Bakanlığı'nca, izinse ilgili gümrük müdürlüğüne iptal edilir ve ilgililer hakkında kanuni işlem başlatılır.¹³¹

Ayrıca, ilgililer adına düzenlenmiş ve düzenlenecek belge/izin kapsamında hakların kötüye kullanımının tespitinin yapılmasına müteakip 1 (bir) yıl süreyle yapılacak tüm ithalat işlemlerinde (yurtiçi şeker kurumunun belirlediği şeker fabrikalarından yapılan teslimler hariç) indirimli teminat hükümleri uygulanmaz. Söz konusu firmalar başka bir belgede/izinde yan sanayici olsa bile bu hüküm geçerlidir.¹³²

İptal edilen DIİB'ler aylık listeler halinde Resmi Gazete'de yayımlanır ve ilgili kurumlar, yapılacak işlemlere esas olmak üzere iptal edilen belgeleri takip edebilirler.

¹³¹ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

¹³² 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

K. Dahilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzni'nin İhracat Taahhüdünün Kapatılması

Belge kapsamında yapılan ihracat taahhüdünü kapatmak için en geç belge süresi sona erdiği aydan itibaren 3 (üç) ay içerisinde, gerekli bilgi ve belgeler ile birlikte elektronik ortamda hak sahibi firmanın bağlı bulunduğu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği'nin ilişkilendirildiği Ekonomi Bakanlığı'na bağlı bölge müdürlüklerine başvurulması gerekmektedir. Gümrük idarelerinden izin alınarak rejim kapsamında yapılan ihracat taahhüdünü kapatmak için ise en geç izin süresi sonundan itibaren 1 (bir) ay içerisinde gerekli bilgi ve belgelerle birlikte izin alınan gümrük idaresine müracaat edilmesi gerekmektedir. Bu süre içerisinde istenilen bilgi ve belgeler ile kapatma işlemi için başvurulmaması durumunda bölge müdürlükleri ile gümrük idareleri ellerinde bulunan geçerli bilgi belgelerle işlemleri tekemmül ettirirler.¹³³

20.05.2016 tarihine kadar kapatma müracaatı için ilgili firmalar yukarıdaki süre içerisinde başvurmamaları durumunda elektronik ortamda ilgili belge sahibi firmaya uyarı yapılıyordu. İzin sahibi firmalara ise ilgili gümrük idaresi tarafından 10 (on) işgünü içerisinde bilgi verilerek 10 (on) gün içerisinde ihracat taahhüdünü kapatma müracaatında bulunmaları bildiriliyordu. Yine de ilgililerince kapatma başvurusunda bulunulmayan belgeler/izinler müeyyide uygulanılarak resen kapatılıyordu. Resen kapatılan belgeler aylık listeler halinde Resmi Gazete'de yayımlanıyordu ve gerekli işlemler açısından ilgili mercilerce ve ilgili vergi dairelerince Resmi Gazete'den takip ediliyordu.¹³⁴

20.05.2016 tarihinde 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Dahilde İşleme Rejimi Tebliği'nde (İhracat 2006/12)" yapılan değişiklik ile artık böyle bir ek süre verme gibi bir durum ortadan kaldırılmıştır. Belge için süre sonundan itibaren 3 (üç) ay içerisinde, izin için ise 1 (bir) ay içerisinde başvurulmaması durumunda, yetkili mercilerce elde bulunan bilgi ve belgelerle kapatma işlemleri tekemmül ettirilmektedir. Ayrıca ilgili mercilerce

¹³³ 27.01.2005 tarih ve 25709 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Kararı (2005/8391).

¹³⁴ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği'nin (İhracat 2006/12) mülga 37'inci maddesi.

kapatılan belgelerin Resmi Gazete’de yayımlanma zorunluluğu kalkmıştır. Buradaki uygulamanın mantığında, rejim hükümlerini etkin ve doğru biçimde yürütme düşüncesi yattığı söylenebilir. Çünkü verilen belgelerin/izinlerin takibini etkin bir şekilde yapmak ve belgeleri/izinleri zamanında kapatmak, işlemlerin sürüncemede bırakılmadan tamamlanması ve rejimin düzenli işleyişi açısından önemlidir. Ayrıca bazı durumlarda bu uygulama rejim ihlallerinin de önüne geçebilecektir. DİİB/Dİİ ihracat taahhüdü, belgede ve izinde yer alan özel şartlar doğrultusunda rejim hükümleri çerçevesinde ithal eşyasından ve/veya eşdeğer eşyadan üretilen işlem görmüş ürünler ile değişmemiş eşyanın başlamış işlemler dahil ihraç edildiğinin tespitinin yapılması kaydıyla ilgili merciler tarafından kapatılır.

Gümrük idarelerine sunulmuş olan ve DİİB’te taahhüt edilen ihracata ait olan gümrük beyannamesinin ihracat taahhüdünden sayılabilmesi için bu beyannamenin ilgili bölümünde DİİB’de yer alan ilgili eşyaya ait satır kodunun yer alması zorunludur. İzne ilişkin ihracat beyannamesinin ilgili bölümünde ise izin verilen ithalat beyannamesinin tescil tarihi ve sayısı yer almalıdır.

Ayrıca yapılan veri alış verişine ilişkin çalışmalar neticesinde birçok kamu kurumunda olduğu gibi Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’nda da Tek Pencere Sistemi’ne¹³⁵ geçilmiştir. TPS henüz her belge, doküman, işlem için kullanıma hazır olmasa da birçok işlem için kullanılmaya başlamıştır. TPS sayesinde uluslararası ticarete konu olan eşyalarla ilgili alınması gereken belgelerin elektronik ortamda gümrük idarelerine sunulması sağlanmıştır. Bu sayede Dİİ’ler de 02.05.2016 tarihinden itibaren TPS üzerinden alınmaya başlanmıştır. Dolayısıyla izin takipleri daha etkin bir şekilde yapılmaktadır. İzinlerin elektronik ortamda takip edilmesi ihlallerin de önüne geçmektedir. Gümrük idarelerine TPS üzerinden başvurulup izin alınması sonucu oluşturulan TPS numarasının; ithal anında ithalat beyannamesinin, ihraç anında da ihracat beyannamesinin ilgili bölümüne kaydedilmesi gerekmektedir. TPS sayesinde Dİİ daha düzenli ve etkin bir şekilde kontrol edebilecektir.

Rejim kapsamında A.TR Dolaşım Belgesi eşliğinde AT’ye üye ülkelere veya menşee ispat belgeleri eşliğinde AT’ye üye ülkelere, PAMK-PAAMK’a taraf

¹³⁵ Dünya Gümrük Örgütü, Tek Pencere Sistemini; ithalat, ihracat ve transit işlemlerine konu ilgili mevzuat hükümlerinin, ticaret ve taşımacılık yapan tarafların standart hale getirilmiş bilgi ve belgeleri tek bir veri giriş noktasından girilerek yerine getirilmesi olarak tanımlamıştır.

ülkelere ya da STA imzalanmış ülkelerden birisine ihraç edilmek istenen taahhüt edilen ürünün üretiminde kullanılan üçüncü ülke menşeli ürüne ait TEV'in yatırılması ve kapatma anında her beyannameye ilişkin makbuzun ibraz edilmesi kaydıyla alınan belge/izin kapatılır.¹³⁶

DİR kapsamında gerçekleştirilecek ihracat taahhüdünün serbest bölgelere yapılması durumunda belgenin/izin kapatılabilmesi için ihraç eşyasının belge/izin süresi sonundan itibaren 3 (üç) ay içerisinde serbest bölgelerden başka bir ülkeye ihracının yapılması gerekmektedir. Yalnız söz konusu ihraç eşyasının, serbest bölgelerde yer alan tesislerin inşasında kullanıldığının ya da tesislerde makine-teçhizat, demirbaşaya kayıtlı eşya veya bunların aksam parçası olarak kullanıldığının, bu bölgelerde bulunan gemi inşa faaliyeti yapan firmalara gemi inşa yapımı kapsamında teslim edildiğinin, bu bölgelerden gümrüksüz satış mağazasına satışının yapıldığının, hava, kara ve deniz taşıtlarına kumanya olarak verildiğinin ve GÖS hariç Yatırım Teşvik Belgesi veya bir başka belge/izin kapsamında TCGB'ye ithalatının yapıldığının ispatı halinde bu eşyaların başka bir ülkeye ihracı aranmadan belge/izin kapatılır.¹³⁷

DİR kapsamında işlenip ihraç edilmek üzere ithal edilmiş olan eşyanın belge/izin süresi içerisinde işlem görmüş hali ya da ithal edildiği şeklindeki haliyle serbest dolaşıma sokulmak istenmesi halinde; eşya gümrük idaresince yerinde tespit edilip; ilgili teknik düzenlemeler ve standardizasyon mevzuatına tabi tutulması ve ticaret politikası önlemleri ile ödenmesi gereken vergilerin ödenmesi halinde bu talep kabul edilir. Bu kapsamdaki eşyanın ihracat taahhüdü aranmaz. Fakat firma YYS sahibi veya OKSB sahibi ise gümrük idaresi tarafından yerinde tespit edilmesine gerek yoktur.¹³⁸

Maddi hatadan dolayı kapatılan belgeler/izinler tekrar açılabilir. Hatanın düzeltilmesine müteakip yeniden kapatılır. DİİB'in kapatıldığı bilgisi gerekli veriler ile banka ve vergi dairesine bildirilir. Taahhüt kapatma yazısı ile ekleri Ekonomi

¹³⁶ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 67.

¹³⁷ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

¹³⁸ 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

Bakanlığı'na bağlı bölge müdürlükleri tarafından Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlükleri'ne gönderilir. Usulüne uygun kapatılan belgelere/izinlere ilişkin alınan teminatlar ilgililerine iade edilir.

L. Dahilde İşleme Rejimi Şartlarına Uyulmaması ve Hakların

Kötüye Kullanımı Durumunda Uygulanacak Müeyyideler

Dahilde İşleme Rejimi, makro açıdan dış ticaret ve ekonomik bağlamda önemli bir teşvik olmasının yanında, mikro anlamda da bu teşviki kullanan firmalara önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Fakat bu teşvikin suistimallere açık bir teşvik olması; sıkı bir şekilde denetimlerinin yapılması ve tedbirlere uyulmaması halinde müeyyide uygulanması zorunluluğunu doğurmuştur. Bu sebeple rejim ile alakalı hükümlere uyulması için mevzuat düzenlemeleri ile rejimin usulüne uygun sonuçlanması adına bazı tedbirler alınmıştır.

DİR kapsamında taahhüt edilen ihraç eşyasının üretiminde kullanılmak üzere TGB'ye ithali yapılan girdinin; izin verilen sürenin bitiminden itibaren 1 (bir) ay içerisinde rejimin gerektirdiği işlemlerin bitirilmesi, yeniden ihracı veya gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulması durumunda Gümrük Kanunu'nun 241'inci maddesinin 3'üncü fıkrasına göre aynı maddenin 1'inci fıkrasında belirtilen usulsüzlük cezasının 2 (iki) katı, söz konusu eşyanın izin verilen sürenin bitiminden itibaren 2 (iki) ayı aşmayan süre içerisinde rejimin gerektirdiği işlemlerinin bitirilmesi, yeniden ihracı veya gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulması hallerinde ise yine Gümrük Kanunu'nun 241'inci maddesinin 4'üncü fıkrasına göre aynı maddenin 1'inci fıkrasında belirtilen usulsüzlük cezasının 4 (dört) katı usulsüzlük cezası uygulanmaktadır. Gümrük Kanunu'nun 241'inci maddesinin 1'inci fıkrasında belirtilen miktar her yıl bir önceki yıla göre Vergi Usul Kanunu doğrultusunda yeniden değerlendirilme oranında

arttırılmaktadır. Halihazırda 2018 yılında bu miktar 105 (yüz beş) TL olarak uygulanmaktadır.¹³⁹

Yukarıda bahsedilen mevzuat düzenlemesinin; bir ceza uygulaması olarak değil, ilgili firmalar için rejimi usulüne uygun olarak sonlandırmaları açısından son uyarı olarak değerlendirilmelidir. Buradaki amacın; firmayı elinde olmayan engellenemez olumsuzluklar sebebiyle keskin şekilde cezalandırmaktan kurtarmak ve firmalara ek bir süre hakkı daha tanımak olduğu düşünülmektedir. Fakat bu düzenlemeninde suistimal edilmemesi için 2 (iki) aya kadar rejimin sonlandırılması için gerekli işlemlerin yapılması şartı aranmıştır. 2 (iki) ayı geçen durumlarda artık usulsüzlük cezası uygulanmayıp daha ağır cezaların uygulanması öngörülmüştür.

Diğer taraftan rejim ihlallerinin yanı sıra rejim kapsamında yapılan ithalat aşamasında yükümlüsü tarafından beyan edilen; teminata alınmak veya geri ödenmek üzere tahsil edilen vergiler ile muayene ve denetleme veya teslimden sonra kontrol sonucunda gümrük tarifesini oluşturan ya da vergilendirmeye esas olan ağırlık, sayı, baş gibi ölçülerinde aykırılık görüldüğü ve beyana göre hesaplanan ithalat vergileri ile muayene sonuçlarına göre alınması gereken ithalat vergileri arasındaki farkın %5'i aştığı durumlarda bu alınmayan vergilerin teminata bağlanmasının veya geri ödenmek üzere tahsil edilmesinin yanı sıra bu vergilerin 1,5 (bir buçuk) katı oranında ceza uygulanır. Yine kıymeti üzerinden vergilendirmeye tabi eşyanın beyan edilen kıymeti ile olması gereken kıymeti arasındaki farktan dolayı hesaplanmamış verginin teminata bağlanması ya da geri ödenmek üzere tahsil edilmesinin yanında bu fark verginin 1,5 (bir buçuk) katı oranında ceza uygulanmaktadır. Satış birimi esas alınmak suretiyle miktar itibarıyla %5'i geçmeyen bir fark ile maddi hesap hatasından kaynaklanan eksik kıymet beyanlarında, bu eksikliklere ait ithalat vergilerinin teminata bağlanması ya da geri ödenmek üzere tahsil edilmesinin yanında bu fark vergilerin 4/1(dörtte biri) oranında ceza uygulanır. Açıklanan bu

¹³⁹ Söz konusu düzenlemelerin aktarımında yürürlükte bulunan 04.11.1999 tarihli, 23866 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 241'inci maddesi referans alınmıştır.

ihlallerin yetkililerce tespitinden önce ilgili firma veya temsilcisince ilgili mercilere bildirilmesi durumunda yukarıda sayılan cezalar %15 nispetinde uygulanır.¹⁴⁰

Bu düzenlemeyle amaçlanan, rejim hükümlerine uyulmaması durumunda tahsil edilecek olan vergilerin tam ve eksiksiz tahsil edilmesi ile devletin gelir eksikliğini önlenmesi amaçlandığı söylenebilir. Ayrıca hatadan kaynaklı eksikliklerin firma tarafından bildirildiği durumlarda cezada indirim uygulanması da hem iyi niyetli firmanı mağdur edilmemesine hem de gelir eksikliğini bertaraf edilmesine yöneliktir. DİR kapsamı ithalatta devletin vergisel anlamda bir geliri olmadığı açık olsa da rejime uyulmadığı durumlarda eşya için beyan edilen kıymetin ve alınması gereken vergi matrahlarının önemi ortaya çıkmaktadır.

Belge/izin kapsamında ithal edilmiş eşyanın verilen süreler (ek süreler dahil) içerisinde işlenerek ihracının yapılmaması; serbest bölgelere yapılan ihracatın 3 (üç) ay içerisinde başka bir ülkeye ihracının yapılmaması veya serbest bölgelerde gerçekleştirilen faaliyetler için teslim edilmemesi, başka bir belge kapsamında ya da Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında Türkiye'ye yeniden ithal edilmemesi, belirtilen araçlara kumanya olarak teslim edilmemesi durumunda ithal eşyasının ithali anında alınmayan vergiler faizleriyle birlikte tahsil edilir. Vergilerin tahsil edilmesinin yanı sıra ilgisine ithal eşyasının gümrüklenmiş değerinin¹⁴¹ 2 (iki) katı oranında idari para cezası verilir. Fakat ithal eşyasının işlenmiş hali veya işleme faaliyetindeki hali ya da ithal edildiği şekliyle izin kapsamında izin verilen yerlerde tespit edilmesi durumunda gümrüklenmiş değer değil gümrük vergilerinin 2 (iki) katı oranında idari para cezasına hükmolunur.¹⁴²

Belge/izin kapsamında izin verilen ithalatın aşılması durumunda bu kısma tekabül eden oranda ithalat vergilerinin yanı sıra gümrüklenmiş değerinin 2 (iki) katı oranında, aşılan ithal eşyasının işlenmiş hali veya işleme faaliyetindeki hali ya da ithal edildiği şekliyle izin kapsamında izin verilen yerlerde tespit edilmesi

¹⁴⁰ Söz konusu düzenlemelerin aktarımında yürürlükte bulunan 04.11.1999 tarihli, 23866 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 234'üncü maddesi referans alınmıştır.

¹⁴¹ Gümrüklenmiş değer: İthal eşyası için CIF bedel ile gümrük vergilerinin toplamını, ihraç eşyası içinse FOB bedel ile gümrük vergileri toplamını ifade eder.

¹⁴² Söz konusu düzenlemelerin aktarımında yürürlükte bulunan 04.11.1999 tarihli, 23866 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 238'inci maddesi ile 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği'nin (İhracat 2006/12) 45'inci maddesi referans alınmıştır.

durumunda gümrüklenmiş değerin değil gümrük vergilerinin 2 (iki) katı oranında idari para cezasına hükmolunur. Bu durumda aşılana ilişkin ihracat yapılmış olsa dahi vergiler alınarak müeyyide uygulanması gerekmektedir. Ayrıca DİİB kapsamında ithal edilen ürünlerin tamamı ihraç edilen eşyanın üretiminde kullanılmış olsa bile belgede izin verilen döviz kullanım oranının aşılması durumunda aşan kısma tekabül eden ithal anında alınmayan vergi, faizleri ile birlikte tahsil edilir. Ayrıca yukarıda belirtildiği şekilde de idari para cezası uygulanır.¹⁴³

Belge/izin kapsamında ithal edilmiş olan işletme malzemesinin CIF ithal tutarı, gerçekleşen FOB ihraç tutarının %2 (doğal taşlar ile kıymetli maden ve taş ihraç taahhüdü içeren belgelerde %10)'sini aşması halinde aşan kısma tekabül eden ithalatta alınmayan vergi, faiziyle birlikte tahsil edilerek yukarıda belirtilen cezai işlem uygulanır. Ayrıca belge/izin kapsamında ithal edilen değişmemiş eşyanın CIF ithal tutarı, gerçekleşen FOB ihraç tutarının %1'ini aşması durumunda aşan kısma tekabül eden ithalatta alınmayan vergi, faiziyle birlikte tahsil edilir. Aynı zamanda yukarıda bahsedilen cezai işlem uygulanır.

Yukarıda açıklanan cezai işlemin uygulanmasında ithal eşyasının ilk şekliyle ya da işleme faaliyeti halinde veya işlenmiş ürün olarak izin verilen yerlerde bulunup bulunmaması yönünde uygulanacak cezanın miktarı ve niteliği değişmektedir. Yalnız izin verilen yerlerde bulunan eşyanın para cezasını ödeme süresi içerisinde yani 30 (otuz) gün içerisinde gümrükçe onaylanmış bir işlem ve kullanıma tabi tutulması gerekmektedir. Eğer bu süre içerisinde bir işlem ve kullanıma tabi tutulmaması durumunda bu eşya için ayrıca gümrük vergileri oranında para cezası uygulanmaktadır.¹⁴⁴

Bu başlık altında buraya kadar açıklanmaya çalışılan para cezalarının hepsi idari para cezalarıdır. Bu rejimle alakalı idari para cezalarının yanında adli cezalarda öngörülmüştür. Belirli bir amaca yönelik işlenmek üzere ülkeye DİR çerçevesinde getirilen eşyayı, işleyip hile ile yurt dışına çıkarmış gibi işlem yapan kişi/kişiler, bir

¹⁴³ Söz konusu düzenlemelerin aktarımında yürürlükte bulunan 04.11.1999 tarihli, 23866 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 238'inci maddesi ile 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği'nin (İhracat 2006/12) 45'inci maddesi referans alınmıştır.

¹⁴⁴ Söz konusu düzenlemelerin aktarımında yürürlükte bulunan 04.11.1999 tarihli, 23866 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 238'inci maddesi referans alınmıştır.

yıldan üç yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılmaktadır.¹⁴⁵

Yukarıda açıklanmaya çalışılan cezaların karakterleri incelendiğinde; öncelikle kanun koyucunun niyete göre cezanın şiddetini ayarladığı söylenebilir. Bir eşyayı süresi içerisinde ihraç edememek ile ithal edip yurt içi piyasaya sürene ağırlık olarak farklı cezalar öngörülmüştür. Fakat yapılan işlemlerin içerisine sahtekarlık dahil edildiği zaman cezanın niteliği de değişmekte ve idari para cezası adli para cezasına dönüştürülerek, hürriyeti engelleyici cezalar devreye sokulmaktadır. Kanun koyucunun bu şekilde bir uygulamada bulunmasının nedeninin rejim kapsamında tanınan hakların suiistimalini engellemeye ve rejimin amacına ulaşmasına yönelik olduğu söylenebilir.

V. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ'NDE KURUMLARIN GÖREV VE SORUMLULUKLARI

Türkiye'de Dahilde İşleme Rejimi'nin uygulanmasında çeşitli kurumlara görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Rejime yönelik izinlerin verilmesi ve tedbirlerin uygulanması bakımından Ekonomi Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı'na bağlı bölge müdürlüklerinin hem uygulamanın hangi kriterler çerçevesinde uygulanacağı hem de nasıl uygulanacağına yönelik görev tanımları belirlenmiştir. Bu görev ve sorumluluklar ayrı ayrı aşağıda başlıklar altında açıklanmaya çalışılmıştır.

¹⁴⁵ Söz konusu düzenlemelerin aktarımında yürürlükte bulunan 31.03.2007 tarihli 26479 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun 3'üncü maddesi referans alınmıştır.

A. Ekonomi Bakanlığı'nın Görev Tanımı ve Sorumlulukları

Ekonomi Bakanlığı'nın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemek amacıyla 08.06.2011 tarihli 27958 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de "637 Sayılı Ekonomi Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" yayımlanmıştır. Bu kanun hükmünde kararnamenin 2'inci maddesi ilgili bakanlığın görevlerini açıklamıştır. İlgili KHK'nın 2'inci maddesine göre Ekonomi Bakanlığı'nın görevleri;

- Dış ticaret hizmetlerine ilişkin ana hedef ve politikaların belirlenmesine yardımcı olmak ve belirlenen dış ticaret politikasını geliştirmek ve yürütmek,
- Ekonomik faaliyetlerin dış ticarete dönük yapılandırılması için gerekli tedbirleri almak, uygulamak ve bu tedbirlerin ilgili kamu ve özel kurum ve kuruluşlarca uygulanmasının ve koordinasyonunun sağlanması konusunda çalışmalar yürütmek,
- Dış ticaretin ülke ekonomisi yararına yapılması amacıyla ürün ve yurtdışı müteahhitlik dâhil uluslararası hizmet ticaretine ilişkin gerekli her türlü tedbiri almak,
- Kamu kurum ve kuruluşlarına çeşitli mevzuatla verilmiş yetki ve görevlerin kullanımında dış ticarete dair politikaların uygulanmasına ilişkin esasları düzenlemek ve koordine etmek,
- Dünya ticaretinden alınan payın artırılmasını ve sürdürülebilir ihracat artışını sağlamak üzere ihracatın pazar ve ürün çeşitliliğini genişletmeye yönelik gerekli tedbirleri almak ve buna yönelik destek yöntemlerini geliştirmek ve uygulamak,
- İthalatın ülke ekonomisinin yararına gerçekleştirilmesi ve yerli sanayinin korunması ile ilgili gerekli tedbirleri almak ve ticaret politikası savunma araçlarını uygulamak,
- Diğer kurum ve kuruluşların dış ticaret politikasını etkileyen faaliyet, temas ve düzenlemelerinin, genel dış ticaret politikasına uygunluğunu sağlamak, ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği halinde söz konusu faaliyet, temas ve düzenlemelerin koordinasyonunu ve yürütülmesini temin etmek,

- Türkiye Cumhuriyetinin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlarla olan ikili, bölgesel ve çok taraflı ticarî ve ekonomik ilişkilerini düzenlemek, yürütmek ve bu konularda ilgili mevzuatı çerçevesinde anlaşmalar yapmak, uluslararası kuruluşların Bakanlığın yetki ve görev alanına giren konulardaki çalışmalarını takip etmek ve bu konularda görüş oluşturmak,
- Ülke kalkınmasında yabancı sermayeden beklenen katkıları sağlamak ve yönlendirmek amacıyla gerekli tedbirleri almak,
- Yatırım teşviklerinin ülke ekonomisi yararına etkin bir şekilde düzenlenmesini temin amacıyla ihtiyaç duyulan mevzuatı hazırlamak, uygulamak, uygulamayı takip etmek, değerlendirmek ve gerekli tedbirleri almak,
- Dış ticarete konu ürünlerin güvenli, mevzuata ve standartlara uygun olmasını sağlamak, bu amaçla ithalatta ve ihracatta denetim yapmak ve yaptırmak, ticarete teknik engellerin önlenmesine ilişkin çalışmalar yürütmek, ürün güvenliği, teknik düzenlemeler ve denetimlere dair mevzuat, politika ve uygulamaları koordine etmek,
- Dış ticarete dair konularda Avrupa Birliği ile ilişkileri ve uyum çalışmalarını yürütmek,
- Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İhracatçı Birliklerine ilişkin çalışmaları yürütmek,
- Mevzuatla Bakanlığa verilen diğer görev ve hizmetleri yapmak,

Şeklinde tanımlanmıştır.¹⁴⁶

Yukarıda sayılan Ekonomi Bakanlığı'nın görevlerine bir bütün olarak bakıldığında bu teşkilata; dış ticareti ülke ekonomisi yararına geliştirerek ekonomik kalkınmayı sağlamak, ülke içerisindeki firmaların faaliyetlerini koruyarak rekabet edebilirliklerini artırmak, dış piyasada ihraç ürünlerinin kalite ve rekabet edebilirliğini arttırarak "Türk Malı" imajını korumak gibi bir misyon yüklediği söylenebilir. Ayrıca Ekonomi Bakanlığı'nın ithal eşyalarının güvenli ve standartlara uygun olması amacıyla denetim mekanizmasını çalıştırarak bu işlemlere ilişkin

¹⁴⁶ 08.06.2011 tarihli 27958 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan "637 Sayılı Ekonomi Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname".

mevzuat düzenlemeleri yapması gibi görevleri de insan, bitki, çevre sağlığı gibi toplumsal olaylarda da etkin bir görev yüklendiğinin göstergesidir.

Türkiye'nin dış ticaretinde ve ihracat teşvikleri içerisinde çok önemli bir yere sahip olan DİR de Ekonomi Bakanlığı'nın görev ve sorumlulukları alanına girmektedir. Nitekim 27.01.2005 tarih 25709 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı'nın" yürütme yetkisi Ekonomi Bakanlığı'na verilmiştir. Bu kararın vermiş olduğu yetkiye dayanan Ekonomi Bakanlığı, DİR ile ilgili usul ve esaslara ilişkin tebliğ ve genelgeler çıkarabilir. Ayrıca ilgili karar çerçevesinde talimat ve izin vermeye, özel ve zorunlu durumları inceleyip sonuçlandırmaya ve uygulamada ortaya çıkacak çatışmaları idari yoldan çözümlenmeye de Ekonomi Bakanlığı yetkilendirilmiştir.¹⁴⁷

İlgili kararnamenin vermiş olduğu yetkiye dayanan Ekonomi Bakanlığı; 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12)" ile 01.04.2007 tarihli 26480 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Dahilde İşleme Rejimine İlişkin İşlemlerin Bilgisayar Veri İşleme Tekniği Yoluyla Yapılmasına Dair Tebliğ (2007/2)" yayımlamıştır.

Yapılan mevzuat düzenlemeleriyle DİR ile alakalı Ekonomi Bakanlığı'nın görev ve sorumlulukları aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

- DİİB almak üzere elektronik ortamda başvuruda bulunan kişilerin müracaatlarını değerlendirerek sonuçlandırmak,
- İzin hak sahiplerinin yapmış oldukları ek süre müracaatlarını değerlendirip olumlu ya da olumsuz şekilde sonuçlandırmak,
- Belgeye ilişkin revize taleplerini değerlendirip sonuçlandırmak,
- İlgilere verilmiş olan belgeleri kapatmak veya iptal etmekte veya bu işlemleri geri almak,
- Belge kapamada döviz kullanım oranı, fazladan ithalat, yapılmayan ihracat gb. uygunsuzlukları gümrük idarelerine bildirip müeyyide uygulanmasını sağlamak,

¹⁴⁷ 27.01.2005 tarih ve 25709 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Kararı (2005/8391).

B. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın Görev Tanımı ve Sorumlulukları

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın kuruluş, yetki, görev ve sorumluluklarını düzenlemek amacıyla 08.06.2011 tarihli 27958 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de "640 Sayılı Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" yayımlanmıştır. Bu karar ile ilgili bakanlığa çalışmamız konusu DİR ile alakalı bir takım görev, yetki ve sorumluluklar yüklenmiştir. Bu sorumluluklar¹⁴⁸;

- Gümrük politikasının hazırlanmasına yardımcı olmak ve uygulamak; gümrük hizmetlerinin süratli, etkili, verimli, belirlenmiş standartlara uygun şekilde yürütülmesini sağlamak ve denetlemek,
- Gümrük Kanunu, gümrük işlemleriyle ilgili diğer mevzuat ve uluslararası sözleşmelerin uygulanmasını sağlamak; gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma ilişkin iş ve işlemleri yürütmek; gümrük kontrolüne tabi kişi, eşya ve araçların muayene ve kontrolünü yapmak,
- Gümrük tarifelerini hazırlamak; gümrük vergileri ile gümrük idarelerince tahsil edilmesi gereken vergi, fon ve diğer malî yüklerin tahakkuk, tahsil, takip ve kontrolünü yapmak; ertelenmiş kontrol ve sonradan kontrol hizmetlerini yürütmek; ihtilaflı durumlarda uzlaşmaya ilişkin işlemleri düzenlemek ve yürütmek; gümrük işleriyle ilgili istatistikî bilgileri üretmek, toplamak, değerlendirmek ve açıklamak,
- Gümrüklü yer ve sahalarda münhasıran, Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesinde gerektiğinde ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak suretiyle kaçakçılığı önlemek, izlemek ve soruşturmak,
- Bakanlık hizmetlerine ilişkin olarak uluslararası kuruluşların ve Avrupa Birliğinin çalışmalarını takip etmek, Avrupa Birliğine uyum çalışmalarını yürütmek ve bu konularda görüş oluşturmak,
- Mevzuatla Bakanlığa verilen diğer görev ve hizmetleri yapmak,

¹⁴⁸ Metinde verilen görev ve sorumluluklar ilgili bakanlığın sadece DİR ile alakalı sorumlulukları olup ilgili bakanlığın tüm görev ve sorumluluklarını yansıtmamaktadır. Detaylı bilgi için bkz: 08.06.2011 tarihli 27958 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan 640 sayılı Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 2'inci maddesi.

Şeklinde düzenlenmiştir.¹⁴⁹

Yukarıda verilmiş olan Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın, DİR ile alakalı görev ve sorumlulukları birlikte incelendiğinde, bakanlığa; rejimin usulüne uygun işletilebilmesi için gerekli tedbirleri almak, ilgili diğer kurumlarla irtibat içerisinde olmak, kaçakçılık ve devletin gelir eksikliğine sebep olan iş ve işlemleri önlemeye çalışmak ve uluslararası anlaşmalar ve taahhütlerimiz gereği uygulanılacak olan dış ticaret işlemlerini takip etmek, alınan kararlarda görüş belirtmek, ortak mevzuat çalışmalarını yürütmek ve alınan kararları uygulamak gibi bir misyon yüklendiği görülecektir.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nca uygulanmaya yönelik olarak 05.05.2000 tarihinde yürürlüğe konulan "4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nun" 108 ila 122'nci maddelerinde DİR'e ilişkin uygulanacak usul ve esasların çerçevesi çizilmiştir. Söz konusu kanunun vermiş olduğu yetkiye istinaden düzenleme yapılmış ve 07.10.2009 tarihinde "Gümrük Yönetmeliği" yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin 349 ila 369'uncu maddelerinde de rejime ilişkin gümrük işlemlerinde uygulanacak olan usul ve esaslara yer verilmiştir.

Ekonomi Bakanlığı'nca yürürlüğe konulan "2006/12 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği" ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Dİİ vermeye, izin taahhüdünü kapatmaya, izni iptal etmeye yetkili kılınmıştır. Dİİ'ye yönelik usul ve esasları belirlemek adına da Gümrükler Genel Müdürlüğü tarafından 2005/2-07.02.2005 Sayılı-Tarihli Genelge yayımlanmış olup izne ilişkin işlemler bu genelge çerçevesinde yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

Bu düzenlemelere göre, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı gümrük idareleri;

➤ DİİB/Dİİ kapsamında ithal edilecek olan eşyanın belgede/izinde kayıtlı ithalat listesinde yer alan eşya olduğunu, satır koduyla eşyanın uyumlu olduğunu, ithal edilecek eşya ile kayıtlı eşyanın alt tarife pozisyonu veya GTİP'inin uyumlu

¹⁴⁹ 08.06.2011 tarihli 27958 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan 640 sayılı "Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname".

olduğunu, belgenin/iznin süresinin devam ettiğini, Dİİ'de miktar aşımının olmadığını, alınması gereken verginin teminata bağlandığını ya da geri verilmek üzere tahsil edildiğini, ithali belli kurum ve kuruluşların iznine bırakılmış olan eşyaların ithali için bu kurum ve kuruluşların izin verdiğini tespit ederek rejim kapsamında ithalata izin verir.

➤ DİİB/Dİİ kapsamında ihraç anında; ihraç eşyasının belgede/izinde kayıtlı ihracat listesinde yer alan eşya olduğunu, ilgili satır kodunda yer alan eşya ile ihraç eşyasının uyumlu olduğunu, ihraç edilecek eşya ile kayıtlı eşyanın alt tarife pozisyonu veya GTİP'inin uyumlu olduğunu, ilgili satırda yer alan eşya cins ve ismi ile beyan edilen eşya cins ve isminin uyumlu olduğunu, belge/izin süresinin devam ettiğini, TEV varsa beyan edildiğini, izne veya izinlere ilişkin ihracat beyannamesinin açıklamalar kısmında yer alan izne ilişkin ithalat beyannamesi kapsamı eşyalarla uyumlu olduğunu, belgede/izinde kayıtlı ihracatçı, imalatçı-ihracatçı, yan sanayici ile ihracat beyannamesinde yer alan bu kısımlara ilişkin beyanların uyumlu olduğunu tespiti ve belge/izin süre sonundan itibaren bir ya da iki aya kadar ihracat yapılması durumunda 4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nda belirtilen usulsüzlük cezasını uygulayarak ihracat işlemine izin verir.

➤ DİR'e ilişkin uyulması gereken usul ve esaslara uyulmaması durumunda alınmayan vergi ve tahsili gereken para cezaları tahsil eder.

➤ Rejim kapsamında işlem yapmak isteyen firmaların izin müracaatlarını kabul ederek değerlendirir. Değerlendirme sonucunda Dİİ düzenler ya da müracaatı reddeder.

➤ İzne ilişkin ek süre taleplerini değerlendirerek olumlu ya da olumsuz olarak sonuçlandırır.

➤ İzne ilişkin ihracat taahhütlerinin kapatma taleplerini değerlendirerek uygun olanları yaptırımsız; rejime aykırı bir durum tespit etmesi durumunda ise tespiti ilişkin uygulanması gereken yaptırımları uygulayarak ihracat taahhüdünü usulüne uygun olarak kapatır.

➤ Dİİ kapsamı işleme ilişkin ihracat taahhüdünün usulüne uygun kapatılması sonrası alınan teminatı iade eder.

➤ Dİİ'yi kapatır veya iptal eder ya da bu işlemleri geri alır.

- DİİB'e ilişkin Ekonomi Bakanlığı'nca müeyyide uygulanması gereken fiillerin bildirilmesi halinde müeyyideleri uygular.
- DİİB kapsamı ithal ve ihraç eşyasının yapılan muayenesi sonucunda belgede izin verilen eşya olmaması durumunda Ekonomi Bakanlığı'na bilgi verir ve müeyyide gerekiyor ise müeyyide uygular. Ayrıca rejim kapsamı ihraç eşyasının belgede taahhüt edilen eşya olmaması durumunda, eşyanın ithal edilen girdilerden üretilip üretilmeyeceği konusunda Ekonomi Bakanlığı'ndan bilgi alır. Ekonomi Bakanlığı'nca verilen bilginin olumlu olması durumunda sorumlusunu DİİB'te revize yapılması için ilgili kuruma yönlendirir. Ekonomi Bakanlığı'nca verilen cevabın olumsuz olması durumunda gerekli yaptırımları uygular.

C. Ekonomi Bakanlığı'na Bağlı Bölge Müdürlükleri'nin Görev

Tanımı ve Sorumlulukları

16/12/2014 tarihli ve 29207 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat:2006/12)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (İhracat: 2014/9)", 10/12/2014 tarihli ve 29201 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Dahilde İşleme Rejimine İlişkin İşlemlerin Bilgisayar Veri İşleme Tekniği Yoluyla Yapılmasına Dair Tebliğ (İhracat:2007/2)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (İhracat: 2014/8)" ve 31/12/2014 tarih ve 29222 sayılı 4. mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan "İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Hakkında Tebliğ (İhracat:2005/2)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (İhracat: 2014/10)" tebliğleri doğrultusunda, İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterlikleri'nce ifa edilen DİİB'e ilişkin tüm görev ve sorumluluklar, 01/01/2015 tarihinden itibaren Ekonomi Bakanlığı taşra teşkilatında yer alan bölge müdürlüklerine devredilmiştir. Bu kapsamda yer alan tüm iş ve işlemleri, bu tarihten itibaren Ekonomi Bakanlığı bölge müdürlükleri yerine getirmektedir.¹⁵⁰

¹⁵⁰ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 78.

Ekonomi Bakanlığı “637 Sayılı Ekonomi Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin” vermiş olduğu yetki doğrultusunda “İhracat 2006/12 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği” ile Ekonomi Bakanlığı'na bağlı bölge müdürlüklerini rejime ilişkin bazı konularda görevlendirmiştir. Bu görevler;

- DİİB olarak rejimi kullanan firmaların ihracatı akabinde bu belgeye ilişkin ihracat taahhüdü kapatma taleplerini usulüne uygun olarak kabul etmek,
- İhracat taahhüdünü kapatma başvurusunun değerlendirilmesi sonucunda belgede belirtilen şartları dikkate alarak DİR hükümleri çerçevesinde eşdeğer eşya ve/veya ithal eşyasından elde edilen işlem görmüş ürün ile değişmemiş eşyanın başlamış işlemler dahil ihraç edildiğinin tespit edilmesi halinde belgede yer alan ihracat taahhüdünü kapatmak, kapatma işlemini ilgili Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü'ne, ilgili vergi dairesine, bankaya ve belge sahibi firmaya bildirmek,
- DİR şartlarına aykırı bir iş ve işlemin tespiti halinde bu aykırılığa ilişkin yaptırımların uygulanmasını teminen Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlükleri'ne yazılı bilgi vermekle birlikte bu aykırılığı ilgili vergi dairesi ve banka ile belge sahibi firmaya bildirmek,
- Gümrük beyannamesi ve eki belgelerin gerçeği yansıtmadığının ve sahte olduğunun ya da bu belgeler üzerinde oynama yapıldığının tespiti halinde ilgili kurumlara bildirimde bulunmak,

Şeklinde özetlenebilir.¹⁵¹

D. Dahilde İşleme Rejimi'nde Görevli ve Yetkili Kurumların

Görev ve Yetkilerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

Yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere ihracatı teşvik politikalarından birisi olan DİR'in mevzuat çerçevesini “4458 Sayılı Gümrük

¹⁵¹ İbrahim Erdoğan, *a.g.m.*, s. 79.

Kanunu” ve “17.01.2005 Tarih ve 2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı” oluşturmaktadır.

DİR'in uygulanması ve yürütülmesinde Ekonomi Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve Ekonomi Bakanlığı'na bağlı bölge müdürlükleri yetkilendirilmiştir. DİİB'i düzenleme yetkisi, kapatma yetkisi, belgenin iptal yetkisi, revize yetkisi, ek süre verme yetkisi, belge kapsamında izin verilecek eşyaları belirleme yetkisi, izin kapsamında izin verilmeyecek eşyalar ile işleme faaliyetini belirleme yetkisi Ekonomi Bakanlığı'na ve yetki vermiş olduğu bakanlığa bağlı bölge müdürlüklerine verilmişken, rejimin uygulama aşamasında ithal ve ihracat eşyasını kontrol etme yetkisi, ihracat ve ithalatı gerçekleştirme yetkisi, müeyyide yetkisi, işleme faaliyeti esnasında denetim yetkisi, Ekonomi Bakanlığı'nın belirlediği eşyalar dışında kalan eşyalar ve bu eşyalara rejim kapsamında yapılabilecek işlemler doğrultusunda DİİB verme yetkisi, izin taahhüdünü kapama yetkisi, ek süre verme yetkisi, iptal yetkisi Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na verilmiştir.

Yetki ve sorumluluklar ayrılmış olsa da uygulamanın usul ve esaslarını belirleyen kurum ile uygulayan kurumların farklı olması uygulamada bir takım sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Örneğin DİİB kapsamında yapılan bir işlemde problemle karşılaşıldığında, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nca Ekonomi Bakanlığı'na bilgi verilmekte, Ekonomi Bakanlığı'nca yapılan işlemin sonucunda tekrar Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na bilgi verilmektedir. Bu durum firmalar açısından uzun ve zahmetli bir süreci de beraberinde getirmektedir. Ayrıca; DİİB ihracat taahhüdü kapatma esnasında işlemlere aykırılık tespit edilmesi durumunda yine Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na bilgi verilmekte ve yaptırım uygulamasını Gümrük ve Ticaret Bakanlığı yapmaktadır. Bu durum gereksiz yazışmaları ve bazı durumlarda sürecin etkin şekilde yürütülememesine sebep olmaktadır.

Hukuk düzeni çerçevesinde de bu süreç ele alındığında görülecektir ki normlar hiyerarşisine aykırı bir durumla karşı karşıya kalınmaktadır. Normlar hiyerarşisi piramidinde en üstte Anayasa yer alır. Anayasayı sırasıyla kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik ve diğer düzenleyici kurallar takip eder ve alt basamakta olan norm geçerliliğini üst basamakta olan normdan alır ve altta yer alan norm üste yer alan norma aykırı olmamalıdır. Alttaki norm, üstteki normun işleyişinin hayata geçirilmesini sağlar.

DİR'in uygulanmasına yönelik mevzuat; normlar hiyerarşisi açısından değerlendirildiğinde, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı yetkisini "4458 Sayılı Gümrük Kanunu'ndan" alırken, Ekonomi Bakanlığı yetkisini "17.01.2005 Tarih ve 2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı'ndan" almaktadır. Dolayısıyla rejim ile alakalı düzenlemeleri ve uygulamaları Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın yapmasının, hem hukuk düzeni açısından hem de işlemlerin hızlı ve etkin bir şekilde yapılması açısından daha doğru bir uygulama olacağı düşünülmektedir.

VI. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİ VE DIŞ TİCARETİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

A. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan Ticaret Hacmi

Ülke ekonomilerinin büyümelerine katkı sağlayan unsurlardan birisi de dış ticaret olarak kabul edilmektedir. Hatta denilebilir ki ülkelerin ekonomik kalkınma süreçlerinde en önemli rol, dış ticaretin oynadığı rol olarak kabul görmüştür. Çünkü iç dinamikleri harekete geçiren faktör dış ticaret olarak görülmektedir. Dış ticaretin olmadığı bir ekonomide kalkınma beklenemez. İhracatta pozitif veya negatif bir yönlü hareketlenme Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'da (GSYİH) da aynı yönde bir hareketlenmeye sebep olur. Yani ihracatta yaşanan artış ekonomik büyümede de artışa sebep olur.¹⁵²

Çalışmanın bu bölümünde ülke ekonomisinde çok önemli bir yere sahip olan dış ticarete, DİR'in yapmış olduğu katkılar ile olumlu ve olumsuz yönler açıklanmaya çalışılacaktır.

¹⁵² Meltem Şerefli, "Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 13, Kastamonu 2016, s. 137.

1. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İhracat

Türkiye’de mevcut küresel ve yerel koşullar çerçevesinde; etkin, kaliteli ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme net ihracata bağlı büyüme olarak görülmektedir.¹⁵³

Nakit teşviklerin; uluslararası anlaşmalara taraf olunması ve AB ile Gümrük Birliği sürecine gidilmesi nedeniyle uygulanabilirliği kalmamış olsa da; ihracata dayalı ekonomik büyüme politikalarına son verilmemiştir. Aksine bu durum, ihracatı geliştirmek için çeşitli plan ve programları da beraberinde getirmiştir.

Bu plan ve programlardan birisi de DİR’dir. DİR etkili bir performans göstererek ihracat içerisinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde incelenecek olan DİR’in toplam ihracat içerisindeki payının, rejimin ekonomik gelişmeye olan etkisini daha net açıklayacağı düşünülmektedir.

Tablo 7: Genel İhracat İçerisinde DİR Kapsamı İhracat (2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Dönem	Diğer İhracat		DİR’li İhracat		Toplam İhracat
	Toplam	Oran (%)	Toplam	Oran (%)	Genel Toplam
2005	35.702	48,6	37.775	51,4	73.477
2006	41.978	49,0	43.557	51,0	85.535
2007	55.109	51,4	52.163	48,6	107.272
2008	69.231	52,4	62.796	47,6	132.027
2009	55.746	54,6	46.397	45,4	102.143
2010	60.164	52,8	53.720	47,2	113.884
2011	70.711	52,4	64.196	47,6	134.907
2012	87.194	57,2	65.267	42,8	152.461
2013	83.720	55,1	68.148	44,9	151.868
2014	89.055	56,5	68.555	43,5	157.610
2015	85.027	59,1	58.812	40,9	143.839
2016	84.361	59,2	58.168	40,8	142.529
2017*	91.990	58,6	65.006	41,4	156.996

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.^{154*}2017 yılına ait veriler GTB idari kayıtlarından hazırlanmış olup geçici verilerdir.

¹⁵³ Türkiye İhracatçılar Meclisi, *Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu*, 2015, s. 30.

Ekonominin gelişmesinde önemi büyük bir yere sahip olan ihracatın göstergeleri Tablo 7 üzerinden incelendiğinde; 2005 ile 2017 yıllarında yapılan toplam ihracat içerisinde DİR kapsamı ihracat payının ortalama %45,6 olduğu görülmektedir. Bu oran 2005 ile 2006 yıllarında %50'nin üzerindeyken ilerleyen yıllarda genelde düşme eğiliminde olmakla birlikte inişli çıkışlı bir şekilde seyretmiştir.

Tablo 7 verileri incelendiğinde 2009 yılında hem genel ihracatta hem de DİR kapsamı ihracatta gerileme olduğu gözlemlenmektedir. Bu gerileme 2008'e göre negatif yönlü olarak %22,6 değişim göstermiştir. 2008 yılında yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Mortgage Krizi¹⁵⁵ bu durumun nedeni olarak gösterilebilir.

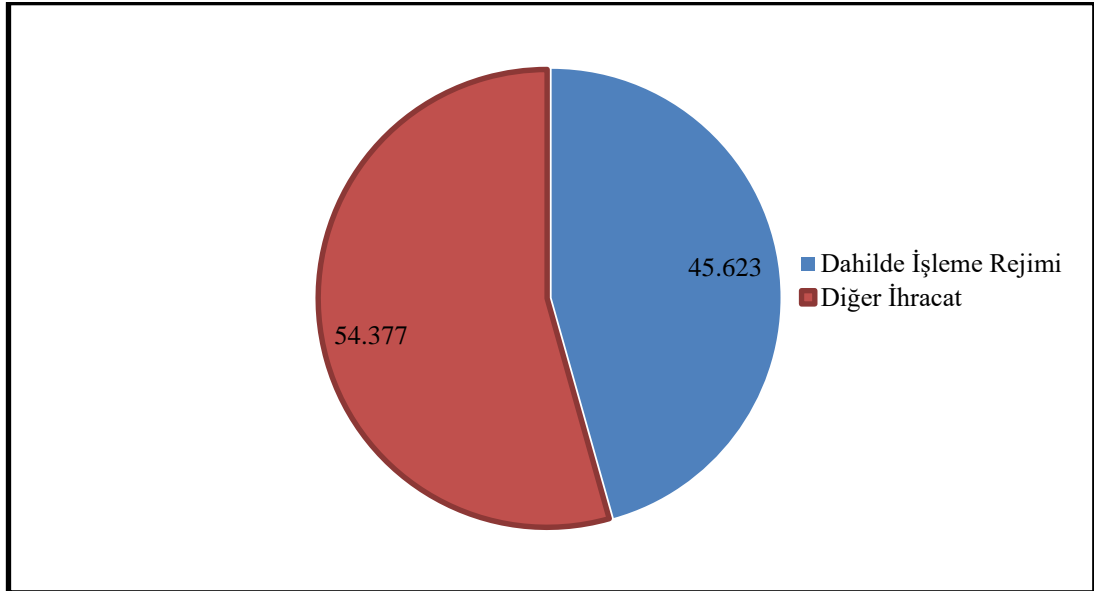
2009 yılından 2015 yılına kadar sürekli artış gösteren genel ihracat ve DİR kapsamı ihracat 2015 yılında düşüşe geçmekle birlikte 2017 yılında tekrar yükselmeye başlamıştır. 2014 yılından itibaren ABD Doları cinsinden değer olarak düşüşe geçen DİR kapsamı ihracatın azalmasındaki en büyük neden Türk Lirası'nın ABD Doları karşısında değer kaybetmesi olarak gösterilebilir.

2005 yılında toplam ihracat 73.477 milyon ABD Doları, DİR kapsamı ihracat 37.775 milyon ABD Doları iken 2017 yılında bu değerler sırasıyla toplam ihracat için 156.996 milyon ABD Doları, DİR kapsamı ihracat içinse 65.006 milyon ABD Doları seviyesine gelerek neredeyse iki katına çıkmıştır. 2014 yılında toplam ihracat 157.610 milyon ABD Doları, DİR kapsamı ihracat ise 68.555 milyon ABD Doları seviyesine ulaşarak incelenen dönemin en yüksek ihracat rakamına ulaşmıştır.

¹⁵⁴ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret İstatistik Verileri*, <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (15.06.2018).

¹⁵⁵ 2008 yılında ABD'de başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan konut kredilerinden dolayı patlak veren ekonomik krizdir.

Grafik 4: Genel İhracat İçerisinde Dahilde İşleme Rejimi Kapsamı İhracatın Payı (2005-2017)

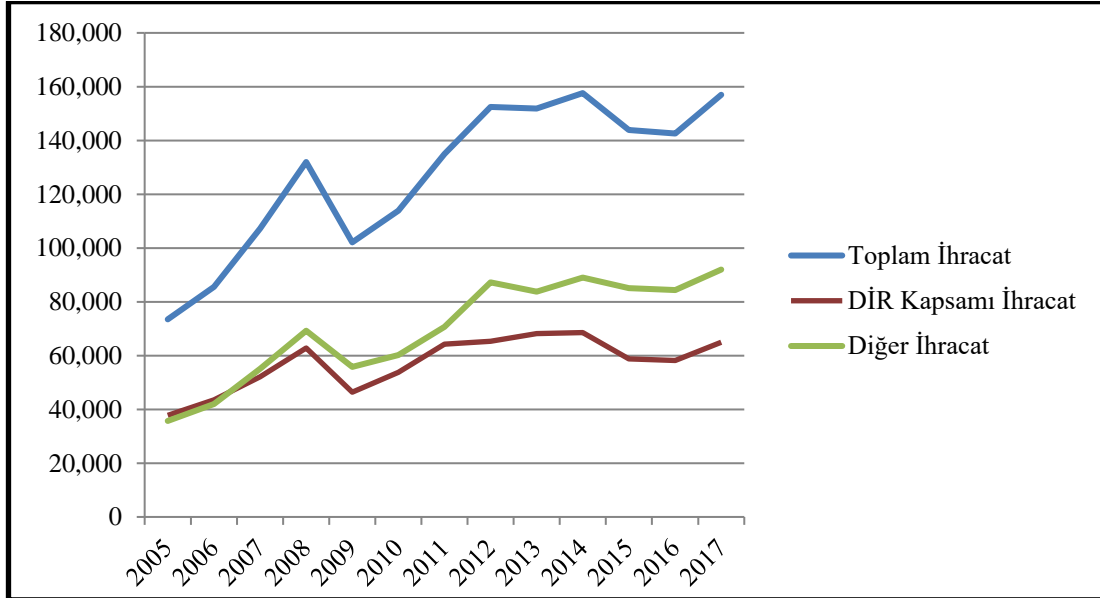
Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.¹⁵⁶ Hesaplamaya katılan 2017 verileri GTB idari kayıtlarından hazırlanmış olup geçici verilerdir.

Grafik 4 verileri incelendiğinde temel alınan yıllar içerisinde DİR kapsamı ihracatın genel ihracat içerisindeki oranının %45,6 olduğu görülmektedir. Bu durum yapılan toplam ihracatın yarısına yakınının DİR kapsamında yapıldığı gerçeğini tescillemektedir. Uygulanan bir teşvikin bir ülkenin ihracatının yarısına yakınına etki etmesi o teşvikin amacına ulaştığının bir göstergesidir. Bu sebeple bu teşvike daha fazla önem verilmeli ve bu teşvikin etkinliği daha fazla artırılmaya çalışılmalıdır.

¹⁵⁶ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret İstatistik Verileri*, <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (15.06.2018)

Grafik 5: Toplam İhracat, DİR Kapsamı İhracat ve Diğer İhracatın Yıllara Göre Seyri (2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

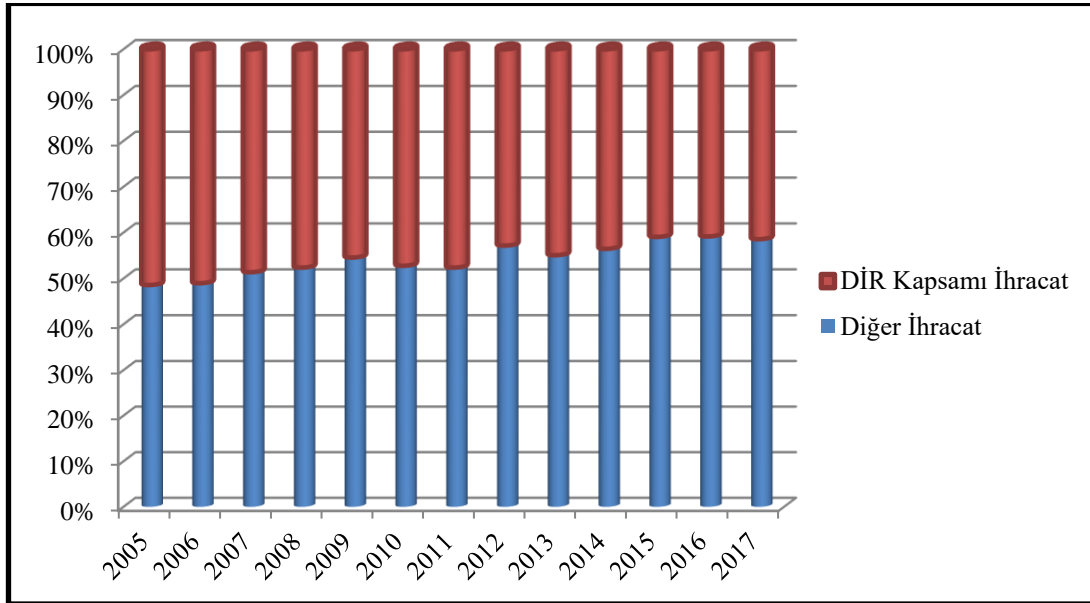

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.¹⁵⁷*2017 yılına ait veriler GTB idari kayıtlarından hazırlanmış olup geçici verilerdir.

Grafik 5 verileri incelendiğinde ise, DİR kapsamı ihracatın arttığı yıllar toplam ihracatında arttığı, azaldığı yıllarda ise toplam ihracatın da azaldığı görülmektedir. Toplam ihracatın yaklaşık yarısını oluşturan DİR kapsamı ihracatın, ülke ekonomisi ve dış ticaret dengesi üzerinde önemli bir yere sahip olduğu grafik ve tablolarındaki verilerden de açıkça anlaşılmaktadır.

2009 yılında ekonomik kriz nedeniyle ihracat değerinde yaşanan sert düşüş Grafik 5'te net bir şekilde görülmektedir. Ayrıca 2015 yılında toplam ihracatta yaşanan düşüşün DİR kapsamı ihracatta yaşanan düşüşe çok yakın olduğu, diğer ihracatta yaşanan düşüşün ise daha paralel bir çizgide seyrettiği görülmektedir. Bu durum da rejimin toplam ihracatla yüksek oranda paralellik gösterdiği tezini doğrulamaktadır.

¹⁵⁷ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret İstatistik Verileri*, <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (15.06.2018)

Grafik 6: Toplam İhracat İçerisinde DİR Kapsamı İhracatın Oranı (2005-2017)

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.¹⁵⁸*2017 yılına ait veriler GTB idari kayıtlarından hazırlanmış olup geçici verilerdir.

Grafik 6 verilerine bakıldığında; 2005 ve 2006 yıllarında DİR kapsamı ihracat %50'nin üzerindeyken 2006 yılından sonra bu oranda düşüş yaşanmıştır. Bu oran 2016 yılında en düşük seviyeye inmiş ve %40,8 seviyesine gerilemiştir.

2. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İthalat

Dış ticaret üzerinde ihracatın önemi kadar ithalatta önemli bir yere sahiptir. Genel anlamda bakıldığında ithalatın artması dış ticaret dengesi açısından olumsuz bir durum olsa da özellikle DİR'in mantığında ihraç ürünlerinin girdisini ithal ürünlerinin oluşturduğu göz ardı edilmemelidir. Nitekim dünyanın en güçlü ekonomilerine sahip ülkeleri en çok dış ticaret açığı veren ülkeler sıralamasında üst sıralarda yer almaktadır.

Türkiye'de üretilen ya da yer alan hammadde, yardımcı madde, aramalı gibi girdilerin kalitesinin yetersiz olması bu ürünlerden üretilen ihracat mallarının dünya

¹⁵⁸ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret İstatistik Verileri*, <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (15.06.2018).

piyasalarında rekabetini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle DİR kapsamı ihraç ürünlerinin üretimine yönelik dünya piyasa fiyatından kaliteli ve istenilen özellikte girdi ithalatı, mevcut Türkiye şartlarında biraz zorunlu bir durumdur.

Tablo 8: Genel İthalat İçerisinde DİR Kapsamı İthalat (2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Dönem	Diğer İthalat		DİR'li İthalat		Toplam İthalat
	Toplam	Oran (%)	Toplam	Oran (%)	Genel Toplam
2005	99.524	85,2	17.250	14,8	116.774
2006	120.786	86,5	18.790	13,5	139.576
2007	145.778	85,7	24.285	14,3	170.063
2008	171.182	84,8	30.782	15,2	201.964
2009	119.528	84,8	21.400	15,2	140.928
2010	159.495	86,0	26.049	14,0	185.544
2011	209.992	87,2	30.850	12,8	240.842
2012	204.912	86,6	31.633	13,4	236.545
2013	219.567	87,3	32.084	12,7	251.651
2014	210.619	87,0	31.558	13,0	242.177
2015	181.070	87,4	26.164	12,6	207.234
2016	174.077	87,6	24.541	12,4	198.618
2017*	205.367	87,8	28.432	12,2	233.799

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.¹⁵⁹

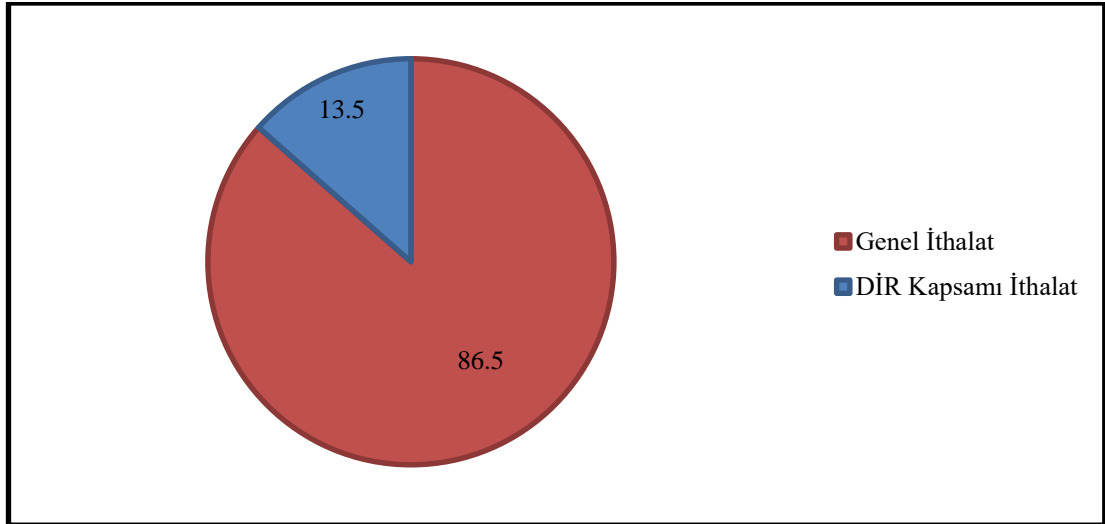
*2017 yılına ait veriler GTB idari kayıtlarından hazırlanmış olup geçici verilerdir.

Tablo 8 verileri incelendiğinde 2005 yılında yapılan 116.774 milyon ABD Doları ithalatın 17.250 milyon ABD Doları'na tekabül eden kısmı DİR kapsamında yapılmıştır. Oran olarak 2005 yılında DİR kapsamı ithalat genel ithalatın %14,8'ini oluşturmaktadır. 2017 yılı verileri incelendiğinde, genel ithalat 233.800 milyon ABD

¹⁵⁹ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret İstatistik Verileri*, <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (15.06.2018)

Doları'na ulaşmıştır. DİR kapsamı ithalat ta yine artış göstermiş olup 28.432 milyon ABD Doları'na ulaşmıştır. Yine 2017 yılına bakıldığında oran olarak DİR kapsamı ithalat genel ithalatın % 12,2'sini oluşturmaktadır. Veriler bakıldığında DİR kapsamı ithalat oranının genel ithalat içerisindeki payı azalma göstermekle birlikte 2012 yılından itibaren bu oran durağan seyretmiştir. Tablo 8'den de görüleceği üzere 2009 yılında hem genel ithalat hem de DİR kapsamı ithalat azalma göstermiştir. Bu durumun nedeni olarak yine 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz gösterilebilir.

Grafik 7: Genel İthalat İçerisinde DİR Kapsamı İthalatın Oranı (2005-2017)

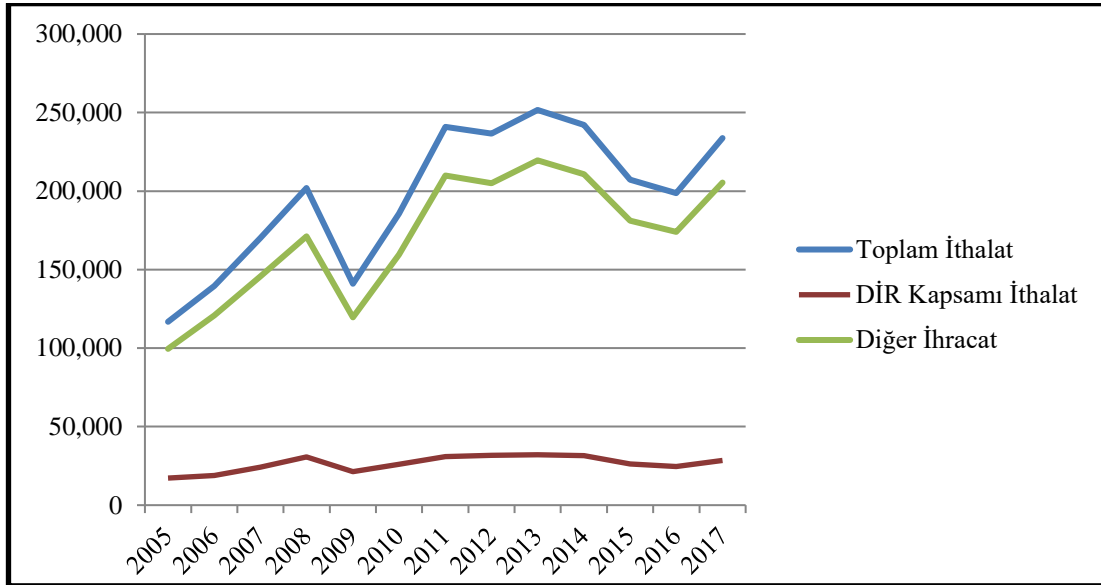
Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.¹⁶⁰ Hesaplamaya katılan 2017 yılına ait veriler GTB idari kayıtlarından hazırlanmış olup geçici verilerdir.

Grafik 7 verilerine bakıldığında 2005-2017 yılları genel ithalat içerisinde DİR kapsamı ithalatın ortalaması oran olarak %13,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. DİR kapsamı ithalatın genel ithalat içerisinde payı ihracattaki kadar yüksek olmasa da yapılan ithalata değer olarak bakıldığında Tablo 8'den de görüleceği üzere rakamların hiçe azımsanamayacak derecede olduğu görülmektedir.

¹⁶⁰ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret İstatistik Verileri*, <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (15.06.2018)

Grafik 8: Toplam İthalat, DİR Kapsamı İthalat ve Diğer İthalatın Yıllara Göre Seyri (2005-2017)

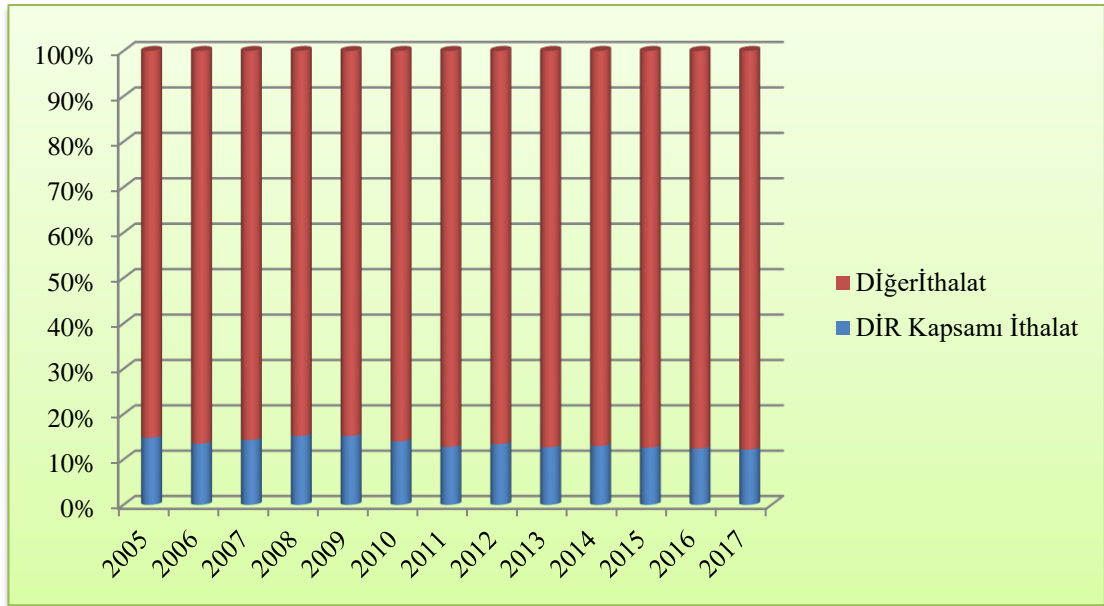
Değer: Milyon ABD Doları

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.¹⁶¹
*2017 yılına ait veriler GTB idari kayıtlarından hazırlanmış olup geçici verilerdir.

Grafik 8 verileri analiz edildiğinde 2005 yılından başlayarak hem toplam ithalatta hem diğer ithalat türlerinde hem de DİR kapsamı ithalatta 2009 yılına kadar sürekli artış yaşanmasına rağmen 2009 yılında tüm ithalat çeşitlerinde büyük düşüş yaşanmıştır. Söz konusu yılda dünya çapında yaşanan ekonomik kriz ihracatta olduğu gibi ithalatta da düşüşe neden olmuştur. Bu yıldan sonra diğer ithalat çeşitlerinde yaşanan yüksek miktardaki artış toplam ithalatı da artırmıştır. Ancak DİR kapsamı ithalattaki artış diğer ithalat ve toplam ithalattaki kadar yüksek olmamıştır. 2011 yılından itibaren ithalat değerleri inişli çıkışlı bir grafik halinde seyretmiştir.

¹⁶¹ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret İstatistik Verileri*, <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (15.06.2018)

Grafik 9: Toplam İthalat İçerisinde DİR Kapsamı İthalatın Oranı (2005-2017)

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.¹⁶²

*2017 yılına ait veriler GTB idari kayıtlarından hazırlanmış olup geçici verilerdir.

Toplam ithalat içerisinde DİR kapsamı ithalat oranının az olmasının nedenleri arasında rejimin yurtiçi alıma imkan vermesi ve döviz kullanım oranında sınırlama olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Toplam ithalat içerisinde DİR kapsamı ithalatın oranı genelde %12 ila %15 seviyelerinde seyretmiştir. Bu durum Grafik 9 verilerinden de anlaşılmaktadır.

3. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

DİR'in uygulanma amacının ihracatı artırmak olduğu açıktır. Dolayısıyla ithal eşyalarının işlenip üretilmesi sonucu ihracat gerçekleşmekle birlikte DİR'in anlamlı olabilmesi için bu ihracatın bir katma değeri olmalıdır.

¹⁶² Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret İstatistik Verileri*, <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (15.06.2018)

Tablo 9: DİR Kapsamı İhracat ve İthalat Rakamları (2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Yıllar	DİR Kapsamı İhracat	DİR Kapsamı İthalat	Fark
2005	37.775	17.250	20.525
2006	43.557	18.790	24.767
2007	52.163	24.285	27.878
2008	62.796	30.782	32.014
2009	46.397	21.400	24.997
2010	53.720	26.049	27.671
2011	64.196	30.850	33.346
2012	65.267	31.633	33.631
2013	68.148	32.084	36064
2014	68.555	31.558	36.997
2015	58.812	26.164	32.648
2016	58.168	24.541	33.627
2017*	65.010	28.432	36.583

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.¹⁶³
*2017 yılına ait veriler GTB idari kayıtlarından hazırlanmış olup geçici verilerdir.

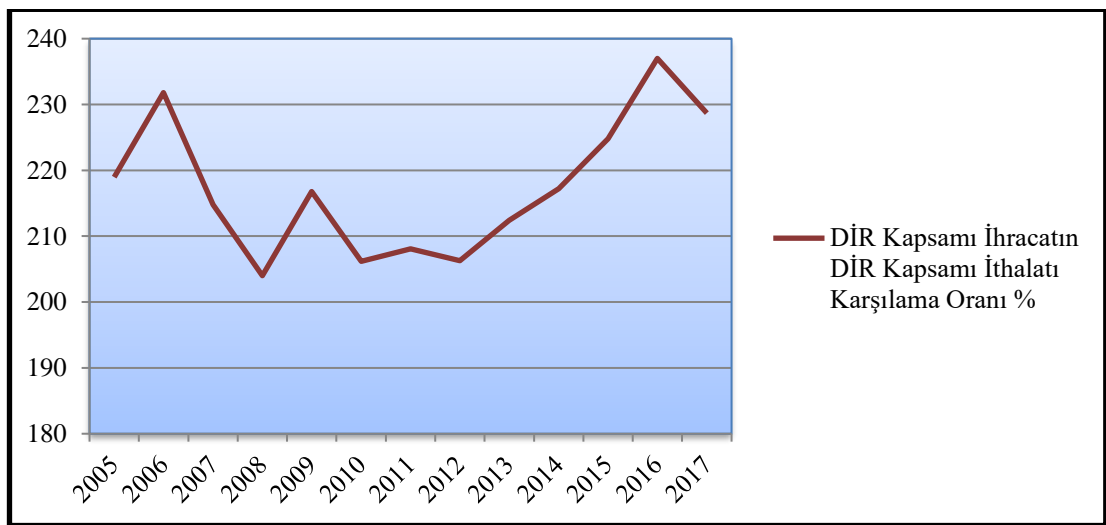
Tablo 9 verileri incelendiğinde DİR kapsamı dış ticarete ihracatın ithalattan daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum rejimin amacına ulaştığını göstermektedir. 2005 yılında DİR kapsamı dış ticaret fazlası 20.525 milyon ABD Doları seviyesindeyken, bu rakamın 2017 yılının geçici verilerine göre 36.583 milyon ABD Doları seviyesine ulaştığı görülmektedir. 2005 yılından 2009 yılına kadar DİR kapsamı dış ticaret fazlası sürekli artış göstermiştir. 2009 yılına gelindiğinde, küresel ekonomik kriz DİR kapsamı dış ticaret fazlasını olumsuz etkilemiştir. 2008 Ekonomik Krizi, 2009 yılında DİR kapsamı ihracatta bir önceki yıla göre %26 oranında azalma meydana getirmişken, DİR kapsamı ithalatta bu oran %30 seviyesinde gerçekleşmiştir.

DİR kapsamı dış ticaret fazlası; 2009 yılından 2015 yılına kadar sürekli artmıştır. Fakat 2015 yılında; uluslararası ticarete canlanma sağlanamaması, dış ticaret noktasında en önemli ticaret ortağımız olan Avrupa Birliği ülkelerinde

¹⁶³ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret İstatistik Verileri*, <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (15.06.2018)

yaşanan büyümenin sınırlı düzeyde kalması, jeopolitik sorunlar ve Euro/Dolar paritesinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak toplam ihracat ve ithalatta yaşanan gerileme gibi DİR kapsamı ihracat ve ithalatta da düşüş yaşanmıştır.¹⁶⁴ 2015 yılından itibaren DİR kapsamı dış ticaret fazlası rakamları yeniden yükselmeye başlamıştır.

Grafik 10: DİR Kapsamı İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (2005-2017)

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.¹⁶⁵
*2017 yılına ait veriler GTB idari kayıtlarından hazırlanmış olup geçici verilerdir.

Grafik 10 verileri incelendiğinde, 2005 yılından 2017 yılına kadar DİR kapsamı ihracatın parasal değeri DİR kapsamı ithalatın parasal değerinin 2 (iki) katının üzerinde seyrettiği görülmektedir.

2005 yılında bu oran %218,99 iken 2017 yılına gelindiğinde %228,67 seviyesine ulaşmıştır. 2006 yılından 2008 yılına kadar düşüşte olan DİR kapsamı ihracatın ithalatı karşılama oranı 2009 yılına gelindiğinde yeniden yükselişe geçmiş ve %216,8 seviyesinde seyretmiştir. Bu durumdan, 2008 yılında yaşanan küresel krizin DİR kapsamı ithalatı DİR kapsamı ihracattan daha fazla etkilediği sonucu

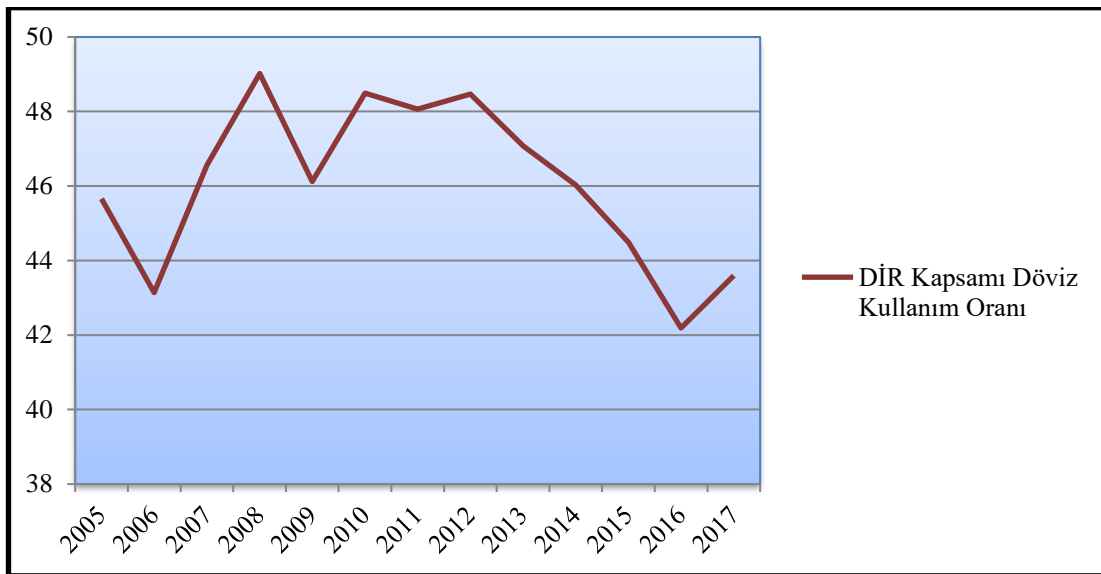
¹⁶⁴ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), *Ekonomik Rapor (72. Genel Kurul)*, TOBB Yayın No: 2016/270, 2015, s. 135.

¹⁶⁵ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret İstatistik Verileri*, <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (15.06.2018)

çıkarılabilir. Özellikle Türkiye'nin dış ticaret dengesinin son yıllarda sürekli açık vermesi göz önünde bulundurulduğunda DİR kapsamı ticarete ihracat fazlası verilmesi ekonomimiz açısından çok önemli bir husustur.

Tablo 9 ve Grafik 10 verilerine bakıldığında DİR kapsamı ticarete yaratılan katma değer ortalama yıllık (2005-2017) 30.560 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiş gibi görünse de rejim kapsamında yurt içi alım yapılabildiği de unutulmamalıdır. Dolayısıyla tam olarak rejimin yarattığı katma değer hesaplanabilmesi için rejim kapsamında ne kadar yurtiçi alım yapıldığının kayıtlarının tutulması gerekmektedir.

Grafik 11: DİR Kapsamı Döviz Kullanım Oranı (2005-2017)¹⁶⁶

Kaynak: 20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Dahilde İşleme Rejimi Tebliği’nin (2006/12)” 3/h maddesine doğrultusunda Tablo 9 verileri temel alınarak hazırlanmıştır.

Rejim kapsamında döviz kullanım oranı sektörlere göre değişim gösterse de azami %80 olabilmektedir. Grafik 11 verileri incelendiğinde döviz kullanım oranının %42 ila %49 seviyelerinde seyretmekte olduğu görülmektedir. Döviz kullanım oranının azami %80’e kadar kullanılabilmesine rağmen gerçekleşen döviz kullanım

¹⁶⁶ Serbest dolaşıma giren ikincil işlem görmüş ürünlerin FOB değeri hesaplamaya katılmamıştır.

oranı düşük kalmıştır. Bu durum rejim açısından dolayısıyla da ekonomimiz açısından şüphesiz olumlu bir gelişmedir.

Döviz kullanım oranının düşük olmasının nedenleri arasında, rejim kapsamında yurtiçi alım yapılabildiği ve dolayısıyla yurtiçi alımların bu hesaplama katılmamasının etkili olduğu düşünülmektedir. Fakat buna karşın ikincil işlem görmüş ürünlerin serbest dolaşıma girmesi durumunda bu eşyaların FOB değeri de hesaplamada göz önüne alınmalıdır. Ayrıca her ne kadar döviz kullanım oranı azami %80 olarak uygulansa da, Türkiye ihracatının en önemli kalemleri arasında yer alan tekstil ve otomotiv sektöründe döviz kullanım oranının %65 olması, konfeksiyon ve orman ürünlerinde döviz kullanım oranının %70 olması, diğer önemli ihracat kalemi olan deri ve deri mamulleri ile çimento, cam, toprak ve seramik ürünleri sektörleri için bu oranın %60 olması zorunluluğunun, gerçekleşen döviz kullanım oranlarının düşük seyretmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

B. Dahilde İşleme Rejimi ve Dış Ticaret Dengesi

Yukarıda yapılan açıklamalar ile DİR'in dış ticaret dengesi açısından çok önemli bir teşvik olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Nitekim 2005-2017 yılları arası ortalama 126.216 milyon ABD Doları ihracatın 56.815 milyon ABD Doları'na tekabül eden kısmı DİR kapsamında yapılmıştır. Yani 2015 ila 2017 yılları arası yapılan ihracatın %45'ini DİR kapsamı ihracat oluşturmaktadır. Yıllık ortalama 56.815 milyon ABD Doları gibi bir rakamın ülkeye döviz olarak girmesi, ekonomi ve dış ticaret açısından çok önemlidir.

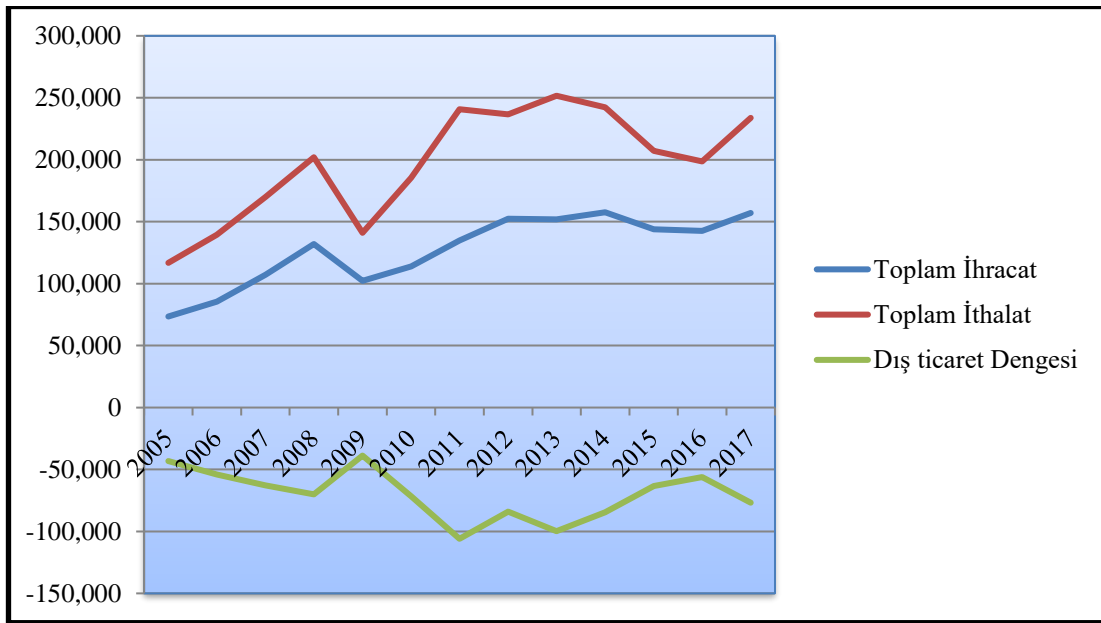
2005 ila 2017 yılları arasında yılbaşına ortalama 195.588 milyon ABD Doları ithalatın 26.240 milyon ABD Doları'na tekabül eden kısmı DİR kapsamında yapılmıştır. Yani 2005-2017 yıllarında yapılan ithalatın ortalama %13,5'i rejim kapsamında yapılmıştır.

DİR kapsamı yapılan ticaretin dış ticaret dengesine yıllık ortalama 30.560 milyon ABD Doları seviyesinde katkısı olmuştur. Bu çıkarım DİR'in dış ticaret dengesi üzerindeki etkisini ortaya koymak açısından önemlidir. Uzun yıllar boyunca

dış ticaret açığı veren bir ülke olan Türkiye açısından bu rakam şüphesiz ekonomik anlamda çok önemlidir.

Grafik 12: Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi (2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.¹⁶⁷
*2017 yılına ait veriler GTB idari kayıtlarından hazırlanmış olup geçici verilerdir.

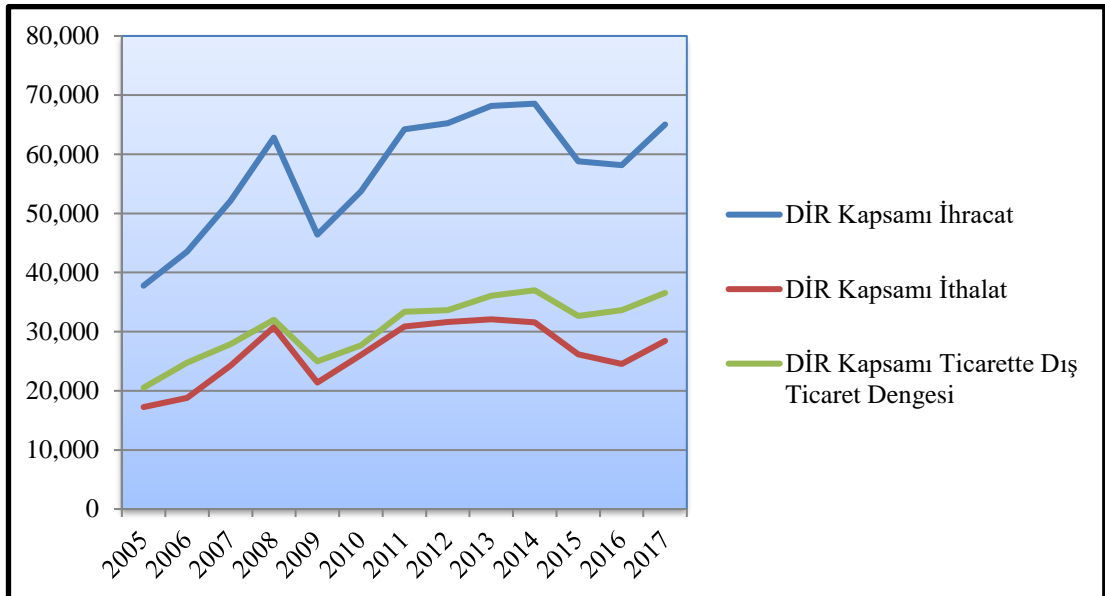
Grafik 12'den de görüleceği üzere Türkiye 2005 ila 2017 yılları arasında sürekli dış ticaret açığı vermiştir. Yani sürekli borçlanmıştır. 2005 yılından 2008 yılına kadar dış ticaret açığı artarak devam etmiştir. 2009 yılına gelindiğinde ise yine 2008 yılında dünyada yaşanan ekonomik krizin küresel ekonomiye etkileri göze çarpmaktadır. Bu yıl Türkiye'nin dış ticaret açığı bir önceki yıla göre %44,5 gerileyerek 38.785 milyon ABD Doları seviyesine çekilmiştir. Bu durumda 2008 küresel ekonomik krizinden, Türkiye açısından ithalatın ihracattan daha fazla etkilendiği söylenebilir. Bu yılda ithalat rakamı bir önceki yıla göre %30,2 gerileyerek 140.928 milyon ABD Doları seviyesine inmiştir. Bu gerileme ihracat için %22,6 oranında gerçekleşmiştir.

¹⁶⁷ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret İstatistik Verileri*, <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (15.06.2018)

İncelenen yıllar itibariyle Türkiye'nin en fazla dış ticaret açığı verdiği yıl 105.935 milyon ABD Doları ile 2011 yılı olmuştur. 2017 yılının geçici verilerine göre ise dış ticaret açığı 76.779 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. DİR kapsamı ticarete dış ticaret dengesi açısından bakıldığında ise tablo tersine dönmektedir.

Grafik 13: Türkiye'nin DİR Kapsamı Ticaretinde Dış Ticaret Dengesi (2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verilerinden hazırlanmıştır.¹⁶⁸
*2017 yılına ait veriler GTB idari kayıtlarından hazırlanmış olup geçici verilerdir.

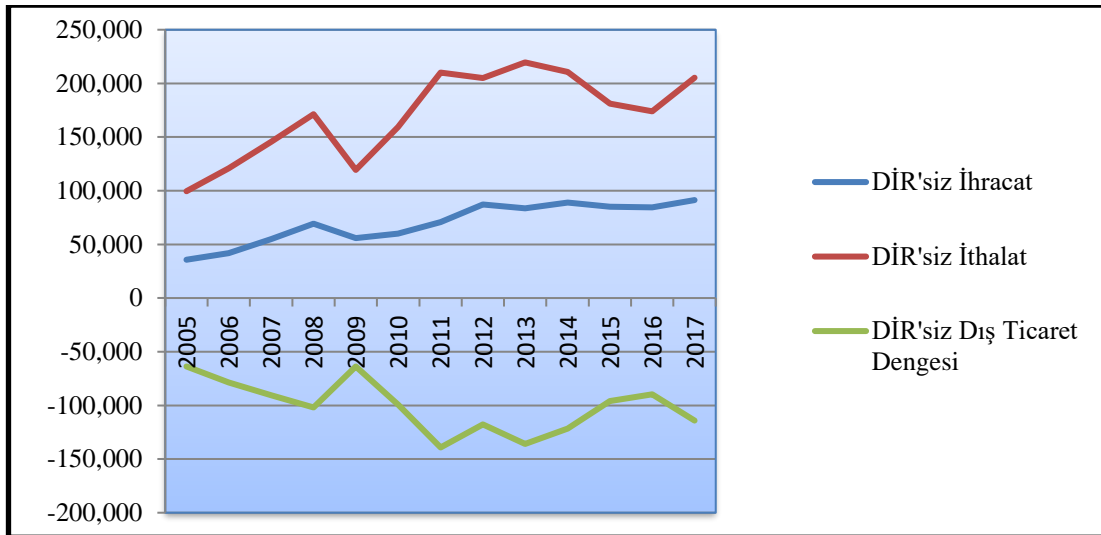
Grafik 13 verileri analiz edildiğinde “DİR Kapsamı Ticarete Dış Ticaret Dengesi” serisinin “DİR Kapsamı İthalat” serisinden her noktada yukarıda olduğu görülmektedir. Bu durum, incelenen yılların tümünde DİR kapsamı ihracatın DİR kapsamı ithalata göre rakamsal olarak 2 (iki) kattan daha fazla gerçekleştiğini ispat eder niteliktedir.

¹⁶⁸ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret İstatistik Verileri*, <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (15.06.2018)

Türkiye DİR kapsamı ticarete sürekli kar elde etmiştir. Yani DİR amacına ulaşarak ekonomiye ciddi katkılar sağlamıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye, ekonomik büyümenin motoru olan ihracatı artırmak için bu teşvik uygulamasına daha fazla önem vermelidir. Rejim kapsamı uygulamalar daha etkin denetlenmeli ve rejimden daha fazla verim alınmalıdır.

Grafik 14: Türkiye'nin DİR Kapsamı Ticaretin Olmadığı Varsayıldığında Dış Ticaret Dengesi (2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

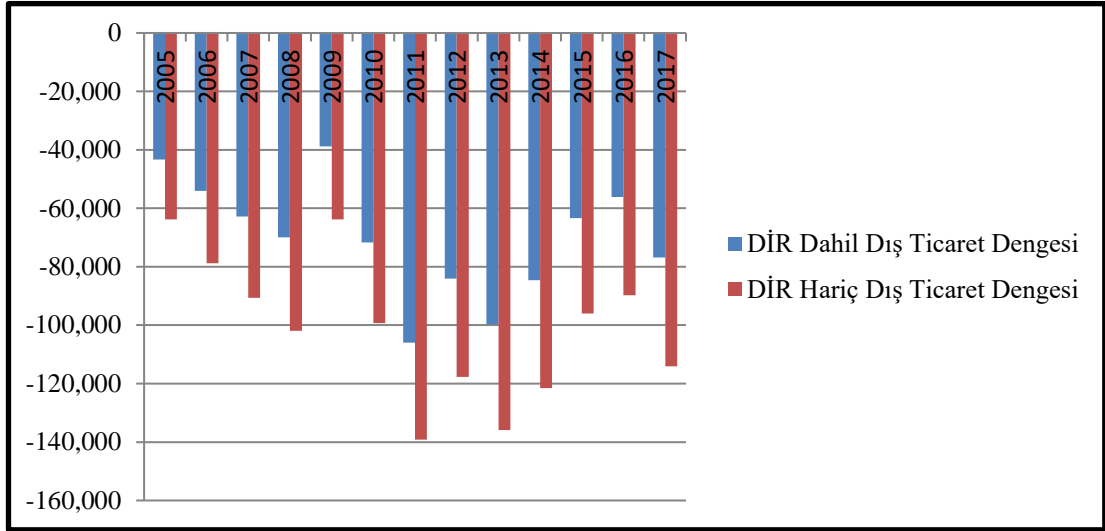

Kaynak: Yukarıda tablolarda yer alan Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verileri doğrultusunda yazarın varsayımı sonucu hazırlanmıştır.

DİR'in dış ticaret dengesine, doğal olarak ekonomiye olan etkisini daha net analiz etmek için dış ticaretten DİR kapsamı ticareti çıkararak oluşacak tabloyu incelemek yeterli olacaktır. Grafik 12 ve Grafik 14 verileri analiz edildiğinde DİR kapsamı ticaret dış ticaret dengesi hesabına katıldığında, yıllık ortalama dış ticaret açığı 70.089 milyon ABD Doları seviyesindeyken DİR kapsamı ticaret bu hesaba katılmadığında bu rakam 100.966 milyon ABD Doları seviyesine ulaşmaktadır. Yani DİR uygulanmamış olsaydı Türkiye yıllık ortalama yaklaşık 30.877 milyon ABD Doları kadar fazladan borçlanmış olacaktı.

Grafik 15: Türkiye'nin DİR'li Dış Ticaret Dengesi ile DİR Kapsamı Ticaretin Olmadığı Varsayıldığında Dış Ticaret Dengesinin Karşılaştırılması (2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü verileri doğrultusunda yazarın varsayımı sonucu hazırlanmıştır.

Grafik 15 üzerinden de görüleceği üzere 2005 ila 2017 yılları arasında Türkiye'nin en çok dış ticaret açığı verdiği yıl 105.935 milyon ABD Doları ile 2011 yılı olmuştur. DİR kapsamı ticaret hesaplama katılmadığı varsayıldığında aynı yıl Türkiye'nin dış ticaret açığı 139.221 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşecekti. Yani bu yıl Türkiye Ekonomisi 33.286 milyon ABD Doları daha az büyümüş olacaktı.

C. Dahilde İşleme Rejimi ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Arasındaki İlişki

Ülkelerin ekonomilerinde yaşanan büyümeleri dönemsel olarak ölçmek için kullanılan ve aynı zamanda ülke ekonomilerinin birbirleriyle karşılaştırılmasını sağlayan en yaygın yöntem olarak Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) kullanılmaktadır. GSYİH'nin en genel tanımı; belirli bir ülkede belirli bir dönem

içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin parasal karşılığı olarak ifade edilebilir. Nominal (cari fiyatlı) GSYİH hesaplaması yapılırken enflasyon dikkate alınmayıp güncel piyasa fiyatları kullanarak hesaplama yapılır.¹⁶⁹

Harcama yönünden GSYİH hesaplanırken tüketim harcamaları (C), yatırım harcamaları (I), kamu harcamaları (G) ile ihracat (EX) miktarının toplamından ithalat (IM) miktarının çıkartılması (net ihracat) yöntemiyle hesaplanmaktadır. Yapılan açıklama;

$$\text{GSYİH} = C + I + G + (\text{EX} - \text{IM})$$

Şeklinde formüle edilebilir.

Formülden de anlaşılacağı üzere ihracat ve ithalat miktarının büyüklüğü milli gelir hesaplama yöntemlerinden birisi olan GSYİH'nin büyüklüğü ile paralellik göstermektedir. İhracatın ithalattan fazla olması durumunda GSYİH değerinin büyük olmasına, ihracatın ithalattan daha az olması durumunda ise GSYİH değerinin düşük olmasına neden olacaktır.

Ülkemizin 1980 yıllarında ithal ikameci politika yerini ihracata dayalı büyüme politikasını benimsemesi ve ekonomik büyümenin itici gücünü ihracat olarak görmesi, ihracatın ülkemiz ekonomisinde yeri ve katkısının ne denli öneme sahip olduğunu vurgular niteliktedir. İhracatın bu kadar önemli olması ekonomik politikaların ihracata yönelik yapılmasına neden olmuştur. Bu politikalardan biri de daha önce de vurgulandığı gibi çalışmanın konusunu oluşturan DİR'dir. DİR'in dış ticaret dengesi ile ilişkisi çalışmamızda incelenmiştir. Bu başlık altında da DİR'in GSYİH ile ilişkisi açıklanmaya çalışılacaktır.

¹⁶⁹ http://www.memursen.org.tr/multimedia/arge/Turkiye_GSYH_Gelisimi_Sonuc.pdf (18.03.2018).

Tablo 10: GSYİH-Cari Fiyatlarla (Yıllık/2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Yıllar	GSYİH	Bir Önceki Yıla Göre Değişim Oranı (%)
2005	499.870,61	-
2006	547.864,87	9,6
2007	677.428,71	23,65
2008	776.656,76	14,65
2009	646.917,28	-16,70
2010	772.367,44	19,39
2011	831.654,07	7,68
2012	871.137,95	4,75
2013	950.316,39	9,09
2014	934.824,67	-1,63
2015	861.886,91	-7,80
2016	862.770,05	0,10
2017 (ilk üççeyrek)	615.643,00	-

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.¹⁷⁰

Tablo 10 verileri incelendiğinde 2005 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin cari fiyatlarla GSYİH'si 499.870,61 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiş olup 2009 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. 2008 küresel piyasalarda yaşanan ekonomik kriz nedeniyle GSYİH azalmış ve 2008 yılında GSYİH 776.656,76 milyon ABD Doları seviyesindeyken, 2009 yılında %16,7 oranında azalarak 646.917,28 milyon ABD Doları seviyesine gerilemiştir. 2009 yılından başlayarak 2013 yılına kadar sürekli artış gösteren GSYİH 2014 yılında dolarda yaşanan kur artışı sebebiyle tekrar gerilemiştir. TL cinsinden GSYİH artış gösterse de TL'nin ABD Doları karşısında değer kaybetmesi Tablo 10'dan da görüleceği üzere ABD Doları cinsinden GSYİH'nin azalmasına neden olmuştur.

¹⁷⁰ TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr> (20.03.2018).

Grafik 16: Türkiye'nin Cari Fiyatlarla GSYİH'inde Bir Önceki Yıla Göre Değişim Oranı (2005-2016)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.¹⁷¹

Grafik 16 verileri incelendiğinde, küresel ekonomik krizin etkisi göze çarpmakta ve 2009 yılında yaşanan sert düşüş görülmektedir. 2009, 2014, 2015 yılında büyüme negatif yönlü olmuştur. 2014 ve 2015 yılında negatif yönlü büyümenin sebebi ABD Doları'nın Türk Lirası karşısında aşırı değerlenmesinden kaynaklanmaktadır. 2016 yılında büyüme tekrar pozitif yönlü olmuştur.

DİR'in GSYİH içerisindeki önemi dış ticaret dengesinin (EX-IM) GSYİH hesap kalemlerinin içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. DİR'in uygulanmadığı durumlarda Türkiye'nin 2005 ila 2017 yılları arasında ortalama 30.877 milyon ABD Doları daha fazla açık vereceği yukarıda açıklanmaya çalışılmıştı. Bu varsayımı GSYİH içinde uygularsak; Türkiye'nin yine GSYİH'si 2005 ila 2017 yılları arasında ortalama 30.877 milyon ABD Doları daha düşük olacaktı. Bu durum da ekonomik büyüme içerisinde söz konusu teşvikin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

¹⁷¹ TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr> (20.03.2018).

**Tablo 11: Cari Fiyatlarla GSYİH ve DİR Kapsamı Dış Ticaret Dengesi
Arasındaki Oransal İlişki (Yıllık/2005-2017)**

Değer: Milyon ABD Doları

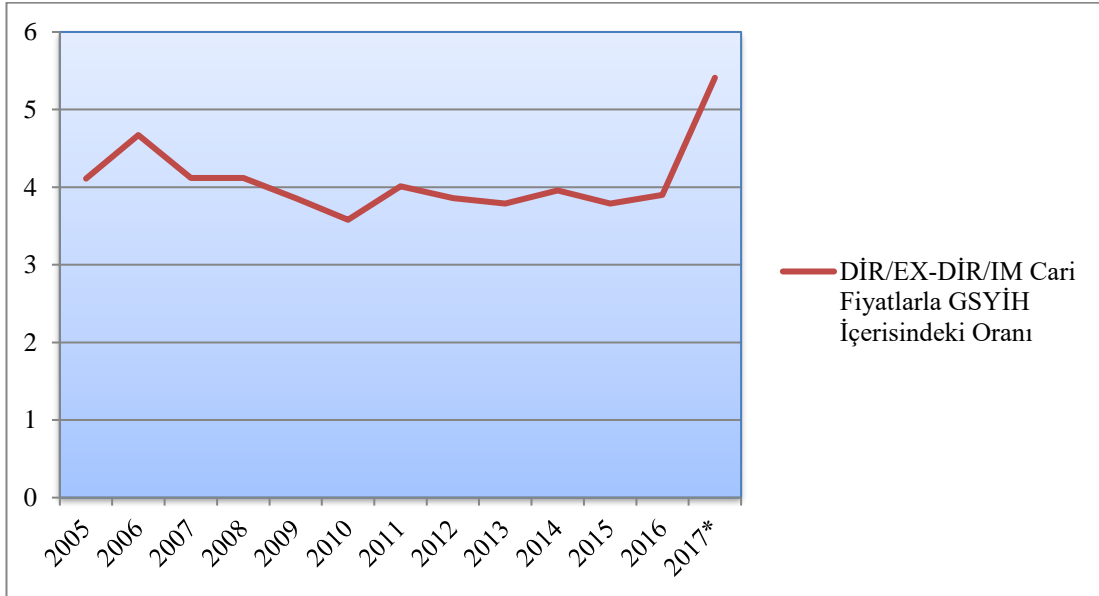
Yıllar	Cari Hesaplarla GSYİH	(DİR/EX-DİR/İM)	Oran (%)
2005	499.870,61	20.525	4,11
2006	547.864,87	24.587	4,67
2007	677.428,71	27.878	4,12
2008	776.656,76	32.014	4,12
2009	646.917,28	24.997	3,86
2010	772.367,44	27.671	3,58
2011	831.654,07	33.346	4,01
2012	871.137,95	33.631	3,86
2013	950.316,39	36.064	3,79
2014	934.824,67	36.997	3,96
2015	861.886,91	32.648	3,79
2016	862.770,05	33.627	3,90
2017*	615.643,00	33.301	5,41

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.¹⁷² *2017 yılı verileri ilk üçeyreğe ait verilerdir.

Tablo 11 verileri incelendiğinde 2005 yılı içerisinde DİR kapsamı yapılan ticaretin GSYİH'ye %4,11 oranında katkı yaptığı görülmektedir. Bu oran ilerleyen yıllarda inişli çıkışlı bir seyir almıştır. DİR kapsamı ticaretin GSYİH'ye en büyük katkısı 2017 yılının ilk üçeyreğinde olmuştur. Bir yıl olarak değerlendirildiğinde ise en büyük katkı 2006 yılında gerçekleşmiştir. Bu durumun nedeni olarak, 2006 yılından itibaren DİR ile alakalı işlemlerin manuel olarak yapılması terkedilerek bilgisayar veri işleme tekniğiyle yapılmaya başlanması ve işlemlerin daha kısa sürede ve kolay bir şekilde yapılması DİR'e ilişkin talebi arttırdığı gösterilebilir. 2005 ila 2017 yılları arasında DİR kapsamı ticaretin GSYİH'ye katkısı oran olarak ortalama 4.09 seviyesinde gerçekleşmiştir.

¹⁷² TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr> (20.03.2018).

Grafik 17: DİR Kapsamı Dış Ticaret Dengesinin (DİR/EX-DİR/IM) Cari Fiyatlarla GSYİH İçerisindeki Oranı (2005-2017)

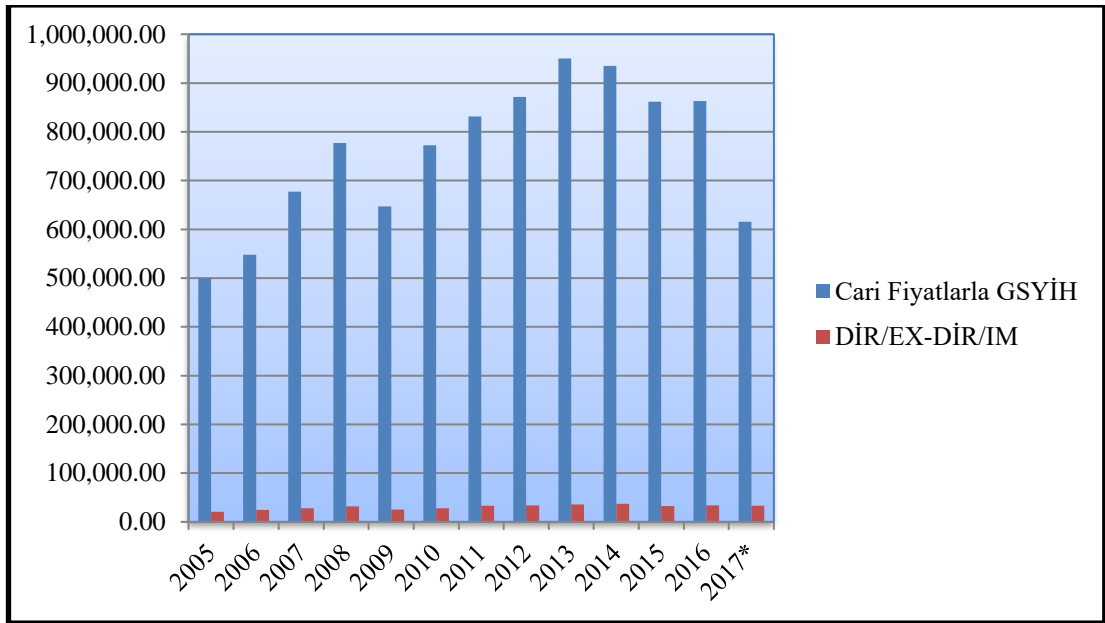
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.¹⁷³ *2017 yılı verileri ilk üççeyreğe ait verilerdir.

Grafik 17'ye bakıldığında DİR kapsamı yapılan ticaretin GSYİH içerisindeki oranının inişli çıkışlı bir çizgi halinde seyrettiği görülmektedir. 2006 yılında ve 2017 yılının ilk üççeyreğinde bu oran arttığı görülecektir. Bu oran en az 2010 yılında %3,58 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar rakamsal olarak küçük miktarlar olarak görülse de ekonomik büyüklüğün hesaplandığı bir yöntem içerisinde bir teşvik politikasının bu oranlar ile yer bulması hiç te küçümsenmeyecek bir durumdur. Aksine bu rejimin bu rakamlarla ekonomik büyüklük hesap kaleminde yer alması, tartışmasız rejimin ülke ekonomisi üzerinde ne denli etkili olduğunu ispatlar niteliktedir.

¹⁷³ TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr> (20.03.2018).

Grafik 18: DİR Kapsamı Dış Ticaret Dengesinin (DİR/EX-DİR/İM) Cari Fiyatlarla GSYİH İçerisindeki Yeri (2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

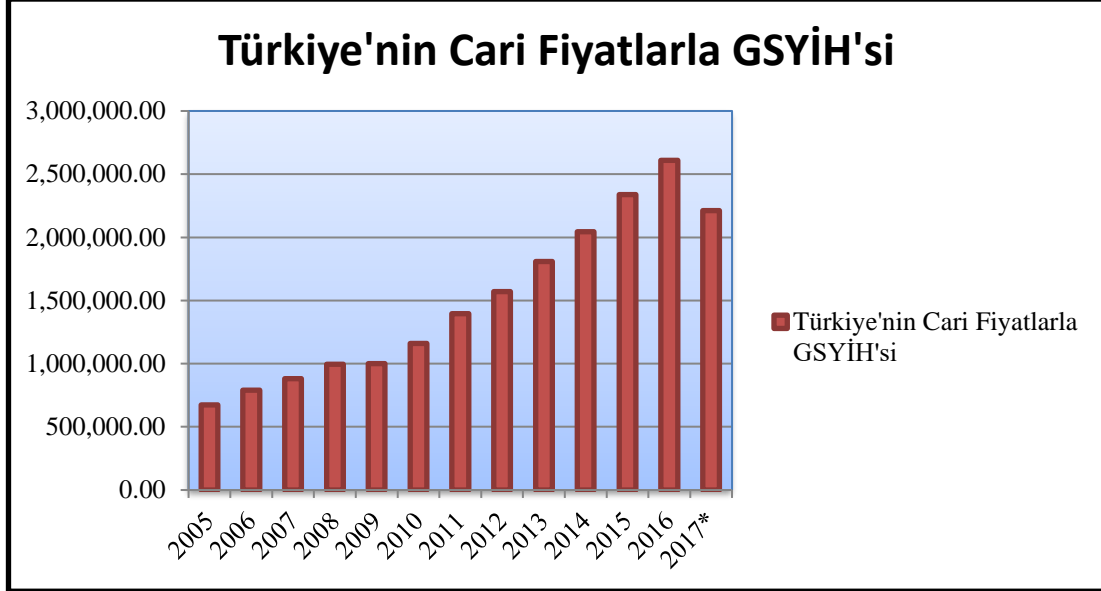
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.¹⁷⁴ *2017 yılı verileri ilk üçeyreğe ait verilerdir.

Grafik 18 verilerine bakıldığında Türkiye'nin cari fiyatlarla hesaplanan GSYİH'si en fazla 950.316,39 milyon ABD Doları ile 2013 yılında gerçekleştiği görülecektir. DİR kapsamı dış ticaret fazlası ise en fazla 36.997 milyon ABD Doları ile 2014 yılında gerçekleşmiştir. 2013 yılından sonra GSYİH'nin azalmasının sebebi Türk Lirası'nın ABD Doları karşısında değer kaybetmesi gösterilebilir. Aşağıda yer alan Grafik 19 bu durumu ispatlar niteliktedir.

¹⁷⁴ TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr> (20.03.2018).

Grafik 19: Türkiye'nin Cari Fiyatlarla GSYİH'si (2005-2016)

Değer: Milyon Türk Lirası

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.¹⁷⁵ *2017 yılı verileri ilk üçeyreğe ait verilerdir.

Grafik 19 verileri analiz edildiğinde incelenen yıllarda cari fiyatlarla GSYİH sürekli arttığı görülecektir. 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin Türkiye'nin ekonomisi üzerinde yarattığı negatif etki grafik üzerinde görülmektedir. 2009 yılında GSYİH'de çok az miktarda artış yaşanmıştır. 2005 yılında GSYİH 673.702,94 milyon TL seviyesindeyken bu rakam 2016 yılına gelindiğinde %387 artarak 2.608.525,75 milyon TL seviyesine ulaşmıştır.

Özetle incelenen dönemde cari fiyatlarla Türkiye GSYİH TL bazında sürekli olarak artış içerisindeyken ABD Doları cinsinden inişli çıkışlı bir grafik halinde seyretmesi kurda yaşanan dalgalanmadan kaynaklanmaktadır.

GSYİH, yukarıda da açıklandığı gibi bir ülkenin ekonomik büyüklüğünü gösteren bir gösterge hesabıdır. Bir ülkenin ekonomik büyüklüğüne ortalama olarak %4,09 gibi katkı yapan bir sistemin ekonomiye etkisi hiçe sayılamayacak bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. DİR'in Türkiye Ekonomisi'ne katkısı 2005 ila 2017

¹⁷⁵ TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr> (20.03.2018).

(2017 yılı verileri ilk üççeyreği) yılları arasında ortalama 30.560,46 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

D. Türk Gümrük Tarife Cetveli' nde (TGTC) Yer Alan Fasıllar

Bazında Yapılan DİR Kapsamı Ticaret

Uluslararası ticaret, uzun yıllardır süregelen devletlerin ekonomilerinde en önemli gelir kalemlerinden birisini oluşturmuştur. Devletler önceleri kendilerine yakın sınır ülkeleriyle ticaret yapmaktayken teknolojik gelişmelere paralel olarak sürelerin kısalması, ticaretin hızlı bir hal alması ve ihtiyaçların çeşitlenmesiyle birlikte, uluslararası ticaret te, daha büyük bir hal alarak globalleşmiştir. Sanayileşme hareketleriyle üretilen ürünler çok çeşitlenmiş ve bu ürünleri satmak için yeni pazar arayışları içerisine girmek devletler için zorunlu bir hal almıştır. Ticarete konu ürünlerin çeşitlenmesi ve ülkelerin korumacı politikalarla hareket etmesi, ayrıca vergi gelirleri elde etmek istemesi farklı eşyalara farklı vergi uygulanması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu durum tüm dünyada geçerli olacak olan belirli mallara ilişkin geçerli olacak tanım ve kodlama sistemine olan ihtiyacı beraberinde getirmiştir. Kısacası eşyalara ilişkin bir tarifinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Tarife¹⁷⁶; tüm dünyada gümrük idarelerinin en temel çalışma konularından birini teşkil etmektedir. Bir ürünün tabi olacağı dış ticaret politikaların belirlenmesinde ilk aşamayı eşyanın sınıflandırması oluşturduğundan eşyanın doğru sınıflandırılması çok fazla önem arz etmektedir. Sınıflandırmanın olmadığı durumlarda bir ülkenin farklı gümrük idarelerinde aynı eşyaya uygulanılacak vergiler ve ticaret politikası önlemleri farklılık gösterebilecek ve dolayısıyla bir ticaret karmaşası meydana gelebilecektir. Aynı zamanda bu durum iki farklı ülkede aynı eşyaya farklı kodlamalar ve farklı dış ticaret politikası uygulanmasına sebep olabilecektir. Bu karmaşayı engellemek adına ulusal gümrük tarifelerindeki

¹⁷⁶ Tarife; eşyanın cins, nevi ve niteliklerine göre sistematik bir şekilde numaralandırılarak sınıflandırıldığı ve alınacak gümrük vergisi oranlarının gösterildiği eşyalara ilişkin bir vergi cetvelidir.

farklılıkların güçlük teşkil etmesi, ortak ilkeler doğrultusunda hazırlanacak olan bir tarife (nomanklatür) kullanılmasını zorunlu kılmıştır.

Ülkeler, uluslararası ticarete konu olan tüm eşyalar için ortak bir sınıflandırma yapmak için konferanslar düzenleyip çalışmalar yapmışlardır. Nihayet çeşitli çalışmalar sonucu 1983 yılında Armonize Sistem komitesinin hazırladığı “Armonize Mal Tanımı ve Kodlama Sistemine İlişkin Sözleşme” kabul edilmiştir. Türkiye de 1989 yılında bu sistemi kabul etmiştir. Sistem doğrultusunda her yıl Bakanlar Kurulu tarafından Tarife Cetveli kararlaştırılmaktadır.¹⁷⁷

İnsan ve insanın soluduğu hava gibi ticarete konu olmayan eşyalar dışında her türlü canlı ve cansız varlıklar tarife cetvelinde sınıflandırılmaktadır. Dış ticaret mevzuatı tarife üzerine oturtulmuş, eşyanın tarifesine göre ticaret politikaları üretilerek buna göre tedbirler alınmış ve eşyalar vergilerinden ziyade yapıları itibariyle sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

Türk Gümrük Tarife Cetveli (TGTC); 25.5.1994 tarihli ve 11711 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Gümrük Giriş Tarife Cetveli Hakkında Kanun” ile 04.11.1999 tarihli ve 23866 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Gümrük Kanunu’na” dayanılarak her yıl için Bakanlar Kurulu’na kararlaştırılır. Bu cetvelde; eşyaların pozisyonları, alt tarife pozisyonları ve bunlara ait sayısal kodlar ile bölüm, fasıl ve alt tarife pozisyon notları ve Armonize Sistemin¹⁷⁸ yorumuna ait genel kurallar yer almaktadır.¹⁷⁹

TGTC; 21 bölüm ve 99 fasıldan oluşmaktadır. Bölüm; TGTC’de birbirine benzeyen aynı nitelikte veya çoğunlukta aynı hammaddeden yapılan eşyayı içine alacak şekilde oluşturulan gruplardır. Fasıl ise; bölümlerden daha alt düzeyde ve bölümlere nazaran daha çok birbirine benzeyen aynı nitelikteki eşyayı içine alır ve Armonize Sistem Kodu’nu oluşturan numaralandırmanın başladığı 6 basamağın ilk iki rakamıyla ifade edilir. Örneğin TGTC’de 1’inci Bölümde “Canlı Hayvanlar ve

¹⁷⁷ Mustafa Güven, *Tarife Mevzuatı Ders Notlarına*, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara 2015, s. 8.

¹⁷⁸ Armonize Sistem; Armonize mal tanımı ile kodlama sistemini ifade etmektedir. Uluslararası ticaretin istatistiki anlamda tekdüze uygulanması amacıyla Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ) bünyesinde Armonize Sistem Sözleşmesi hazırlanmıştır. 190 dünya ülkesi bu sözleşmeyi kabul etmiştir. Bu sistemde uluslararası eşya ticaretine konu olan her eşyanın tanımlanabilmesine yönelik altı haneli sayısal kodlar üretilmiştir. Dünya ticaretinin tamamına yakını bu sistem çerçevesinde yürütülmektedir.

¹⁷⁹ 31.12.2017/30287 tarihli/sayı 3. mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanan “İstatistiki Pozisyonlara Bölünmüş Türk Gümrük Tarife Cetveli”.

Hayvansal Ürünler” yer almakta iken 01’inci Fasılda “Canlı Hayvanlar” yer almaktadır. Görüldüğü üzere 1’inci Bölümde hayvansal ürünleri de kapsamaktayken, 01’inci Fasıll sadece canlı hayvanları kapsamaktadır.¹⁸⁰

1. 01 ila 24’üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin

DİR Kapsamı Ticareti

TGTC’nin 01 ila 24’üncü fasılları arasında; tarım, hayvancılık ve gıda sektörüne ilişkin ürün ve mallar sınıflandırılmaktadır. TGTC’de bu sektörlerle ilişkin eşyalar 4 bölüm ve 24 fasılda sınıflandırılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 12’de 2005 ila 2017 yılları arasında yapılan DİR kapsamı ihracat ve ithalat rakamları ile DİR kapsamı dış ticaret dengesine yer verilmiştir.

Tablo 12 incelendiğinde DİR kapsamı ticaret, bazı yıllarda düşüş göstermiştir. Bu düşüşün çeşitli sebepleri olmakla birlikte en önemli sebepleri yaşanan global krizler ve TL’nin ABD Doları karşısında değer kaybetmesi olarak gösterilebilir. Tablo verileri ABD Doları cinsinden tutulduğundan, bazı yıllar veriler azalsa da bu veriler Türk Lirası cinsinden sürekli artış göstermiştir. İncelenen yıllar arasında DİR’in; tarım, hayvancılık ve gıda sektöründe ülke dış ticaret dengesine pozitif katkısı ortalama 3.028,04 milyon ADB Doları seviyesinde olmuştur.

¹⁸⁰ 31.12.2017/30287 tarihli/sayıll 3. mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanan “İstatistiki Pozisyonlara Bölünmüş Türk Gümrük Tarife Cetveli”.

Tablo 12: 01 ila 24'üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi (2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

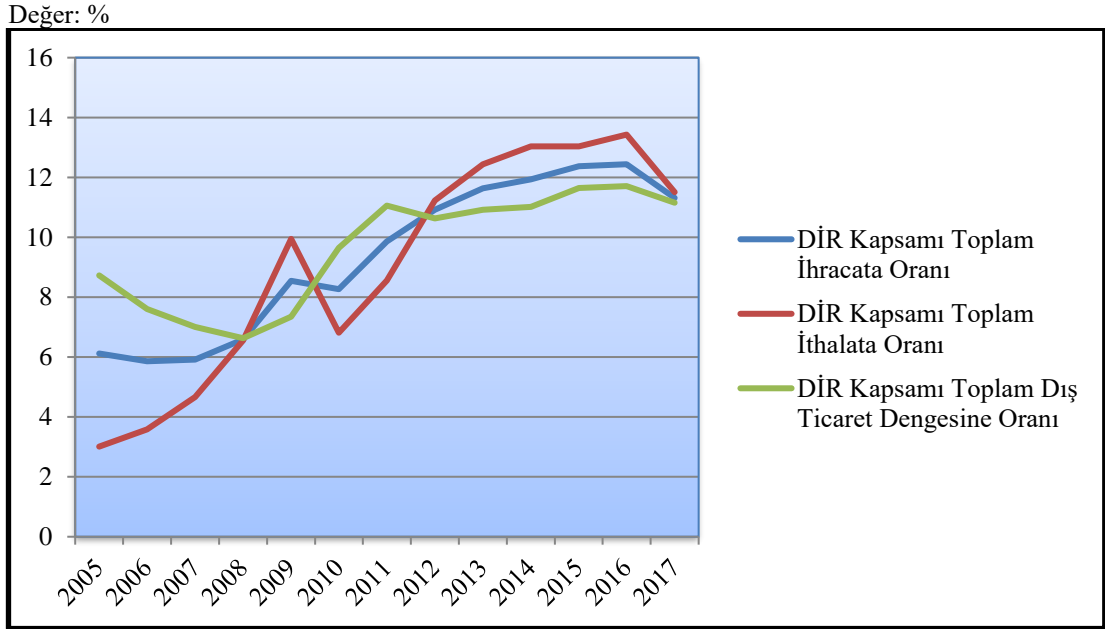
Yıllar	İhracat (EX)	Toplam DİR'li İhracatta Oranı(%)	İthalat (IM)	Toplam DİR'li İthalatta Oranı(%)	EX-IM	Toplam DİR' li EX- IM'de Oranı(%)
2005	2.311	6,12	520	3,01	1.791	8,73
2006	2.555,2	5,86	672,4	3,58	1.882,8	7,60
2007	3.089,7	5,92	1.135,1	4,67	1.954,6	7,01
2008	4.141	6,59	2.018,6	6,56	2.122,4	6,63
2009	3.967,2	8,55	2.129,1	9,95	1.838,1	7,35
2010	4.444,5	8,27	1.774,6	6,81	2.669,9	9,65
2011	6.330,1	9,86	2.640,9	8,56	3.689,2	11,06
2012	7.127,5	10,92	3.552,7	11,23	3.574,8	10,63
2013	7.930,7	11,64	3.992	12,44	3.938,7	10,92
2014	8.188,6	11,94	4.111,1	13,04	4.077,5	11,02
2015	7.276,8	12,37	3.471,7	13,04	3.805,1	11,65
2016	7.233,5	12,44	3.296	13,43	3.937,5	11,71
2017	7.355,8	11,31	3.272,9	11,51	4.082,9	11,16

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)¹⁸¹

Ekonomik sınıflamalar içerisinde temel sektörler arasında gösterilen tarım, hayvancılık ve gıda sektörünün rejim kapsamındaki ticaret hacmine katkısı beklenen seviyede olmamasının en büyük nedeni; daha öncede açıklandığı gibi, canlı balık (orkinos balığı ve larva hariç), küçük ve büyükbaş hayvanların, süt hayvanlarının DİR kapsamında değerlendirilmemesi ve SDTŞ, DTSS ve sermayesinin en az %51'i imalatçının hissedarlarına ait olan ihracatçılar dışında kalan firmalar DİR kapsamında tarım ve işlenmiş tarım ürünleri ihracatı yapamamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu tür ürün ve mallara gümrük idarelerince Dİİ de verilmemektedir.

¹⁸¹ 21.02.2018 tarihli mail yoluyla bilgi@tuik.gov.tr adresine yapılan başvuruya 27964695-622.03-E4675 Sayılı-Dış Ticaret İstatistikleri Konulu yazıyla verilen cevapta yer alan verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 20: 01 ila 24'üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)

Kaynak: Tablo 12 verileri temel alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 20 verileri analiz edildiğinde, ilgili fasılların DİR kapsamı ticarete incelenen yıllar için katkısının ortalama; DİR kapsamı ihracat için %9,37, DİR kapsamı ithalat için %9,06 ve DİR kapsamı dış ticaret dengesi için %9,62 oranlarında olduğu görülmektedir. İlgili fasılların DİR kapsamı ihracata en büyük katkısı %12,44 oranı ile 2016 yılında olduğu görülmektedir. Yine ilgili fasılların DİR kapsamı ithalata ve DİR kapsamı dış ticaret dengesine en büyük katkısı sırasıyla %13,43 ve %11,75 oranları ile 2016 yılında olmuştur.

01 ila 24'üncü fasıllarda sınıflandırılan eşyaların DİR kapsamında yapılan toplam ihracata katkısı oran bazında en az %5,86 ile 2006 yılında olduğu görülmektedir. Söz konusu fasıllarda sınıflandırılan eşyaların DİR kapsamında yapılan toplam ithalata katkısı ise oran bazında en az %3,01 ile 2005 yılında olmuştur. Bu eşyaların DİR kapsamı toplam dış ticaret dengesine katkısının oran bazında en az olduğu yıl ise 2008 yılı olmuştur. 2008 yılında bu oran %6,63 ile incelenen yılların en düşük oranını oluşturmuştur.

2. 25 ila 38'inci Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin

DİR Kapsamı Ticaret

TGTC'de 2 bölüm ve 14 fasıldan oluşan (25 ila 38'inci fasıllar) mineral maddeler ile kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri sınıflandırılmaktadır. Elektrik enerjisi, alçılar, kireçler, çimentolar, petrol ürünleri, eczacılık ürünleri, gübreler, organik kimyasal ürünler gibi ürünlerin sınıflandırıldığı bu fasıllar genellikle enerji, kimya, ilaç, temizlik, inşaat gibi sektörlerde kullanılmaktadır.

Bu ürünlere ilişkin DİR kapsamı ticaret incelendiğinde 2005 ila 2017 yılları arasında genellikle dış ticaret dengesi eksi bakiye vermiştir. Bunun en önemli nedeni bu fasıllarda sınıflandırılan eşyalardan üretilen ihracı taahhüt edilen ürünlerin ihracatının başka fasıllarda karşılık bulmasından kaynaklanmaktadır.

Bir diğer neden ise; rejim kapsamında ithal edilen ürünlerin bu fasıllarda sınıflandırılmasına rağmen, bu ürünlerin ihraç edilen ürün bünyesinde kullanılmaması sadece işletme malzemesi olarak kullanılması (örneğin 34'üncü fasılda sınıflandırılan yağlama müstahzarlarının üretim esnasında kalıpların ve makinelerin yağlamasında kullanılması ve üretilen ürünün başka bir ürün olması) gibi nedenler, sadece bu fasıllar değerlendirildiğinde dış ticaret dengesinin eksi bakiye vermesi sonucunu ortaya çıkmıştır.

Fakat rejim kapsamında yapılan dış ticaret dengesi bir bütün olarak değerlendirildiğinde; 25 ila 38'inci fasıllarda sınıflandırılan ürün ve malların rejime negatif kattı yaptığı sonucu çıkmamalıdır. Bu durum sebepleriyle açıklanmıştır.

Tablo 13: 25 ila 38'inci Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Yıllar	İhracat (EX)	Toplam DİR'li İhracatta Oranı(%)	İthalat (IM)	Toplam DİR'li İthalatta Oranı(%)	EX-IM	Toplam DİR'li EX-IM'de Oranı(%)
2005	912,1	2,41	1.156,7	6,71	-244,6	-1,19
2006	1.134,1	2,60	1.098,3	5,85	35,8	0,14
2007	1.167	2,24	1.524,6	6,28	-357,6	-1,28
2008	1.493,3	2,38	1.921	6,24	-427,7	-1,34
2009	1.232	2,66	1.525	7,13	-293	-1,17
2010	1.593	2,97	1.835	7,04	-242	-0,87
2011	1.916,2	2,98	2.361,7	7,66	-445,5	-1,34
2012	2.292,4	3,51	2.655,8	8,40	-363,4	-1,08
2013	2.302,2	3,38	2.084,7	6,50	217,5	0,60
2014	1.832,6	2,67	2.108,8	6,69	-276,2	-0,75
2015	1.527,8	2,60	1.528	5,74	-0,2	-0,01
2016	1.157,1	1,99	1.163,3	4,74	-6,2	-0,02
2017	1.559,9	2,40	1.394,2	4,90	165,7	0,45

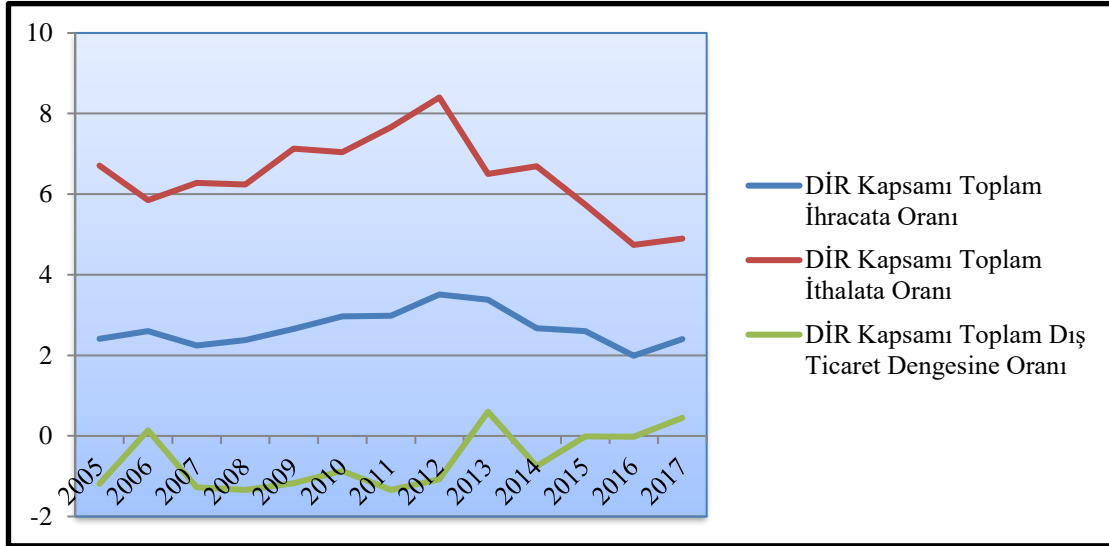
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)¹⁸²

Grafik 21 verileri değerlendirildiğinde 25 ila 38'inci fasıllarda sınıflandırılan eşyaların DİR'e katkısının çok fazla olmadığı görülmektedir. Fakat bu durumun nedeni yukarıda açıklanan sebeplerden kaynaklanmaktadır. İncelenen yıllar içerisinde ilgili fasılların DİR kapsamı ihracata katkısı oransal olarak ortalama %2,68 seviyesinde gerçekleşmiştir. Yine DİR kapsamı ithalata oransal katkısı ortalama %6,45 seviyesinde olduğu grafik verilerinden görülmektedir. DİR kapsamı dış ticaret dengesine bakıldığında ise katkının negatif yönlü olduğu göze çarpmaktadır. Oransal olarak bu katkı ortalama -%0,60 seviyesinde gerçekleşmiştir.

¹⁸² 21.02.2018 tarihli mail yoluyla bilgi@tuik.gov.tr adresine yapılan başvuruya 27964695-622.03-E4675 Sayılı-Dış Ticaret İstatistikleri Konulu yazıyla verilen cevapta yer alan verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 21: 25 ila 38'inci Fasıllarında Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)

Değer:%

Kaynak: Tablo 13 verileri temel alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu fasıllarda yer alan eşyalar dış ticaret dengesi açısından değerlendirildiğinde uygulanan teşvikin amacına ters bir durum söz konusu olduğu göze çarpsa da söz konusu durum bu şekilde değerlendirilmemelidir. Çünkü bu gruptaki eşyalar başka fasıllardaki eşyaların üretiminde hammadde ya da ara malı veya işletme malzemesi olarak kullanılıp üretilen bu ürünler rejim kapsamında ihraç edilmektedir. Dolayısıyla teşvikin ruhuna aykırı bir durum söz konusu değildir.

3. 39 ila 40'inci Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin

DİR Kapsamı Ticaret

TGTC' de bir bölüm (7. bölüm) ve iki fasıldan oluşan plastik ve mamulleri ile kauçuk ve kauçuktan eşyalar DİR kapsamı ticarete konu olmaktadır. Bu fasıllardaki eşyalar hem hammadde hem aramalı hem de mamul ürün olarak birçok sektörde yoğun olarak kullanılmaktadır. Plastik ve kauçuk eşyalar beyaz eşyalarda,

otomotiv sektöründe hatta tekstil sektöründe bile kullanılmaktadır. Kauçuk ise otomotiv sektöründe yoğun olarak kullanılmaktadır.

**Tablo 14: 39 ila 40'ıncı Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı
Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)**

Değer: Milyon ABD Doları

Yıllar	İhracat (EX)	Toplam DİR'li İhracatta Oranı(%)	İthalat (IM)	Toplam DİR'li İthalatta Oranı(%)	EX-IM	Toplam DİR'li EX-IM'de Oranı(%)
2005	1.868,9	4,95	1.303,3	7,56	565,6	2,76
2006	2.275,8	5,22	1.578,8	8,40	697	2,81
2007	2.801,3	5,37	1.943,4	8,00	857,9	3,08
2008	3.309,3	5,27	2.296,1	7,46	1.013,2	3,16
2009	2.789,4	6,01	1.632,5	7,63	1.156,9	4,63
2010	3.503,6	6,52	2.274,3	8,73	1.229,3	4,44
2011	4.140,1	6,45	2.920,3	9,47	1.156,8	3,47
2012	4.509	6,91	2.983,3	9,43	1.525,7	4,54
2013	4.797,2	7,04	3.258	10,15	1.539,2	4,27
2014	4.851,8	7,08	3.237,3	10,27	1.614,5	4,36
2015	3.856,5	6,56	2.395,3	9,00	1.461,2	4,48
2016	3.500,2	6,02	2.019	8,23	1.481,2	4,40
2017	3.567,2	5,49	2.336,5	8,22	1.230,7	3,36

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)¹⁸³

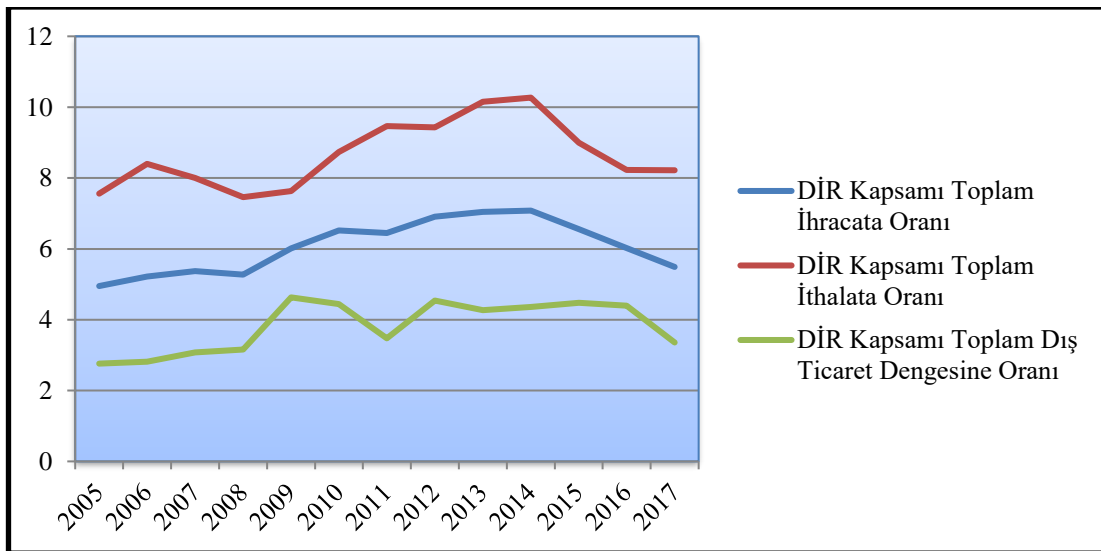
Tablo 14 verileri incelendiğinde bu iki fasıla ilişkin en fazla DİR kapsamı ihracat ABD Doları cinsinden 4.851,8 milyon ile 2014 yılında yapılmıştır. Bu yıldan sonra ihracatın parasal değerinin azalmasının en büyük nedeni TL'nin ABD Doları karşısında değer kaybetmesinden kaynaklanmaktadır. İncelenen dönemde DİR kapsamında yıllık ortalama 1.194,56 milyon ABD Doları dış ticaret fazlası verildiği görülmektedir.

¹⁸³ 21.02.2018 tarihli mail yoluyla bilgi@tuik.gov.tr adresine yapılan başvuruya 27964695-622.03-E4675 Sayılı-Dış Ticaret İstatistikleri Konulu yazıyla verilen cevapta yer alan verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıda da açıklandığı üzere bu fasıllarda yer alan ürünlerin çeşitli sektörlerde yoğun olarak kullanılmasından dolayı bu fasıllara ilişkin DİR kapsamı ithalatın, DİR kapsamı başka fasılların ihracatında karşılık bulması nedeniyle dış ticaret fazlası yıllık ortalama 1.194,56 milyon ABD Doları olarak görülse de bu fasılların rejim kapsamı ticarete katkısının çok daha fazla olduğu net bir şekilde söylenebilir.

Grafik 22: 39 ila 40'ıncı Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)

Değer:%

Kaynak: Tablo 14 verileri temel alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 22 verileri incelendiğinde 39 ile 40'ıncı fasıllarda sınıflandırılan eşyaların ihracat bazında rejime en fazla katkısı %7,08 ile 2014 yılında gerçekleşmiştir. Yine aynı yılda rejim kapsamında yapılan ithalatta oransal olarak en yüksek seviyeye ulaşarak %10,27 seviyesinde seyretmiştir. Bu fasıllarda sınıflandırılan eşyaların DİR kapsamı dış ticaret dengesine oransal olarak en büyük katkısı ise %4,63 ile 2009 yılında gerçekleşmiştir. Yani 2009 yılında bu fasılların, rejim kapsamı dış ticaret fazlasına katkısı oransal olarak %4,63 olmuştur.

Bu başlık altında incelenen fasıllara ilişkin eşyaların, ele alınan yıllar itibariyle DİR kapsamı ihracata katkısı oransal olarak ortalama yıllık %6,07 seviyesinde gerçekleşmiştir. İthalat ise ortalama yıllık %8,66 seviyesinde seyretmiştir. Bu eşyaların DİR kapsamı dış ticaret dengesine ise katkısı %3,83 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Bu eşyaların DİR kapsamı ihracata katkısı oran olarak ortalama %6,07 gibi gözükse de özellikle plastik ve mamullerinin birçok sektörde kullanıldığı ve diğer fasıllarda sınıflandırılan eşyalar bünyesinde kullanıldığı düşünülürse bu eşyaların rejime katkısı gözüktüğünden daha fazladır. Örneğin 3901 tarife pozisyonunda sınıflandırılan etilen polimerleri, işleme faaliyetine tabi tutulduktan sonra 8701 tarife pozisyonunda sınıflandırılan traktörde kullanıldığını varsayalım. Bu traktörün rejim kapsamında ihracı durumunda her ne kadar rakamlar otomotiv sektörüne yansısı da aslında rejim kapsamı ithal edilen plastik te traktör bünyesinde ihraç edilmiştir. Dolayısıyla bu fasılda yer alan eşyaların rejime katkısı söz konusu rakamlardan çok daha fazladır.

4. 44 ila 49'uncu Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin

DİR Kapsamı Ticaret

TGTC'te 3 bölüm (8, 9 ve 10'uncu bölümler), 6 fasılda sınıflandırılan ağaç ve ahşap eşya; hasır, saz gibi örülmeye elverişli bitkisel ürünlerden mamul eşyalar ile kağıt, karton ve bunların mamulleri gibi eşyalar da DİR kapsamında ticarete konu olmuştur. Özellikle en çok karşılaşılan işleme faaliyeti; DİR kapsamında hurda kağıt ve karton ithalatı sonrası işleme faaliyetleri sonucunda yeni kağıt ve karton ihracatı işlemi sıkça kullanılmaktadır.

Tablo 15: 44 ila 49'uncu Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Yıllar	İhracat (EX)	Toplam DİR'li İhracatta Oranı(%)	İthalat (IM)	Toplam DİR'li İthalatta Oranı(%)	EX-IM	Toplam DİR'li EX-IM'de Oranı(%)
2005	267,5	0,71	157	0,91	110,5	0,54
2006	321,2	0,74	155,3	0,83	165,9	0,67
2007	424,1	0,81	178,8	0,74	245,3	0,88
2008	572,1	0,91	251,2	0,82	320,9	1,00
2009	611,9	1,32	200,4	0,93	411,5	1,65
2010	698,6	1,30	271,8	1,04	426,8	1,54
2011	925,5	1,44	297,3	0,96	628,2	1,88
2012	559,4	0,86	328,5	1,04	230,9	0,69
2013	570,9	0,84	335,1	1,04	235,8	0,65
2014	588,2	0,86	302,9	0,96	285,3	0,77
2015	551,8	0,94	250,1	0,94	301,7	0,92
2016	698,8	1,20	297	1,21	401,8	1,19
2017	763,1	1,17	321,6	1,13	441,5	1,21

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)¹⁸⁴

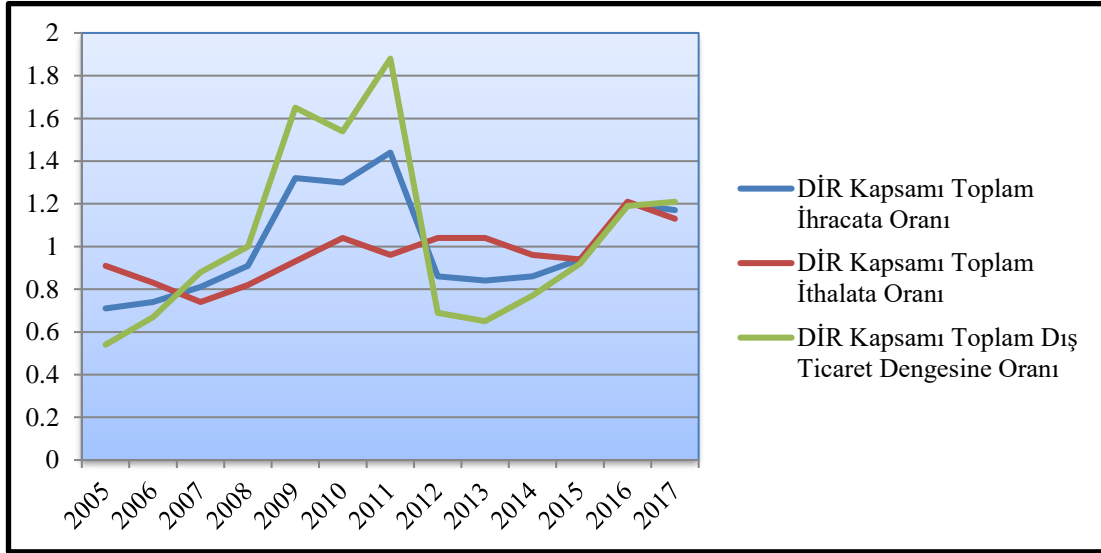
İncelenen dönemde ele alınan eşyaların DİR kapsamı ticaret dengesine yıllık ortalama 323,55 milyon ABD Doları pozitif katkı yaptığı görülmektedir. Ele alınan diğer fasıllara göre bu rakam düşük olsa da Türkiye'nin toplam dış ticaret dengesine küçükte olsa pozitif yönlü bir katkısı olduğu söylenebilir.

Tablo 15 ve Grafik 23 verileri incelendiğinde bu fasıllarda sınıflandırılan eşyaların hem DİR kapsamı ihracatının DİR kapsamı toplam ihracata oranı, hem DİR kapsamı ithalatının DİR kapsamı toplam ithalata oranı hem de DİR kapsamı dış ticaret dengesinin DİR kapsamı toplam dış ticaret dengesine oranının inişli çıkışlı bir çizgide seyrettiği görülecektir.

¹⁸⁴ 21.02.2018 tarihli mail yoluyla bilgi@tuik.gov.tr adresine yapılan başvuruya 27964695-622.03-E4675 Sayılı-Dış Ticaret İstatistikleri Konulu yazıyla verilen cevapta yer alan verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 23: 44 ila 49'uncu Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)

Değer:%

Kaynak: Tablo 15 verileri temel alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

2005 ila 2017 yılları temel alındığında; söz konusu fasıllarda sınıflandırılan eşyaların DİR kapsamı toplam ihracata oransal olarak ortalama %1,01 gibi bir katkısı olmuştur. Yine ilgili yıllarda DİR kapsamı ithalata bu eşyaların oransal olarak ortalama katkısı %0,97 olmuştur. DİR kapsamı dış ticaret dengesine bakıldığında ise bu oranın %1,06 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. İlgili eşyaların rejime katkısı, diğer fasıllardaki eşyaların rejime katkısına göre düşük kalmıştır.

5. 50 ila 64'üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin

DİR Kapsamı Ticaret

TGTC'de 1 bölüm ve 13 fasıldan oluşan tekstil ve konfeksiyon sektöründeki eşyalar DİR'de çok yoğun olarak kullanılmıştır. Ayrıca TGTC'de 12'inci Bölüm 64'üncü Fasılda sınıflandırılan "ayakkabılar, getrler, tozluklar ve benzeri eşya;

bunların aksami” da hazır giyim eşyası olduklarından tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin içerisinde ele alınacaktır.

Ekonomide çok önemli bir yere sahip olan tekstil ve konfeksiyon sektörü özellikle gelişme yolundaki çoğu ülkelerde sanayileşmenin ilk adımını oluşturmuştur. Gelişme yolundaki ülkelerin sanayileşme çabalarında bu sektör kilit rol üstlenmiştir. Tekstil ve hazır giyim sektörünün ihracat içerisindeki payı ve üretim sürecinde yaratmış olduğu katma değer yanında istihdamda da önemli bir konumda olması, bu sektörü ülkeler açısından vazgeçilmez bir sektör haline getirmiştir. Türkiye’de 1980 yıllarında benimsenen ihracata dayalı büyüme modelinin en önemli unsurlarından birini tekstil sektörü olmuştur.¹⁸⁵

İhracat için bir teşvik olan DİR de tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyette bulunan firmalara önemli avantajlar sağlamış ve bu firmalarca bu rejim yoğun olarak kullanmıştır ve kullanılmaya devam edilmektedir.

Tekstil ve hazır giyim sektörüne genel olarak bakıldığında ise hazır giyim sektörü için DİR’in faydaları oldukça yüksek iken tekstil için aynı şeyi söylemek doğru olmayacaktır. Özellikle Uzakdoğu ülkelerinden yapılan iplik ithalatlarında eşyaların düşük fiyatlı olması, içeride yer alan üreticiyi zor durumda bırakmıştır. Genelde bu ithalat eşyalarına üretildiği ülkede sübvansiyon ve dumping uygulanması, eşyaların maliyetini iyice düşürmüştü ve yerli üreticiyi rekabet edemeyecek hale getirmiştir. Bu sebeple tekstil firmaları DİR kapsamı tekstil eşyalarının ithalatının denetlenmesini şiddetle savunmuşlardır.¹⁸⁶

Bu talepler ilgili kurumlar nezdinde karşılık bulmuş ve ticarete haksız rekabetin önlenmesine ilişkin yapılan çalışmalar neticesinde sübvansiyon ve mali teşvik uygulayan ülkelere yapılan ithalatlara ilişkin “sübvansiyona karşı telafi edici vergi ya da anti dumping vergisi” uygulanarak yerli üretici korunmaya çalışılmıştır. Bu vergilere ilişkin bir düzenleme de DİR kapsamında yapılmış ve firmanın indirimli teminat hakkı olsa bile bu vergilerin %100’ünün teminata bağlanması zorunluluğu getirilerek haksız rekabet önlenmeye çalışılmıştır.

¹⁸⁵ Coşkun Şenol, *a.g.m.*, s. 90.

¹⁸⁶ Coşkun Şenol, *a.g.m.*, s. 106.

Tablo 16: 50 ila 64'üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Yıllar	İhracat (EX)	Toplam DİR'li İhracatta Oranı(%)	İthalat (IM)	Toplam DİR'li İthalatta Oranı(%)	EX-IM	Toplam DİR'li EX-IM'de Oranı(%)
2005	8579,7	22,71	1686,3	9,78	6893,4	33,59
2006	8750,4	20,09	1536,2	8,18	7214,2	29,13
2007	9445,8	18,11	1690,9	6,96	7754,9	27,82
2008	8295,6	13,21	1665,1	5,41	6630,5	20,71
2009	7356	15,85	1531,5	7,16	5824,5	23,30
2010	8859	16,49	2065,8	7,93	6793,2	24,55
2011	10175,3	15,85	2368,5	7,68	7806,8	23,41
2012	10208,6	15,64	2148,9	6,79	8059,7	23,97
2013	10760,5	15,79	2101,7	6,55	8658,8	24,01
2014	10386,3	15,15	2111,9	6,70	8274,4	22,37
2015	8628,1	14,67	1682,5	6,32	6945,6	21,27
2016	8038,1	13,82	1633	6,65	6405,1	19,05
2017	8708,2	13,39	2071,8	7,29	6636,4	18,14

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)¹⁸⁷

Tablo 16 verileri incelendiğinde 2005 ila 2017 yılları arasında tekstil ve hazır giyim sektörünün DİR kapsamı ihracata katkısı yıllık ortalama 9.091,67 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu yıllar içerisinde oran olarak bakıldığında ilgili fasıllarda sınıflandırılan eşyaların DİR kapsamı ihracatının DİR kapsamı toplam ihracata oranı ortalama %16,21 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu fasıllarda rejim kapsamında değer olarak en fazla ihracat 10.760,5 milyon ABD Doları ile 2013 yılında gerçekleşmiştir. En az ihracat ise 2009 yılında yapılmıştır.

İlgili yıllarda ise söz konusu fasıllara ilişkin rejim kapsamında yapılan ithalat ortalama 1.868,78 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu

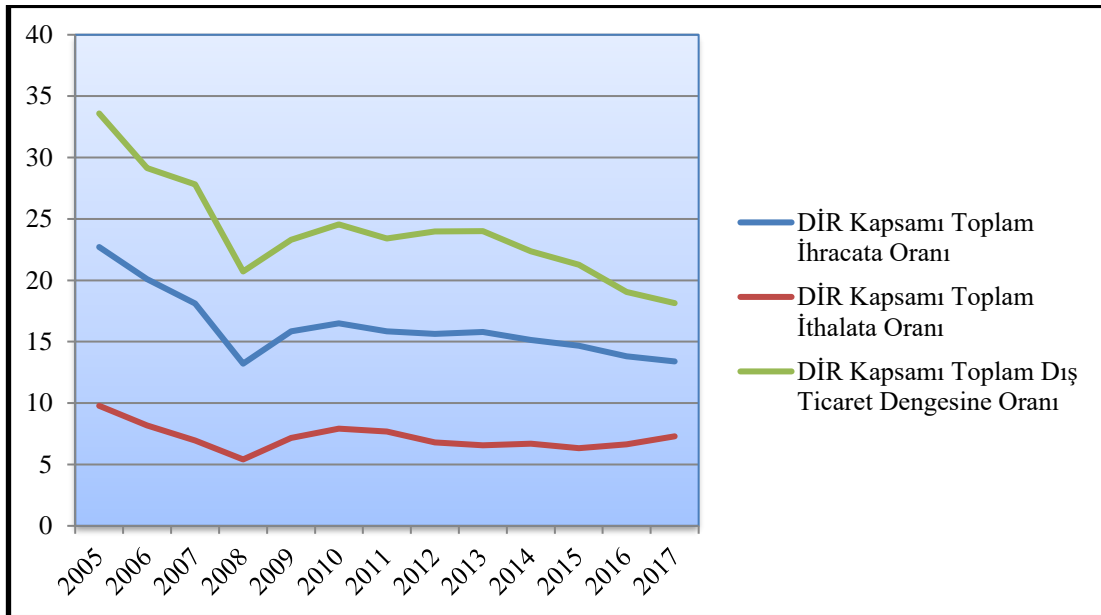
¹⁸⁷ 21.02.2018 tarihli mail yoluyla bilgi@tuik.gov.tr adresine yapılan başvuruya 27964695-622.03-E4675 Sayılı-Dış Ticaret İstatistikleri Konulu yazıyla verilen cevapta yer alan verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

fasıllarda sınıflandırılan eşyalara ilişkin DİR kapsamı ithalatın DİR kapsamı toplam ithalata oranı ise yıllık ortalama %7,19 seviyesinde gerçekleşmiştir.

50 ila 64'üncü fasıllara ilişkin DİR kapsamı dış ticaret dengesi değeri olarak ortalama 7.222,89 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Değere bakıldığında rejimin amacına ulaştığı görülmektedir. Bu sektör bazında yapılan rejim kapsamı ticaretin DİR kapsamı toplam dış ticaret dengesine oranına bakıldığında ise yıllık ortalama %23,95 seviyesi gibi büyük bir orana ulaştığı görülmektedir. Bu oran yaklaşık rejim kapsamı dış ticaret fazlasının dörtte birine denktir.

Grafik 24: 50 ila 64'üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)

Değer:%

Kaynak: Tablo 16 verileri temel alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 24 verileri incelendiğinde hem bu fasıllarda yer alan eşyalara ilişkin DİR kapsamı ihracatın toplam DİR kapsamı ihracata hem DİR kapsamı ithalatın DİR kapsamı toplam ithalata hem de DİR kapsamı dış ticaret fazlasının toplam DİR kapsamı dış ticaret fazlasına oranının en yüksek olduğu yıl 2005 yılı olmuştur. Tablo

16 ve Grafik 24 verilerinden de görüleceği üzere tekstil ve hazır giyim sektörünün DİR'e, dolayısıyla da toplam dış ticarete katkısının önemli olduğu söylenebilir.

6. 72 ila 83'üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin

DİR Kapsamı Ticaret

TGTC'de 1 bölüm 11 fasıldan oluşan (77. fasıl Armonize Sistem Nomanklatürü'nde ileride kullanılmak amacıyla saklı tutulmuştur) adi metaller ve adi metallerden eşyalar da DİR kapsamında ticarete konu olmuştur. Özellikle inşaat sektöründe sıkça kullanılan bu fasıllarda yer alan eşyalar demir, çelik, bakır, alüminyum, kalay, çinko, nikel gibi adi metallerden oluşmaktadır. Söz konusu eşyaların içerisinde yer alan bazı metallerin birim kıymetinin yüksek olması bu eşyaların ticaretinin önemini daha da artırmaktadır.

Maden ve metal sektörü ülke sanayileri için olmazsa olmaz bir öneme sahiptir. Ayrıca ülke kalkınma planları genellikle katma değeri yüksek üretimler üzerine yoğunlaştığı düşünüldüğünde bu sektör bu projeler için çok büyük öneme sahiptir. Örneğin birim fiyatı 1 birime alınan çelikten üretilen bir uçağın üretime giren birimine karşılık 1000 birime kadar katma değer yaratılabilmektedir.

Tablo 17 verileri incelendiğinde 2005 ila 2017 yılları arasında bu fasıllarda yer alan eşyalara ilişkin yapılan DİR'li ihracat yıllık ortalama 11.490,45 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu yıllarda yapılan DİR kapsamı ithalat ise yıllık ortalama 8.649,02 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. İthalat değerinin yüksek çıkmasının en büyük nedeni bu fasıllarda yer alan metallerin hammadde ya da yarı mamul ürünlerinin birim kıymetinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bu fasılın rejim kapsamı dış ticaret dengesine pozitif katkısı ise incelenen yıllar için ortalama 2.841,43 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tablo 17: 72 ila 83'üncü Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Yıllar	İhracat (EX)	Toplam DİR'li İhracatta Oranı(%)	İthalat (IM)	Toplam DİR'li İthalatta Oranı(%)	EX-IM	Toplam DİR'li EX- IM'de Oranı(%)
2005	6.785,5	17,97	5.135,2	29,77	1.650,3	8,04
2006	8.593,2	19,73	5.728,9	30,49	2.864,3	11,56
2007	11.008,8	21,10	8.715,7	35,89	2.293,1	8,23
2008	17.802,4	28,35	13.161,7	42,76	4.640,7	14,50
2009	10.292,1	22,18	7.239,4	33,83	3.052,7	12,21
2010	12.020,3	22,38	9.318,5	35,77	2.701,8	9,76
2011	14.523,7	22,62	10.357,8	33,57	4.165,9	12,49
2012	14.437,6	22,12	10.812,6	34,18	3.625	10,78
2013	13.532,4	19,86	10.573,1	32,95	2.959,3	8,21
2014	12.838,6	18,73	9.722,3	30,83	3.116,3	8,42
2015	9.574,9	16,28	8.024,1	30,15	1.550,8	4,75
2016	7.997,5	13,75	6.102,8	24,87	1.894,7	5,63
2017	9.968,9	15,33	7.545,1	26,54	2.423,8	6,63

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)¹⁸⁸

Tablo 17 verilerinden de görüleceği üzere bu fasıllara ilişkin DİR kapsamı ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi en büyük rakama 2008 yılında ulaşmıştır. 2009 yılına gelindiğinde ise dünya piyasalarında yaşanan kriz burada da etkisini fazlasıyla göstermiş ve rakamlarda bir önceki yıla göre %40'lara varan gerileme görülmüştür.

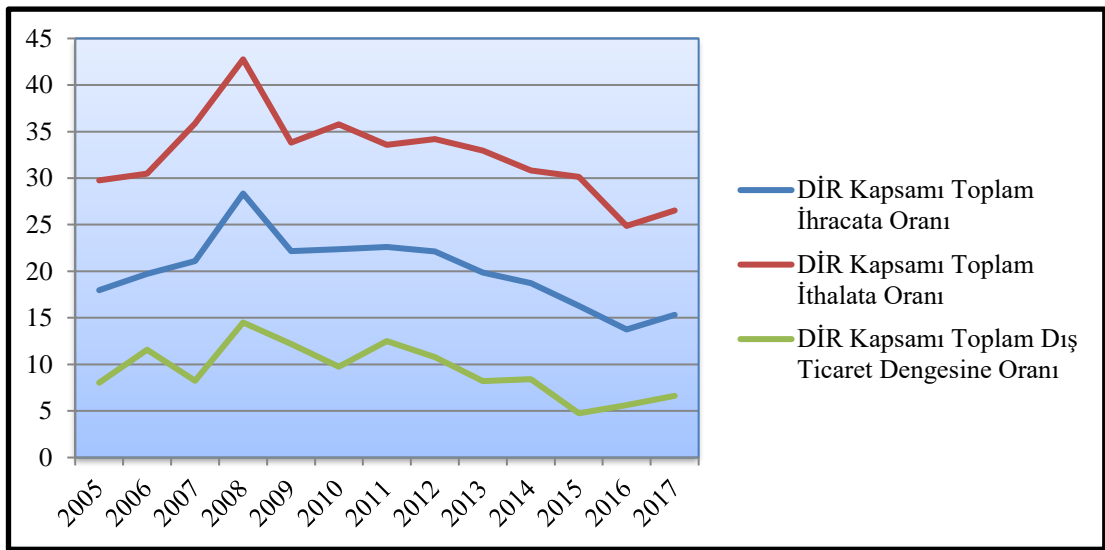
İncelenen dönem verileri analiz edildiğinde ilgili fasıllar bazında rejim kapsamında yapılan ihracatın rejim kapsamında yapılan toplam ihracata oranı yıllık ortalama %20,03 seviyesinde gerçekleşmiştir. İthalata gelindiğinde bu oran %32,43

¹⁸⁸ 21.02.2018 tarihli mail yoluyla bilgi@tuik.gov.tr adresine yapılan başvuruya 27964695-622.03-E4675 Sayılı-Dış Ticaret İstatistikleri Konulu yazıyla verilen cevapta yer alan verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

gibi büyük bir rakama ulaşmıştır. Dış ticaret dengesi açısından bu orana bakıldığında ise bu rakam %9,32 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Grafik 25: 72 ila 83'üncü Fasllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)

Değer: %

Kaynak: Tablo 17 verileri temel alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Her ne kadar bu eşyalar rejim kapsamında işlense de katma değeri çok yüksek olan çıktılar ülkemiz sanayisi tarafından henüz üretilmemektedir. Örneğin henüz ülkemizde uçak gibi katma değeri çok yüksek ürünler üretilmemektedir. Dolayısıyla rejim kapsamında ithal edilen ürünler ile ihraç edilen ürünler için parasal değer yönünden aradaki makas çok fazla açılmamıştır. Bunun en önemli göstergesi yukarıda açıklanan oranlardır. İhracat ve ithalatta ki oran sırasıyla %20,03 ,%32,43 iken dış ticaret fazlası yönünden bu oran tek haneli rakama inerek %9,32 seviyesinde gerçekleşmiştir.

İncelenen dönem içerisinde söz konusu oranların en yüksek olduğu yıl 2008 yılı olmuştur. Bu durum Grafik 25'ten de açıkça görülmektedir. En düşük oranlar ise 2015 ve 2016 yıllarında gerçekleşmiştir.

7. 84 ve 85'inci Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret

TGTC'de 1 bölüm ve 2 fasıldan oluşan makinalar ve mekanik cihazlar, elektronik malzemeler, görüntü ve ses kaydedici cihazlar ile bu malzeme ve cihazların aksam ve parçaları da rejim kapsamında çok fazla kullanılmaktadır. Bu fasıllar kapsamında elektrikli ev aletleri makine aksam parçaları, büyük makineler, kameralar, cep telefonları gibi eşyalar yer almaktadır.

Tablo 18: 84 ila 85'inci Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Yıllar	İhracat (EX)	Toplam DİR'li İhracatta Oranı(%)	İthalat (IM)	Toplam DİR'li İthalatta Oranı(%)	EX-IM	Toplam DİR'li EX-IM'de Oranı(%)
2005	7.147,5	18,92	4.842,3	28,07	2.305,2	11,23
2006	8.154,9	18,72	5.147,9	27,40	3.007	12,14
2007	9.227,8	17,69	5.770,6	23,76	3.457,2	12,40
2008	9.850,5	15,69	5.961	19,37	3.889,5	12,15
2009	8.174,4	17,62	4.734,7	22,12	3.439,7	13,76
2010	9.276,3	17,27	5.631,4	21,62	3.644,9	13,17
2011	10.703,8	16,67	6.147,6	19,93	4.556,2	13,66
2012	11.130,9	17,05	5.669,7	17,92	5.461,2	16,24
2013	11.020,3	16,17	5.363,7	16,72	5.656,6	15,68
2014	11.426,5	16,67	5.427,3	17,21	5.999,2	16,22
2015	10.113,1	17,20	4.759,8	17,88	5.353,3	16,40
2016	9.914,4	17,04	5.123,5	20,88	4.790,9	14,25
2017	9.841,6	15,14	6.410,4	22,55	3.431,2	9,38

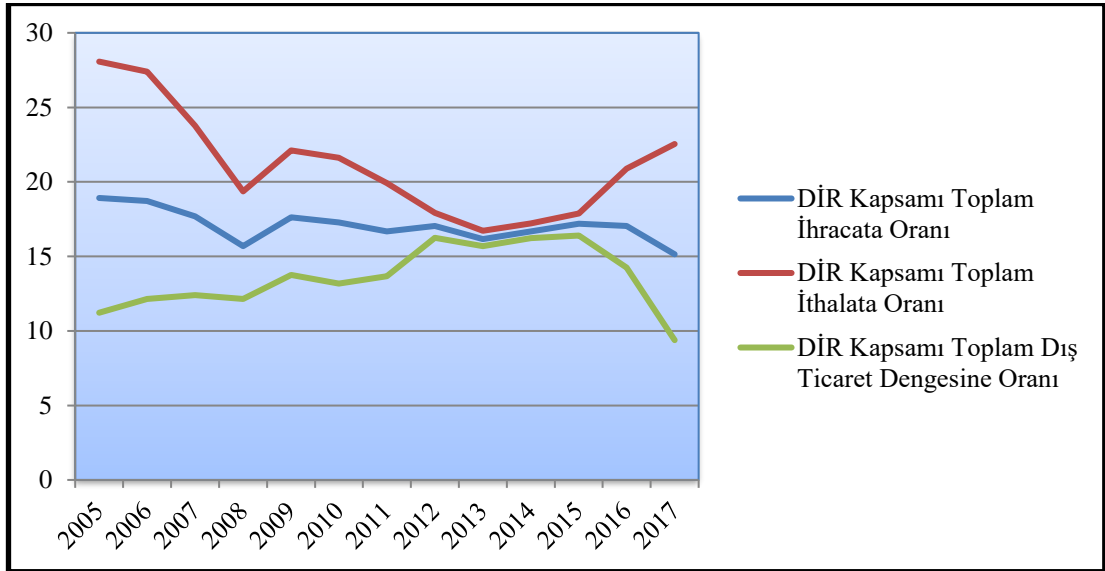
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)¹⁸⁹

¹⁸⁹ 21.02.2018 tarihli mail yoluyla bilgi@tuik.gov.tr adresine yapılan başvuruya 27964695-622.03-E4675 Sayılı-Dış Ticaret İstatistikleri Konulu yazıyla verilen cevapta yer alan verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 18 verilerine bakıldığında 84 ila 85'inci fasıllarda sınıflandırılan eşyaların 2005 ila 2017 yılları arasında rejim kapsamı ihracatı, ortalama 9.690,92 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu rakam ithalatta ise yıllık ortalama 5.460,76 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu fasıllarda sınıflandırılan eşyalar DİR kapsamı dış ticaret dengesine yıllık ortalama 4.230,16 milyon ABD Doları seviyesinde katkı sağlamıştır.

Grafik 26: 84 ila 85'inci Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)

Değer: %

Kaynak: Tablo 18 verileri temel alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 26'tan da görüleceği üzere 2005-2017 yılları arasında 84 ve 85'inci fasıllarda sınıflandırılan eşyaların rejim kapsamında yapılan ihracatın toplam rejim kapsamında yapılan ihracata oranı yıllık ortalama %17,07 seviyesinde gerçekleşmiştir. İthalatta ise bu oran bakıldığında %21,19 gibi bir rakama ulaştığı görülecektir. Bu oran rejim kapsamı toplam ithalatın 5'te 1'inden daha fazladır. Bu fasıllardaki eşyalara ilişkin yapılan ticarete bakıldığında; bu eşyaların rejim kapsamı

dış ticaret dengesine ise pozitif yönde %13,59 gibi bir rakamla katkı yaptığı görülmektedir.

Grafik 26 verileri incelendiğinde ilgili fasıllarda sınıflandırılan eşyalara ilişkin yapılan rejim kapsamı ihracat ve ithalatın rejim kapsamı yapılan toplam ihracat ve ithalata oranının en fazla olduğu yıl 2005 yılı olmuştur. DİR kapsamı dış ticaret dengesine oran olarak katkı ise en fazla 2015 yılında olmuştur. Dış ticaret dengesine katkının en az olduğu yıl ise 2017 yılı olmuştur. Grafiğe bakıldığında bu fasıllara ilişkin teşvik kapsamı ihracatın toplam teşvik kapsamı ihracata oranı çok fazla inişli çıkışlı olmamıştır. Bu durum ithalat için ise söylenememektedir. İthalatta iniş çıkışın fazla olduğu görülmektedir. Bu durum ara malına duyulan ihtiyacın yıllara göre farklılık göstermesi ve fiyat farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu durum bu eşyaların rejim kapsamı dış ticaret dengesindeki oransal yerine de etki etmiştir ve dış ticaret dengesi çizgisi de inişli çıkışlı bir seyir almıştır.

Günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle birlikte yaşam biçimi de değişmiş ve teknolojik aletlerin gündelik yaşamda yeri vazgeçilmez olmuştur. İçerisinde yaşadığımız zamanda insan ihtiyaçlarının teknolojik aletlere endekslenmesi, bu fasıllarda yer alan eşyaların önemini daha da arttırmış ve bu ürünler uluslararası ticarete önemli bir paya sahip olmuştur. Ülkemizde neredeyse her evde buzdolabı, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, elektrikli süpürge gb. ürünler yer almaktadır.

Bu fasıllarda yer alan ürünlerin birçoğu ülkemizdeki birçok sanayi kuruluşu tarafından üretilmektedir. Bu ürünlerin üretiminde kullanılan genellikle ara malları da ithal yoluyla elde edilmektedir. Bu sebeple DİR bu ürünlerin üretim süreçleri için biçilmiş kaftan niteliğinde bir teşviktir.

8. 86 ila 89'uncu Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin

DİR Kapsamı Ticaret

TGTC'de 1 bölüm 4 fasılda sınıflandırılan nakil vasıtaları da DİR'de çok fazla kullanılmaktadır. Bu eşyaların ilgili rejime, dolayısıyla da ülke ekonomisine büyük katkıları olmaktadır.

Söz konusu fasılların DİR kapsamı işleyişi genellikle hammadde ve ara malı ithalatı sonrası; direksiyon sistemleri, fren sistemleri, motor blokları, traktör üretimi, debriyaj ve egzoz sistemleri, motorbotlar, yatlar, römorklar ve itici gemiler, uçak ve helikopter aksamı gb. ürünlerin ihracı şeklinde gerçekleşmektedir.

Tablo 19: 86 ila 89'uncu Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Yıllar	İhracat (EX)	Toplam DİR'li İhracatta Oranı(%)	İthalat (IM)	Toplam DİR'li İthalatta Oranı(%)	EX-IM	Toplam DİR'li EX-IM'de Oranı(%)
2005	8.486,3	22,47	1.742	10,10	6.744,3	32,86
2006	10.210,8	23,44	2.105,8	11,21	8.105	32,72
2007	13.280,9	25,46	2.460,9	10,13	10.820	38,81
2008	15.673,5	24,96	2.532,5	8,23	13.141	41,05
2009	10.628,5	22,91	1.670,3	7,80	8.958,2	35,84
2010	11.661	21,71	1.861,3	7,15	9.799,7	35,42
2011	13.395,6	20,87	2.209,8	7,16	11.185,8	33,54
2012	12.178,5	18,66	1.798,6	5,69	10.379,9	30,86
2013	13.729,5	20,15	1.935,6	6,03	11.793,9	32,70
2014	14.442,4	21,07	1.750,4	5,55	12.692	34,31
2015	13.981,2	23,77	1.836,7	6,90	12.144,5	37,20
2016	16.349,6	28,10	2.151,2	8,77	14.198,4	42,22
2017	20.237,4	31,13	2.743,8	9,65	17.493,6	47,82

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)¹⁹⁰

Tablo 19 verileri analiz edildiğinde nakil vasıtalarının DİR kapsamı ihracatı incelenen yıllar itibariyle ortalama yıllık 13.404,25 milyon ABD Doları, ithalata ise yıllık ortalama 2.061,46 milyon ABD Doları seviyesinde katkı yaptığı görülmektedir. Aradaki farkın yüksek olması DİR kapsamı dış ticaret dengesine de yüksek miktarda

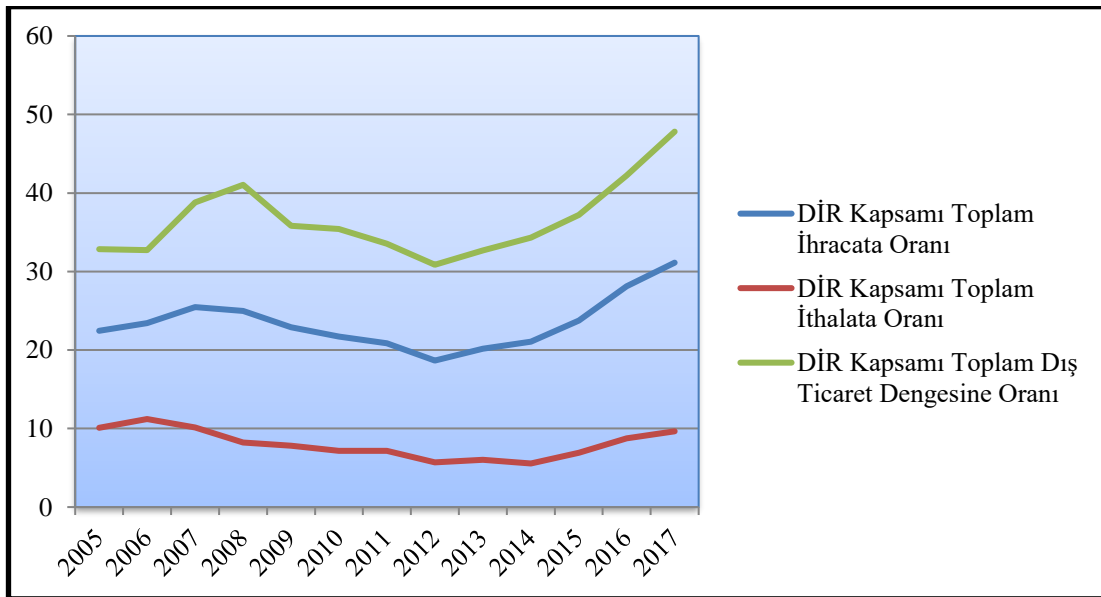
¹⁹⁰ 21.02.2018 tarihli mail yoluyla bilgi@tuik.gov.tr adresine yapılan başvuruya 27964695-622.03-E4675 Sayılı-Dış Ticaret İstatistikleri Konulu yazıyla verilen cevapta yer alan verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

yansımış ve DİR kapsamı dış ticaret fazlası yıllık ortalama 11.342,79 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

Ancak her ne kadar rakamlar istatistiklere bu şekilde yansımış olsa da bu sektörlerde ara malı olarak kullanılan bazı eşyaların başka fasıllarda sınıflandırıldığı dolayısıyla bu fasıllarda sınıflandırılan ve ihraç edilen eşyaların bünyesinde kullanılan ithal eşyaların başka fasılların ithalat rakamlarına yansıdığı göz ardı edilmemelidir. Örneğin 84'üncü fasılda sınıflandırılan rulman, valf gibi ara mallarının direksiyon ve fren sistemlerinde kullanılması ithal rakamlarını 84'üncü fasılda gösterirken ihraç rakamlarını 87'inci fasılda gösterebilmektedir.

Grafik 27: 86 ila 89'uncu Fasıllarda Sınıflandırılan Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)

Değer: %

Kaynak: Tablo 19 verileri temel alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

İncelenen dönemde nakil vasıtalarına ilişkin en fazla DİR'li ihracat 20.237,4 milyon ABD Doları seviyesiyle 2017 yılında gerçekleşmiştir. İthalat rakamlarının ise söz konusu yıllarda bir birine yakın olduğu görülmektedir. Yine en fazla ithalat yapılan yıl 2.743,8 milyon ABD Doları seviyesiyle 2017 yılında gerçekleşmiştir.

Dolayısıyla DİR kapsamı dış ticaret fazlası da 17.493,6 milyon ABD Doları ile yine 2017 yılında olmuştur. Tabloya bakıldığında ihracat rakamında 2009 yılında bir önceki yıla göre %32,2 oranında azalma olduğu görülmektedir. Bu rakam DİR kapsamı dış ticaret dengesine de 2009 yılı için bir önceki yıla göre %31,8 oranında negatif etki olarak yansımıştır.

Grafik 27 verileri incelendiğinde 86 ila 89'uncu fasıllarda sınıflandırılan nakil vasıtalarına ilişkin yapılan rejim kapsamı ihracatın toplam rejim kapsamı ihracata oranı yıllık ortalama %23,44 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu rakam ithalat miktarında ise %8,03 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu fasıllara ilişkin yapılan rejim kapsamı dış ticaretin rejim kapsamı toplam dış ticaret dengesine pozitif katkısı yıllık ortalama %36,57 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu orana bakıldığında; incelenen fasıl gruplarında sınıflandırılan eşyalar içerisinde dış ticaret dengesi açısından en büyük orana ulaşan eşyaların nakil vasıtaları olduğu görülmektedir. Bu eşyaların toplam dış ticaret fazlası, rejim kapsamı toplam dış ticaret fazlasının 3'te 1'inden daha fazla olduğu görülmektedir.

9. TGTC'de Sınıflandırılan Diğer Fasıllara İlişkin Yapılan

DİR Kapsamı Ticaret

TGTC'de yukarıda açıklanan fasıllar dışında kalan fasılların DİR kapsamı ticarete katkısı bu başlık altında incelenecektir. Örneğin bu başlık altında daha önce ele alınmayan 68'inci fasılda sınıflandırılan taş, alçı, çimento, amyant, mikadan eşya, 90'uncü fasılda sınıflandırılan optik alet ve cihazlar; ölçü, ayar alet ve cihazları, 91'inci fasılda sınıflandırılan saat, 92'inci fasılda sınıflandırılan müzik aletleri, 93'üncü fasılda sınıflandırılan silahlar, 94'üncü fasılda sınıflandırılan mobilya ve aksam parçaları, 95'inci fasılda sınıflandırılan oyuncaklar, oyun ve spor malzemeleri gibi eşya grupları ele alınacaktır.

Tablo 20: TGTC' de Sınıflandırılan Diğer Fasıllardaki Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaret ve Ticaret Dengesi(2005-2017)

Değer: Milyon ABD Doları

Yıllar	İhracat (EX)	Toplam DİR'li İhracatta Oranı(%)	İthalat (IM)	Toplam DİR'li İthalatta Oranı(%)	EX-IM	Toplam DİR'li EX-IM'de Oranı(%)
2005	1.416,1	3,74	706,6	4,09	709,5	3,43
2006	1.561,1	3,60	766,8	4,06	794,3	3,23
2007	1.717,3	3,30	864,6	3,57	852,7	3,05
2008	1.658,2	2,64	974,6	3,15	683,6	2,14
2009	1.345,8	2,90	737,7	3,45	608,1	2,43
2010	1.663,4	3,09	1.015,9	3,91	647,5	2,34
2011	2.085,6	3,26	1.545,9	5,01	539,7	1,83
2012	2.823,7	4,33	1.682,7	5,32	1.141	3,37
2013	3.504,5	5,13	2.440,5	7,62	1.064	2,96
2014	3.999,8	5,83	2.758,9	8,75	1.240,9	3,28
2015	3.301,6	5,61	2.215,8	10,03	1.085,8	3,34
2016	3.279,1	5,64	2.754,8	11,23	524,3	1,57
2017	3.012,6	4,64	2335,8	8,21	676,8	1,85

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)¹⁹¹

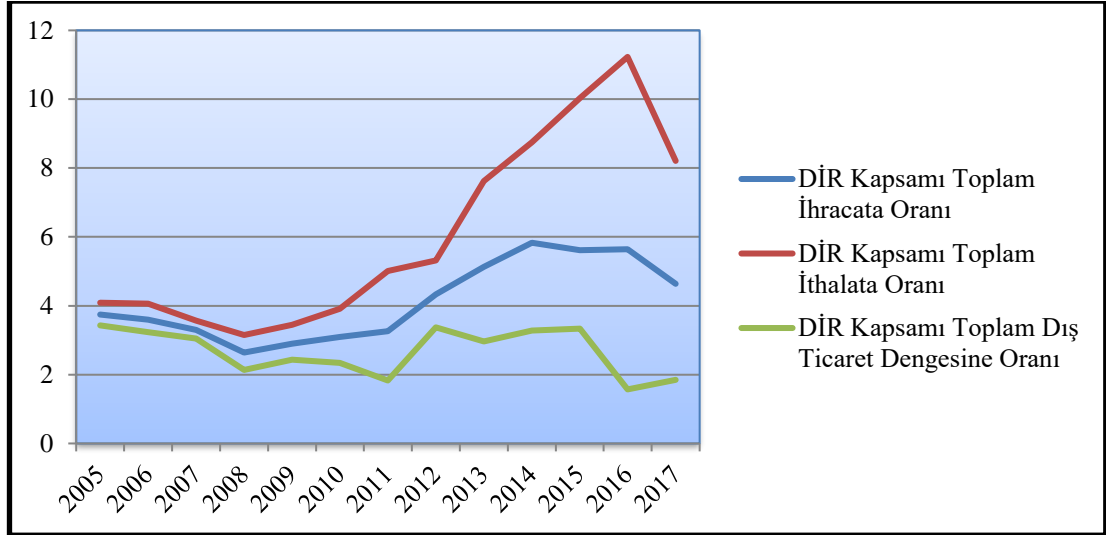
Tablo 20 ve Grafik 28 verileri incelendiğinde TGTC' de sınıflandırılan ve bu başlık altında incelenen eşya gruplarının rejim kapsamı ihracatın 2005 ila 2017 yılları arasında yıllık ortalama 2.412,98 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu fasıllara ilişkin yapılan rejim kapsamı ihracatın toplam rejim kapsamı ihracata oranı ise yıllık ortalama %4,13 seviyesinde gerçekleşmiştir.

İlgili eşyalara ilişkin yapılan rejim kapsamı ithalat ise incelenen yıllar için yıllık ortalama 1.600,05 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu eşyaların rejim kapsamı ithalatının rejim kapsamı yapılan toplam ithalata oranı ise ortalama %6,03 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu eşyalara ilişkin DİR kapsamı ticaretin toplam DİR kapsamı dış ticaret dengesine katkısı rakam bazında ortalama 812,93 milyon ABD Doları, oran bazında %2,68 seviyesinde gerçekleşmiştir.

¹⁹¹ 21.02.2018 tarihli mail yoluyla bilgi@tuik.gov.tr adresine yapılan başvuruya 27964695-622.03-E4675 Sayılı-Dış Ticaret İstatistikleri Konulu yazıyla verilen cevapta yer alan verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 28: TGTC’de Sınıflandırılan Diğer Fasıllardaki Eşyalara İlişkin DİR Kapsamı Ticaretin DİR Kapsamı Toplam Ticarete Oranı (2005-2017)

Değer: %

Kaynak: Tablo 20 verileri temel alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz dünya ülkeleri, ekonomi politikaları çerçevesinde ve bağlı buldukları küresel ve bölgesel mali kurumların belirlemiş olduğu yasak ve kurallar doğrultusunda ticaret politikalarına şekil vermektedirler. Bu doğrultuda ülkelerin iki çeşit dış ticaret politikasına bağlı büyüme modeli benimsedikleri söylenebilir. Birinci büyüme modeli ithal ikamesine dayalı büyüme modeli ki bu modelde bir takım teşvik edici ve koruyucu önlemlerle önceden ithal edilen eşyaları yurtiçinde üretmek ve iç talebi ülke içerisinde üretilen mallara kaydırarak ithalatı azaltmak hedeflenmektedir.

İkinci büyüme modeli ise ihracata dayalı büyüme modelidir. Bu modelin amacı, ülke içerisinde yapılan üretimin iç talebi karşılamaya yönelik değil tüm dünya piyasalarına yönelik yapılmasıdır.

Ülkelerin küresel pazarlarda oluşan pastadan bir pay alma mücadelesi verdiği ve gün geçtikçe rekabetin daha da kızıştığı bu dönemde, ihracatı istikrarlı bir şekilde artırmak, elinde bulunan pazarları kaybetmeyerek yeni pazarlar kazanmak için nitelikli ürünler üretmek ve bu ürünlerin üretim maliyetlerini minimuma indirmek temel hedef olmuştur. Nitelikli ürün üretimi teknolojik gelişme ile paralellik gösterirken düşük fiyatlı ürün pazarlamak, girdi maliyetlerinin minimal seviyede tutulmasıyla orantılı bir durumdur.¹⁹²

İhraç ürünlerinin fiyatlarını rekabet edilebilir seviyede tutmak, küresel pazarlardan daha fazla pay alabilmek ve ihracata dayalı büyüme modelinin amacına ulaştırılabilmesi için girdi maliyetlerinin düşürülmesi önemli bir sorun haline gelmiştir. Ülkeler bu amaca ulaşmak için, girdi maliyetlerini düşürmek amacıyla çeşitli ihracatı teşvik politikaları uygulamışlardır.

Ülkeler ekonomik kalkınma adına bir alanda teşvik politikası uygularken, teşvikin başarılı olabilmesi adına birinci planda sunulan teşvikin etkin olmasını tutmalıdırlar. Yani teşvikin sözde değil de özde teşvik olabilmesi için toplam

¹⁹² Duran Çalan, *a.g.m.*, s. 155.

maliyetlerinin toplam faydalarını aşmamaları gerekir. Maliyeti minimum, faydayı maksimum düzeyde tutmak etkin bir teşvikin ana hedefidir. Teşviklerin etkinliği birçok platformda tartışılmaktadır. Teşvikler; içerisinde barındırdıkları dinamikler nedeniyle piyasa sistemine yapılan bir müdahale olarak görüldüğünden, mevcut kaynak ve gelir dağılımı üzerinde negatif etki yarattığı, teşviklerden yararlananlar lehine vergi yükünü ve gelir dağılımını değiştirdiği, dolayısıyla teşviklerden yararlanmayanları vergi yükü ve gelir dağılımı açısından olumsuz etkilediği nedenleriyle eleştirilmektedirler. Teşvik uygulamalarına uluslararası platformlarda da sürekli karşı çıkılmaktadır. Bu uygulamalara karşı çıkılmasına rağmen ihracata dayalı büyüme modelini benimseyen hemen hemen tüm dünya ülkeleri teşvik uygulamalarına devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti de 1980’li yıllarda ithal ikameci büyüme modelini terk ederek ihracata dayalı büyüme modelini benimsemiştir. Bu modele geçişi sağlamak adını 24 Ocak Kararları olarak adlandırılan bir dizi ekonomik istikrar programları hazırlanmıştır. Bu kararlar sonucunda hem ihracatta artış gözlenmiş hem de ihracat, tarım ürünlerinden getirisi yüksek olan sanayi ürünlerine kaymaya başlamıştır.

Bu dönemde Türkiye ihracatı teşvik adına; ihracatta para iadesi, Destekleme ve Fiyat İstikrarı Fonu (DFİF), navlun iadesi, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) gibi nakdi teşvikler uygulamaya başlamıştır.

Bir dönem ihracat nakdi desteklerle teşvik edilirken 1996 yılında Gümrük Birliği’ne entegre olunmuş, aynı zamanda Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve daha sonra Dünya Ticaret Örgütü’ne (DTÖ) taraf olunmuştur. Bu sebeple mevzuat uyumu açısından ülkemizin ticaret mevzuatında bir takım değişiklikler yapmak zorunlu hale gelmiştir. Mevzuatın uyumlaştırılma çalışmaları nedeniyle nakdi teşviklere son verilmiş ve bu teşvikler yerini faaliyete dayalı teşviklere bırakmıştır.

Ülkemizde de teşvik tedbirleri bir bütün olarak incelendiğinde önemli eksikliklerin olduğu görülmektedir. Teşvik politikalarına yönelik en büyük eleştiri teşviklerin uygulamasında ortaya çıkan dağınıklıklar üzerinedir. Süregelen teşvik uygulamaları arasında yaşanan koordinasyon eksikliği, uygulamada birden fazla

kurumun yer alması ve bu kurumlar arasında birçok sebepten dolayı yaşanan iletişim kopukluğu, tekdüzeliğin sağlanamaması, düzenli bilgi toplanmasını ve toplanan bilgilerin uyumunu zorlaştırmasının yanında teşvik politikasının düzenli işleyişini de zorlandırmaktadır.

Teşvik politikalarının etkinliğinin ve ekonomik faydasının tespiti bakımından yaşanan bir diğer sorunun ise kayıtların sağlıklı tutulamamasıdır. Bu durum uygulanan politikanın ne kadar etkin olduğu ve hedeflenen amaçları ne kadar gerçekleştirdiği konusunda doğru bir değerlendirmenin önüne geçmektedir. Teşviklerin etkinliğini ve ekonomik faydasını ölçme adına karşılaştırmalı ve kaliteli analize imkân sağlayan bir veri tabanı oluşturulmalıdır. Özellikle bazı teşviklerin uygulayıcı kurum/kuruluşları birden fazla olduğundan bu kurum/kuruluşlar arasında analiz ve karşılaştırmaya elverişli tek formatta bir veri tabanı oluşturulması gerekmektedir. Bu altyapının sağlanması halinde uygulamaya konulan teşvik politikasının; etkin olup olmadığı, kamuya maliyeti, teşvik programının sosyal ve mali getirisinin önceden ortaya konulması, rekabet üzerindeki negatif etkilerinin minimuma indirilmesi, uygulamada şeffaflık ve hesap verilebilirlik gibi birçok noktada fayda sağlayacaktır.

Bu anlamda 2010 yılında Devlet Desteklerini İzleme ve Denetleme Kurulu (DDİDK) oluşturulmuştur. Kurul sayesinde teşvikler; her ne kadar farklı kurumlarca uygulamaya konulsa da ölçülebilirliği sağlanacak, teşvikin kamu üzerindeki maliyeti hesaplanıp kamu kaynaklarının tahsisindeki etkinlik arttırılabilecek şeffaflık sağlanacak ve mükerrer uygulamalar önlenebilecektir.

1996 yılından itibaren uygulamaya konulan bir çok teşvikten biri de Dahilde İşleme Rejimi olmuştur. DİR ihracatı teşvik politikalarından biri olup günümüzde kullanımı her geçen gün artarak devam etmektedir.

Ülke içerisinden temin edilemeyen ucuz ve kaliteli girdi ihtiyacını diğer ülkelerden karşılamayı sağlayan ve yurtiçi üretimde ve ihracatta büyümek hedefiyle uygulamaya konulan DİR, bir bakıma ithal anında alınmayan vergiden dolayı nakdi teşvik niteliğindedir. Fakat rejimin temeline bakıldığında ithal edilen girdilerden üretilen ürünlerin ihraç edilme şartı olduğundan bu alınmayan vergilerin kamuya

herhangi bir maliyeti olmadığı gibi getirileri ile götürüleri karşılaştırıldığında bu teşvik politikasının ekonomik getirisinin çok yüksek olduğu görülecektir.

Çalışmamızda yer alan veriler ve açıklamalara bakıldığında ihracata yönelik oluşturulan DİR'in ülke ekonomisi üzerine pozitif etkisi ciddi noktalara ulaşmıştır. DİR'in ihracat içerisindeki payı 2005 ile 2017 yılları arasında yıllık ortalama %45,62 gibi yüksek bir oranda seyretmektedir. Bu durum yapılan toplam ihracatın yarısına yakınının rejim kapsamında gerçekleştiğinin açık bir kanıtıdır. Denilebilir ki DİR etkin bir teşvik politikasıdır ve amaca hizmet etmektedir. DİR kapsamı ithalatın ise toplam ithalat içerisindeki payı incelenen yıllar içerisinde %13,5 oranında gerçekleşmiştir. Bu durum da yapılan ihracatın içerisinde ithal girdilerinin olduğunun bir göstergesidir.

İlgili teşvikin ihracata katkısını daha net ortaya koyabilmek için döviz kullanım oranına bakmak gerekmektedir. Döviz kullanım oranının 2005 ile 2017 yılları ortalaması %46,07'dir. Yani ihraç ürünleri bünyesinde %46,07 ithalat girdisi kullanılmıştır. Bu durum ayrıca DİR kapsamı ihracat ürünleri içerisinde %53,93 oranında katma değer olduğunun açık göstergesidir. DİR mevzuatına bakıldığında döviz kullanım oranına %80'e kadar izin verildiği (otomotiv, hazır giyim, tekstil, orman ürünleri, deri ve deri mamulleri ile çimento, cam, toprak ve seramik ürünleri hariç) göz önüne alındığında döviz kullanım oranının %46,07 oranında kalması rejimin planlanandan daha iyi işlediğinin kanıtıdır.

2005 ile 2017 yılları temel alındığında DİR kapsamı ihracatın ithalatı karşılama oranı %217,47 olarak gerçekleşmiştir. Yani birimi 1 TL olarak ithal edilen bir eşyaya karşılık birimi 2,17 TL değerinde ihracat yapılmaktadır. Bu durum dış ticaret dengesine de yansımaktadır. İlgili yıllar arasında Türkiye ortalama 70.089 milyon ABD Doları dış ticaret açığı vermiştir. Fakat sadece DİR temel alındığında Türkiye rejim kapsamında ilgili yıllarda yıllık ortalama 30.827 milyon ABD Doları dış ticaret fazlası vermiştir. İki durumun özeti ise; DİR'in olmadığı varsayıldığında ilgili yıllarda Türkiye'nin ortalama yıllık dış ticaret açığı 100.915 milyon ABD Doları seviyesinde olacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durumun ekonomi açısından zor bir durum oluşturacağı açıktır.

Dahilde İşleme Rejimi cari fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla açısından değerlendirildiğinde; 2005 ila 2017 yılları arasında rejimin GSYİH içerisindeki oranı yıllık ortalama %4,09 oranında gerçekleşmiştir. GSYİH'nin bir ülkenin ekonomik büyüklüğünün değerlendirme yöntemlerinden birisi olduğu düşünüldüğünde, tüm ülke ekonomik faaliyetlerinin içerisinde bir teşvik uygulamasının %4,09 oranını yakalaması bu teşvikin ülke ekonomisi içerisindeki önemini ortaya koymaktadır.

Ayrıca rejimin birçok alanda faydası olduğu söylenebilir. Bu faydalardan birisi de istihdam üzerinedir. Çünkü dış ticaret firmaları bu teşviki kullanırken rejimin sunduğu avantajları sonuna kadar kullanmak istemektedirler. Bu avantajı yakalamak için örneğin bu firmaların YYS sahibi olmaları gerekmektedir. YYS sahibi olabilmek için ise belirli bir miktar üzerinde çalışan şartı aranmaktadır. Bu durumun da istihdam üzerine olumlu etkileri olduğu söylenebilir.

Fakat rejime karşı eleştirilerde mevcuttur. Rejim kapsamında ithalat işlemi yapılırken vergilerin teminata alınması ve ihraç taahhüdünün yerine getirilmesinden sonra teminatın çözülmesi ya da ithal anında vergiler tahsil edilmişse ihracattan sonra bu vergilerin geri verilmesi kamunun bir kısım alacağından vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki rejim kapsamında ithal edilen ürünün ihraç edilme koşulu kamuya bir yük getirmemektedir. Ayrıca ülke içerisinde yer alan bir takım hammadde ve ara malının ithal yoluyla temin edilmesi ülke içerisinde bulunan hammadde ve ara malı üreticisi firmaları zor durumda bıraktığı görüşü de mevcuttur. Ancak bir teşvik; mikro anlamda değil makro anlamda getirileri hesaplanarak uygulamaya konulmaktadır. Dolayısıyla Dahilde İşleme Rejimi'nin makro getirisinin hem kamunun vazgeçtiği alacağından hem de yurtiçi bazı firmaların olumsuz rekabet koşulu zararından çok daha fazla olduğu açıktır.

Hem kendi çıkarını hem de ülke çıkarını düşünerek rejimi kullanan iyi niyetli firmaların yanında rejimi haksız kazanç aracı olarak gören firmalarda mevcuttur. Haksız kazancın temelini ise ithal anında vergilerin tahsil edilmeyip teminata alınması oluşturmaktadır. Çalışmamıza konu olan rejimde kaçakçılık olaylarına da rastlanılmaktadır. Bu kaçakçılık yöntemlerinden birisi rejim kapsamında ithalat işlemi yapıldıktan ve bu eşyaları piyasaya sürdükten sonra ihracat

yapılmadan firmanın ortadan kaybolmasıdır. Bu tip firmalar kuruluş aşamasında çalıntı ya da sahte kimlik bilgileriyle veya iyi niyetli bilgisiz kişilerin bilgisizliğinden yararlanıp üzerlerine firma kurduktan sonra faaliyette bulunup kuruluş amacını yönelik ihlaller yaptıktan sonra ortadan kaybolmaktadır ve kamuyu zarara uğratmaktadırlar.

Bir diğer ihlal türü de üretilen eşyalardan arta kalan ikincil işlem görmüş ürünlerin firmalarca sarfiyat tablosunda fire olarak gösterilmesiyle oluşmaktadır. Bu usulsüzlük; bir eşyanın üretiminden oluşan fire oranının olduğundan fazla gösterilmesiyle ikincil işlem görmüş ürünün fire gibi gösterilmesi ve ekonomik değeri olan bu ürünlerin vergisiz piyasaya sürülmesi şeklinde olmaktadır.

En önemli ihlal yönteminden birisi ise kayıt dışı üretilen ürünlerin ihracı taahhüt edilen ürün yerine ihraç edilerek vergisiz ithal edilen ürünün iç piyasaya sürülmesi şeklinde olmaktadır. Başka bir yöntemde ithal edilen kaliteli ürünün iç piyasaya sürülüp kalitesiz hammadde ve malzemedan üretilen ürünün ihraç edilmesi yöntemiyle gerçekleşmektedir.

Diğer bir yöntem ise eşyayı ihraç etmiş gibi göstererek ihracat taahhütlerini kapatmak şeklinde gerçekleşmektedir. Döviz kullanım oranında da ihlaller mevcuttur. Özellikle döviz kullanım oranını tutturabilmek için firmalar eşyaların ithal bedellerini olduğundan düşük ihraç bedellerini de olduğundan yüksek göstererek döviz kullanımını tuturmaya çalışarak mevzuat uygulamalarını delmek şeklinde ihlallere başvurmaktadırlar.

Yukarıda sayılan ihlallerin en aza indirilebilmesi için denetimlerin daha da sıklaştırılması ve firmaların izin belgesi başvuruları incelenirken faaliyet alanlarının ve kurumsallıklarının daha fazla araştırılması iyiyle kötüyü ayırmada etkin bir yöntem oluşturacaktır. Ayrıca rejimin baştan sona işleyişinin ve denetiminin birçok kurum/kuruluş yerine tek bir kurumca takip edilmesinin rejime daha fazla işlerlik kazandıracağı düşünülmektedir. Ayrıca mevzuat düzenlemelerini daha fazla katılaştırarak caydırıcılık uç noktaya ulaştırılmalıdır.

Rejimi kullanan firmalarca en çok yakınılan durum ise izin belgesi ve izin başvurularının uzun sürmesine yöneliktir. Birden çok kurumun/kuruluşun rejimde söz sahibi olması bürokrasiyi artırmakta bu durum da yakınlara sebep olmaktadır. Rejim baştan sona bir kuruma bırakılmasının bürokrasiyi en aza indireceği düşünülmektedir. İlgili kurum/kuruluşlar arasında entegrasyonun sağlanmasına yönelik çok ciddi çalışmalar olmasına rağmen aksaklıkların yaşandığı göz ardı edilmemelidir.

Bürokrasinin zaman kaybına neden olduğunu bir örnekle açıklayacak olursak konu daha net anlaşılacaktır. Örneğin tekstil sektöründe faaliyette bulunan bir firma ithal işleminden sonra ihraç işlemi yapmaktadır. İhraç ürünü içerisinde çeşitli girdiler mevcuttur. Firmanın almış olduğu belgenin ihracat taahhüdü satır kodunda “farklı renklerden %60 polyester %20 pamuk %20 elastomerden örme kumaş” olduğunu varsayalım. İhraç anında ihraç ürününün laboratuvar tahliline tabi tutulduğu ve tahlil sonucu ihraç eşyasının “%45 ipek, %35 pamuk, %20 ketenden boyalı örme kumaş” olduğu tespit edilmiş olsun ve tespit edilen ihraç ürünün DİİB ihracat satırlarında olmadığını varsayalım. Bu durumda gümrük idaresi öncelikle Ekonomi Bakanlığı’na ithal edilen girdilerden tahlil sonucu tespit edilen eşyanın üretilip üretilmeyeceğini yazı yoluyla sorması gerekmektedir. Ekonomi Bakanlığı’nın cevabi yazısında ithal edilen girdilerle bu ürünün üretileceği bildirilmesi sonrasında gümrük idaresi ilgili firmaya bu durumu bildirip Ekonomi Bakanlığı İlgili Bölge Müdürlüğü’nden DİİB’te revize işlemi yaptırmasını isteyecektir. Düzeltme işlemi yapıldıktan sonra tekrar ihracat beyannamesinde düzeltme yapılarak ihracat işlemi tamamlanacaktır. Bu durum şüphesiz zaman açısından maliyetli bir süreçtir. İhracat eşyası tahlile tabi tutulduğu anda bekletilmeyip gönderilse de evraklar üzerinden düzeltme işlemleri zaman bakımından külfetli olabilmektedir.

Dahilde İşleme Rejimi’nin sağlıklı işleminde bu teşviki kullanan firmalara da büyük iş düşmektedir. Öncelikle firmaların doğrudan temsilcileri ve dolaylı temsilcileri (gümrük müşavirlik firmaları) rejimle alakalı mevzuat düzenlemelerini güncel olarak takip etmeleri, rejimi başından sonuna kadarki süreçte mevzuata uygun bir şekilde ve süreleri içerisinde nihayete erdirmeleri, bu firmaların mağduriyetler

karşılaşmasının önüne geçecektir. Öte yandan çalışmanın içeriğinde de açıklanan belge sahibi firmaların aracı ihracatçı ile çalışmaları durumunda uygulanan mevzuata azami özenin gösterilmesi, aracı firmayla bir sözleşme yapılarak sözleşme doğrultusunda işlemlerin yürütülmesi belge sahibi firmaların ileriki aşamalarda karşılaşacağı olumsuzlukların önüne geçmesi açısından yararlarına bir durum olacaktır.

Firmaların dikkat etmesi gereken bir diğer hususta; gümrük idarelerine verilen beyannameler ile DİİB’te yer alan bilgilerin uyumlu olması, yaşanacak problemlerin önüne geçecektir. Diğer taraftan gerek ithalat, ihracat esnasında gerek belge/izin kapatma esnasında gerekse de mevzuat çerçevesinde ilgili kurum/kuruluşların yetkili birimleri tarafında yapılan sonradan kontrol çerçevesinde herhangi bir olumsuzlukla karşılaşılması adına belgeler üzerinde yer alan bilgiler ile fiili durumda gerçekleşen veriler arasında fark oluşması durumunda söz konusu durum ilgili kurum/kuruluşlara bildirilmeli gerekli revize işlemlerinin yapılması sağlanarak yapılan fiiliyatın belge/izin bilgileriyle uyumlu hale getirilmesi sağlanmalıdır. Aksi takdirde belge/izin sahibi firmaların tüm hassasiyeti göstermelerine rağmen mağdur duruma düşmeleri söz konusu olacaktır. Bu durum en fazla verimlilik oranı hesaplanırken ortaya çıkan bir durumdur. Rejimi kullanan firmalar ihraç ürünleri bünyesinde kullanacakları ithal girdileri doğru hesaplayamamakta ve üretilen ihraç ürünleri içerisinde yer alan ithal girdiler ile belgede yer alan ithal bilgileri arasında fark olmakta ve bu durum verimlilik oranının yanlış hesaplanması sonucunu doğurmaktadır. Bu durum firmaların cezai işlemlerle karşılaşmasına neden olmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer hususta; hem gümrük idarelerince yapılan işlemlerde hem de sonrasında yapılan kapama, denetleme işlemlerinde cezai durumlarla karşılaşmamak adına DİİB’te yer alan eşyanın ticari tanımı, ticari miktarı, GTİP’i, satışa esas birimi gümrük beyannamelerine doğru ve şüpheye yer olamayacak şekilde beyan edilmelidir. Ayrıca izin verilen ithalat miktarının aşılmaması ve mevzuatta belirtilen döviz kullanım oranlarının aşılmamasına riayet edilmesi de firmaların en çok dikkat etmesi gereken hususlardan birisidir. Öte yandan süresi içerisinde işlemlerin bitirilmeme ihtimalini düşünerek eğer mevzuat

çerçevesinde ek süre hakları varsa, ek süre talebinin zamanında yapılması cezai durumlara karşılaşma sorununu ortadan kaldıracaktır

Dahilde İşleme Rejimi teşvikine hem bu rejimi uygulayan, denetleyen ve düzenleyen kurum/kuruluşların hem de rejimi kullanan firmaların azami özen ve ilginin gösterilmesi, rejimin amacına ulaşması dolayısıyla da ihracatın istenen seviyeye gelmesi bakımından çok önemlidir. Şüphesiz ihracat artışı, ihracata dayalı büyüme modelini bir iktisat politikası olarak belirleyen ülkemiz ekonomisi açısından hayati öneme sahiptir.

Sonuç olarak bakıldığında ise, DİR'in ilerleyen zamanlarda ülke açısından etkinliği artırılabilir diye bir takım önlemlerin alınması gerekliliği ve zaman içerisinde maliyet avantajı sağlayacağı, ihracatçıyı döviz kurunda meydana gelecek risklere karşı bir koruma duvarı sağladığı ve ihracatı artırmaya, Türk işletmelerine ucuz girdi imkânı sunmaya ve Türkiye'nin dünya ülkeleriyle rekabet gücünü arttırmaya yönelik etkilerde bulunduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA-BİBLİYOGRAFYA

Akdeve, Erdal - Karagöl, E. Tanas, “Geçmişten Günümüze Teşvikler ve Ülke Uygulamaları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 37, Temmuz 2013.

Apak, Talha, “DİR Kararı ve Tebliği ile İhracatın Devletçe Desteklenmesinin Usul ve Esasları”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 68, 2004.

Başbakanlık (Gümrük Müsteşarlığı)’tan: 07.10.2009 tarihli, 27369 (Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Gümrük Yönetmeliği.

Bıyıkçı, Cafer, *Bir Teşvik Rejimi Olarak Dahilde İşleme Rejiminin Ülke İhracatı ve Ülke Kalkınması Üzerindeki Etkileri: Gelişimsel ve Ekonomi-Politik Bir Analiz*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2010.

Çalan, Duran, *İhracata Yönelik Teşvikler Kapsamında Dahilde İşleme Rejiminin Değerlendirilmesi* (T.C. Başbakanlık, Gümrük Müsteşarlığı, Uzmanlık Tezi), Ankara 2011.

Dönmez, Gökhan, *Dahilde İşleme Rejimine Genel Bir Bakış ve Rejim Kapsamında Gerçekleştirilen Usulsüzlükler ile Kaçakçılık Faaliyetlerinin İncelenmesi* (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi), Ankara 2013.

Erdoğan, İbrahim, *Dahilde İşleme Rejiminin Ülkemiz Ekonomisi ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi*, (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Uzmanlık Tezi), Ankara 2015.

Fatih Uzun, “10 Soruda Gümrükte Telafi Edici Vergi (TEV) Uygulaması”, <http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/fatihuzun/001/>

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrolü Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret İstatistik Verileri. <http://risk.gtb.gov.tr/web/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri>

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'ndan: 21.05.2014 tarihli, 29006 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılması Yönetmeliği.

Güven, Mustafa, *Tarife Mevzuatı Ders Notlarına*, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara 2015, s. 8.

İncekara, Ahmet, *Türkiye'de Teşvik Sistemi*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1995.

Kocabaş, Volkan, *Dahilde İşleme Rejiminin Firmaların Finansal Performansına Etkileri: Sektörel Bir Analiz* (İstanbul Gedik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016.

Kocaefe Cebeci, Aslıhan - Yılmaz, Mutlu, "Dahilde İşleme Rejimi ve Türk Dış Ticareti Üzerine Etkilerinin Analizi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:23, Sayı:2.

M. (Bilmez) Baysal, Aysude, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki Uygulaması ve Ekonomik Etkileri*, (T.C. Başbakanlık, Gümrük Müsteşarlığı, Uzmanlık Tezi), Ankara 2008.

Şenol, Coşkun, *Dahilde İşleme Rejiminin İhracat Üzerine Etkileri İle Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme* (T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Ankara 2008.

Şentürk, Mehmet, "Gümrük Birliği Üyeliğinden Günümüze Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1.

Şerefli, Meltem, "Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 13, Kastamonu 2016.

Şimşek, Mevlüdiye – Yazıcı, Resül, "İhracat Teşviklerinin Etkinliğini Ölçmeye Yönelik Bir Analiz", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2.

Takım, Abdullah, “Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14(2), Erzurum 2010.

Takım, Abdullah - Ersungur, Ş. Mustafa “Dahilde İşleme Rejimi: İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, Erzurum 2010.

Tatar Candan, Güzide – Yurdadoğ, Volkan, “Türkiye’de Maliye Aracı Olarak Teşvik Politikaları”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27, Denizli 2017.

Türkiye İhracatçılar Meclisi-Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 27964695-622.03-E4675 Sayılı-Dış Ticaret İstatistikleri Konulu yazısı.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Ekonomik Rapor 2015 (72. Genel Kurul), TOBB Yayın No: 2016/270.

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Risk Kontrol Genel Müdürlüğü, 150 Soruda Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü, http://risk.gtb.gov.tr/data/51e79f02487c8e16fc275d3d/YYS_Kitapcik_03.07.2014.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx>.

T.Ü.İ.K., *Dış Ticaret İstatistikleri*, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>.

T.Ü.İ.K., *Dış Ticaret İstatistikleri*, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=2¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=3&sayac=5804>.

Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği-
<http://www.uib.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rehberi-dahilde-ve-haricte-isleme-rejimi-dahilde-isleme-rejimi-gerekli-evraklar.html>.

Yavan, Nuri, "Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği", Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Sayı 27, Ankara 2011.

07.06.1988 tarihli 19835 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Hakkında Karar.

04.11.1999 günlü, 23866 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4458 sayılı Gümrük Kanunu.

31.12.1999 Tarih ve 23923 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 23.12.1999 tarih ve 99/13812 sayılı İhracat, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası Hakkında Karar.

27.01.2005 tarihli, 25709 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Hakkında Tebliğ (2005/2).

27.01.2005 tarih ve 25709 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Kararı (2005/8391).

20.12.2006 tarihli 26382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat 2006/12).

31.03.2007 tarihli 26479 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu.

08.06.2011 tarihli 27958 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan 640 sayılı "Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname".

07.10.2009 tarihli, 27369 (Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Gümrük Yönetmeliği.

08.06.2011 tarihli 27958 sayılı mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanan 637 sayılı “Ekonomi Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.

31.12.2017/30287 tarihli/sayılı 3. mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanan “İstatistiki Pozisyonlara Bölünmüş Türk Gümrük Tarife Cetveli”.

26.11.2017 tarih ve 30252 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2017/10973 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı Hakkında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı

[https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr.](https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr)

[http://www.memursen.org.tr/multimedia/arge/Turkiye_GSYH_Gelisimi_Sonuc.pdf.](http://www.memursen.org.tr/multimedia/arge/Turkiye_GSYH_Gelisimi_Sonuc.pdf)

[https://istanbulbolge.gtb.gov.tr/islemler/onaylanmis-kisi-statusu/onaylanmis-kisi-statusu-hakkinda.](https://istanbulbolge.gtb.gov.tr/islemler/onaylanmis-kisi-statusu/onaylanmis-kisi-statusu-hakkinda)